serie nouă • anul II • nr. 16 • 1-15 mai 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida Consiliului Judeţean Cluj

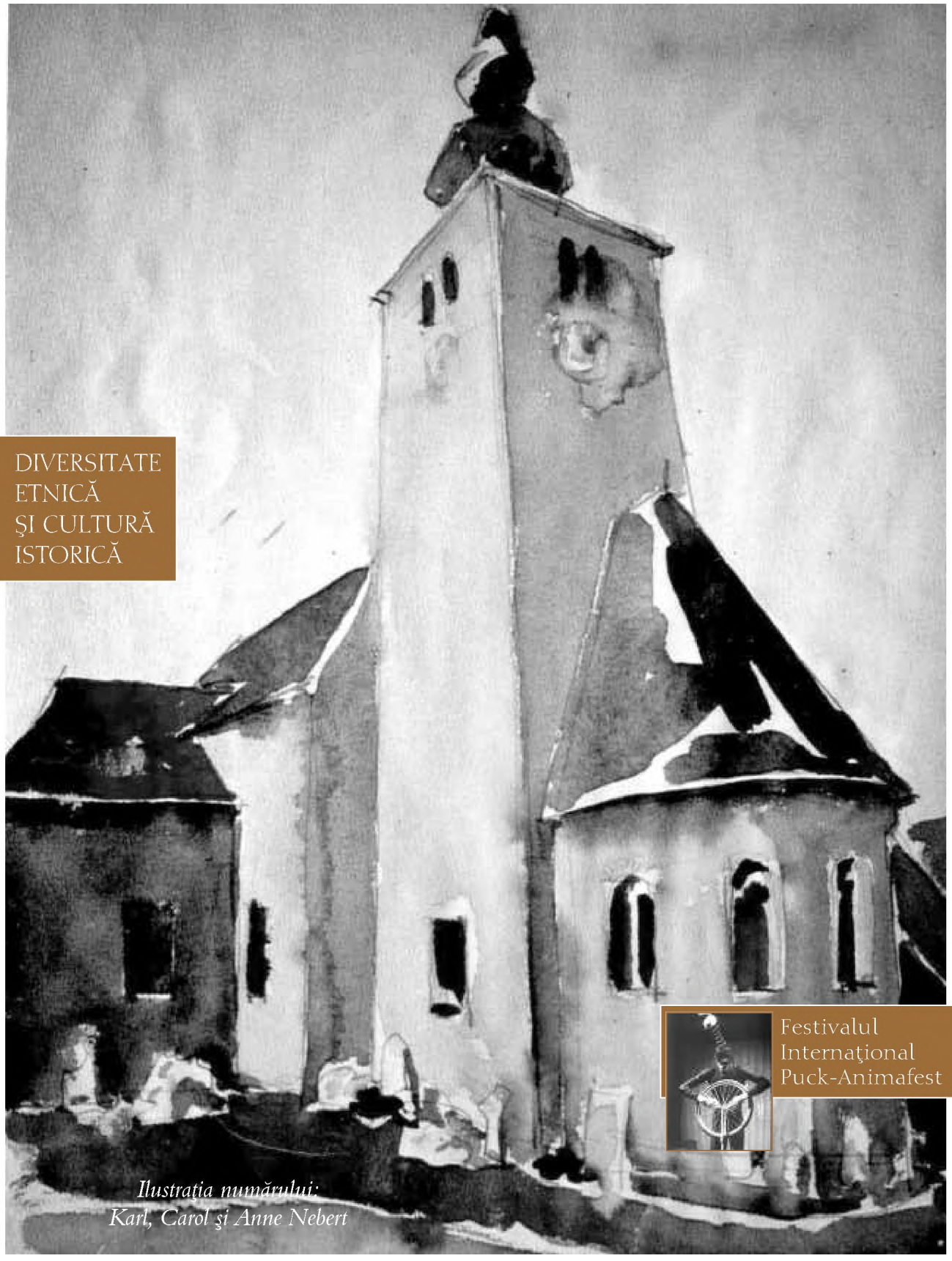

DIVERSITATE ETNICĂ ŞI CULTURĂ ISTORICĂ

Festivalul Internaţional Puck-Animafest

Ilustraţia numărului:
Karl, Carol şi Anne Nebert

TRIBUNA

Director fondator:
ICAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul Fundaţiei Culturale Române (Centrul de Studii Transilvane) şi al Ministerului Culturii, Cultelor şi Patrimoniului Cultural Naţional.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACŢIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CALIN FELEZEU
MONICA GHEŢ
ION MUREŞAN
MIRCEA MUTHU
ICAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUŞCAŞ
IOAN SBÂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACŢIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-şef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacţie)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ŞTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOTHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacţia şi administraţia:
3400 Cluj, Str. Universităţii nr. 1

Tel. (0264) 19.14.98
Fax (0264) 19.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

agendă

Monumentul cuvintelor

(cele patru etape ale sărbătorii nichitiene la cea de-a 15-a ediţie a Festivalului Internaţional Nichita Stănescu)

■ *Mihaela Bidilică-Vasilache*

I. *„Proştilor*
e o sărbătoare
că suntem în viaţă"

În discursul ţinut la Academia Română, academicianul Fănuş Neagu îşi amintea că *Nichita Stănescu avea darul de a visa albastru şi de a-l transmite întreg.* Criticul Nicolae Manolescu atrăgea atenţia că pentru prima dată în istoria literaturii noastre un poet este capabil să facă ce vrea din limba română. *Limba poeziei lui Nichita Stănescu e chiar limba lui Nichita Stănescu, poeţii care au venit vorbesc limba lui Nichita Stănescu. El este*, va spune criticul Eugen Simion la simpozionul de deschidere de la Ploieşti, *cel mai liber poet.* Tot acolo ministrul culturii şi cultelor, domnul Răzvan Theodorescu, vorbeşte despre *recuperarea* prin Nichita Stănescu a *insului recuperator de cultura.*

Mai mult decât toate acestea se poate vorbi însă, în cazul lui Nichita Stănescu, de o stare de indispensabilitate, o evocare în primul rând afectivă sugruma şi suspenda orice tentativă critică, el este poate printre poeţii care şi-au trăit posteritatea cel mai pregnant atât ca paradigmă poetică, cât şi ca prea omenesc, o capacitate ludică uluitoare, dorinţa de împreuniune (mergem să ne împrietenim cu un molid) cum povesteşte acad. Fănuş Neagu sau unirea fermecătoare a harului talentului cu toate slăbiciunile omeneşti acceptate în existenţa lor (acad. Eugen Simion).

II. *„Ah! fir-ar să fie*
orice om e un alt om"

Există în mod incontestabil un mit nichitian, o fascinaţie esenţial dicibilă care face din Nichita Stănescu un poet citabil, intrat în mental la nivelul lingvisticii diurne. În mod paradoxal, în spatele citabilităţii, se ascunde parcursul unui scriitor risipitor, intraductibil datorită insertului filosofico-semiotic. Asupra acestui paradox, devenit al literaturii române, a insistat şi Eugen Simion, argumentând că deşi ne-au fost dăruiţi scriitori extraordinari precum I.L.Caragiale, I. Creangă şi Nichita Stănescu, aceştia au rămas în afara unei cunoaşteri europene susţinute din cauza imposibilităţii de a efectua o traducere adecvată.

Se vorbeşte la noi despre trei paradigme poetice: cea eminesciană (primul care înţelege ce este metafora este Mihai Eminescu, susţine Nicolae Manolescu) reprezentând faza vizionară a poeziei (depăşirea fazei mimetice), cea arghezianâ, care aduce spargerea graniţelor spaţiale ale poeziei, şi antidogmatismul nichitastănescian, reprezentând faza metalingvistică a poeziei, început al postmodernismului. Nichita Stănescu sublimează aceste faze ale poeziei (fonetică – Eminescu; morfologică – Arghezi, sintactică – Barbu şi metalingvistică – propriul poiein) în *Antimetafizica* (reciclarea situs-urilor poetice reprezentând în opinia lui Guy Scarpetta unul dintre pilonii postmodernismului) recuperând astfel modernitatea trimisă în lagăr de realismul socialist. Scriitorul Mihai Cimpoi a susţinut în discursul său că specific nichitastănesciene sunt cultivarea unui mod intelectual – liric cât şi al unuia magico-cabalistic al scriiturii, precum şi radicalizarea discursului poetic, mod hegelian al mythosului său. De asemenea, consideră Mihai Cimpoi, Nichita Stănescu a visat la două absoluturi: gratuitatea poeziei mitopoetice – existenţa pură, cantabilitate bazată pe propriile sale legi şi mitul tânărului poet - strateg, legislator şi filosof al scriiturii sale ca marcă a individualităţii.

III. *„Oana*
Se spulberă cuvintele
De dor de tine."

Paradigma poetică a celor *11 Elegii* (*Cina cea de Taină*), recent traduse in limba ucraineană de poetul Ivan Draci (pentru prima dată) şi în limba rusă de poeta Miroslava Metlaeeva, la iniţiativa poetului Valeriu Matei, a surprins şcoala critică românească nepregătită. Spulberarea cuvintelor indicând o simptomatică a dezmădulării precum şi o incomunicabilitate vizibilă a versurilor, sugerează prin caracterul aforistic o adâncire a misterelor fiinţei precum şi crearea modulelor de tensiune.

Academicianul Adam Puslcjic insistă de asemenea pe invenţia nichitiană a *cuvintelor*, interstiţialitate purtătoare de semnificabilitate. De asemenea, *Oana* sugerează în viziunea sa o trimitere spre sferă (ou), transgresare înspre fiinţa realului.

IV. *„Patru păsări răsucite*
întorsura Carpaţilor
ce monument funerar al lui Dumnezeu
şi tu Belgradule, ce dor de Dumnezeu"

Atât să nu uităm, spune academicianul Adam Puslcjic, că la momentul scrierii acestei poezii inedite (până la publicarea ei în numărul aniversar Nichita 70 al revistei Doroteus Lumea de către editorul Nebcjsa Savic) Nichita Stănescu se afla la Belgrad, că era laolaltă cu acesta dor de Dumnezeu. Să nu uităm că primul său autoportret, devenit epitaf, a fost scris la Belgrad (din dor de Dumnezeu).

Există o fatalitate a revenirii Serbiei în posteritatea nichitastănesciană. Niciodată paradigma celor cinci prieteni nu a fost depăşită. Anul acesta au venit la Ploieşti academicianul Adam Puslcjic, scriitorul Radomir Andric, vicepreşedintele Uniunii Scriitorilor din Serbia şi primul editor al lui Nichita Stănescu în lume, laureat al Festivalului Nichita Stănescu în 2000, poetul Lune Levaiecz, editorul Nebcjsa Savic şi maestrul Momcilo Golubovic Kani (care a adus cu sine şi 70 de portrete Nichita Stănescu).

„În anii aceia ('60) s-a întâmplat o schimbare a poeziei, limbcjul s-a eliberat şi poezia celor patru poeţi tineri (Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Anghel Dumbrăveanu, Petre Stoica) a eliberat limba română", spune scriitorul Radomir Andric. Posteritatea lui Nichita Stănescu se prelungeşte precum marşul soldatului său care se tocea până la genunchi, până la mijloc, până la braţ, numai dintre cuvinte se mai zărea. Soldatul lui Nichita Stănescu este un anonim, nu are viaţă personală (e normal, susţine D.R. Popescu, ca în marşul lui să fi întâlnit poetul), nu apuca să ştie nici măcar de propria lui moarte, care nu este de fapt propria lui moarte pentru că soldatul, ca şi poetul, nu-şi aparţine.

Amintind de o vizită făcuta împreună cu Nichita Stănescu la casa lui Maiakovski, Fănuş Neagu a povestit că Nichita a scris în cartea de onoare a casei memoriale: *Vladimir Vladimirovici, ce rău îmi pare că nu te-am găsit acasă.* Acesta este, în fapt, dincolo de rostirile critice, gândul-matrice al ediţiilor Festivalului Nichita Stănescu, păsări răsucite de dor. ■

bour

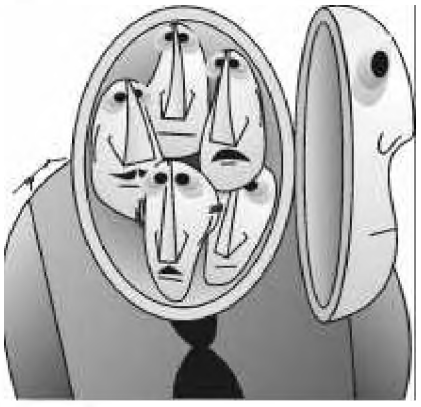

De la Europa naţiunilor la comunitatea europeană

■ *Oana Pughineanu*

Cum putem defini grupurile etnice? În mod obiectiv, având în vedere o caracteristică culturală care le separă de alte grupuri sau ne referim la sentimentul de a aparţine unei culturi? În ambele cazuri e foarte greu de stabilit nişte limite. Idealul unei „Case a Europei" face ca toate aceste minorităţi şi etnii să fie „omogenizate" după un principiu al asemănării în diversitate. Cum poate Europa să faciliteze acest proces? Programul are în vedere nu atât un gest reparatoriu care să introducă state precum cele est-europene într-o prosperitate mult amânată de epoca comunistă, ci acela de a supune aceste state unei discipline ce vizează atât economia cât şi politica. Întrebarea care se pune e următoarea: poate acest program să depăşească nostalgii şi orgolii, poate acest program să înăbuşe pornirile naţionaliste? Poate o politică axată pe un trecut glorios să-şi sacrifice orgoliile pentru un viitor prosper? Pot deveni diferenţele constructive? Moneda unică vine să îndeplinească globalizarea. Multe voci susţin că aceasta nu e decât un mod de a uniformiza masele, de a le reduce specificul. Dar banul curge şi se scurge, rulează în orice condiţii. Chiar şi diferenţele pot fi vândute. Şi asta nu doar la nivel turistic. Poate că scopul Uniunii Europene este să găsească un fel de a le face profitabile pentru un număr cât mai mare de oameni. Dar a integra pe lângă naţiunile doritoare să intre în Europa cele peste 60 de minorităţi şi etnii poate fi dificil. Conflicte precum cele din fosta Iugoslavie, sau cele dintre Anglia-Irlanda de Nord sau Spania-Ţara Bascilor stau mărturie pentru aceste dificultăţi. „Ciocnirea" dintre globalizare şi politic e produsă de faptul că individul are tendinţa de a se afilia mai degrabă unei naţiuni sau etnii, nu unei corporaţii transnaţionale. Obişnuim să asociem Germania cu spiritul ordonat al celor ce o populează şi nu cu imaginea Volkswagen. Cazul Americii e sensibil diferit în acest sens. *American way* e în primul rând o cale a prosperităţii materiale sub care specificul etnic pare să ocupe un plan secund. Asta, cel puţin în felul în care omul de rând fie el mexican fie el est-european visează acest tărâm al tuturor posibilităţilor în care vrea să ajungă. America a reuşit să creeze cel mai bine o „comunitate unită prin interes". În România ei sunt percepuţi de marea majoritate ca fiind cei care *o duc bine, care nu trebuie să se gândească în fiecare zi la ceea ce mănâncă mâine*. Iar această imagine persistă în ciuda oricăror probleme etnice sau rasiale care ar frământa această „ţară a făgăduinţei".

În Europa minorităţile s-au format în mod continuu de-a lungul secolelor, începând cu fenomenul migraţiilor şi terminând cu minorităţile formate în perioada creşterii economice a lumii industrializate ce a cauzat migrări în masă a populaţiilor din ţările sărace. Dezmembrarea imperiilor austro-ungar şi otoman, iar mai recent a URSS şi a Iugoslaviei au continuat acest proces de „fărîmiţare" în corpul Europei. Totuşi, încercări de a regelementa situaţiile tensionate în ce priveşte minorităţile întâlnim de pe vremea Împăratului Iustinian care a încheiat un tratat de pace cu Împăratul Persiei în vederea respectării drepturilor religioase ale unor populaţii.

Europa e însă mereu supusă spectrului fantomatic al trecutului care o fărâmiţează. Şi ca să privim doar în ograda noastră: românii şi ungurii n-au încetat niciodată să se împartă între un *noi* şi *ei*. *Noi* care nu putem uita, *ei* care, spun unii, nu pot accepta pierderea Ungariei Mari. Acestă memorie resentimentară vine dacă nu să zădărnicească, cel puţin să pună beţe în roate procesului integrării care mizează nu pe nostalgiile „sufleteşti" ale unui popor sau altuia ci pe modelul instituţional care funcţionează în statul respectiv. Uniunea Europeană nu e interesată de jocurile de-a pictatul pe plăcuţele bilingve ci de modul de a soluţiona aceste porniri. Depinde de iscusinţa naţiunilor de a-şi crea un lobby de susţinere a propriilor interese şi mai puţin de discursurile pline de patos dar lipsite de o strategie. Ar trebui să ne întrebăm în aceste momente în care încercăm să ne afiliem comunităţii europene, dacă acest suflet românesc, aflat la confluenţa dintre Orient şi Occident este caracterizat de ceea ce Ralea numea *adaptabilitate* şi *voinţă de transformare,* fără ca acestea să se confunde cu o simplă imitare. În contextul unei Europe Unite care îşi deschide frontierele poate România cu cetăţenii ei, cu minorităţile ei, alături de celelalte state est-europene să facă impresia unei intrări în Europa şi nu a unei „invazii"(nu mai e cazul să comentăm despre rromii care mănâncă lebede)?

Naţiunile, la fel ca instituţiile presupun o serie de relaţii bine precizate formal între indivizii care o constituie. Cadrul constituţional, juridic, legal construieşte un mediu special al societăţilor moderne care pun accentul pe noţiunea de cetăţean. Etniile şi minorităţile naţionale apar atunci ca forme de comunitate „scufundate" într-un mediu social. Ele întâmpină dificultăţi deoarece, diferit de relaţiile instituţionale stabilite in contextul naţiunii relaţiile între membrii lor iau aparenţa unor relaţii de natură sufletesc-psihologică mai degrabă decât social-instituţională. Exemplele foarte clare pentru diferenţele de stil de reacţie între ceea ce este o naţiune şi ceea ce este o minoritate e cazul războiului Ruso-Cecen. E adevărat că poziţia de „stat" CSI rezervată Ceceniei a potenţat manifestările unei minorităţi până la dimensiunile unei naţiuni. Dar structura conflictului nu şi-a schimbat pentru aceasta datele: pe de o parte se află un mare stat care funcţionează ca o instituţie, iar pe de alta populaţia cecenă de orientare antirusă care a acţionat ca o comunitate care se bazează pe relaţii psihologic-interpersonale, spontane, neinstituţionale până la anarhie.

Rămâne de văzut dacă o piaţă comună poate crea o Europă „comună", dacă poate face faţă problemei minorităţilor şi unui simţ naţional cultivat de secole. Rămâne de văzut dacă soluţia pe care o propune ONU, respectarea drepturilor şi libertăţilor individuale ale persoanei, poate crea într-un final o „cetăţenie europeană" care să aplaneze conflictele interetnice şi în care nimeni să nu se simtă un exilat.

■

Karl Nebert *Hogea*

Eliezer Palmor sau vocaţia diplomaţiei

■ *Ion Cristofor*

ELIEZER PALMOR
Convergenţe diplomatice şi culturale
Presa Universitară Clujeană, 2002

Eliezer Palmor s-a afirmat în ţara sa, Israel, nu numai ca un excelent diplomat, ci şi ca remarcabil autor al unor articole de filosofie şi politică internaţională, publicate în presa din Ţara Sfântă, România, Belgia, Norvegia, Argentina, Franţa, Uruguay etc. Diplomatul evreu a redactat articole pentru *Encyclopedia Judaica* (Ierusalim, 1971) şi *Encyclopedia Judaica Year Book* (1977), fiind considerat un specialist al relaţiilor cu ţările din Europa de Est. Să adăugăm că Eliezer Palmor este şi autorul mai multor volume: *Prietenia la încercare* (Ierusalim, 1998), *Francois Mitterand şi conflictul israelo-palestinian* (Ierusalim, 1999), *A facerea Lillehamer. Pagini din jurnalul unui observator involuntar* (Ierusalim, 2000).

Recent, reputatul diplomat publică la noi un volum intitulat *Convergenţe diplomatice şi culturale* (Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2002), scris în limba română. Autorul este originar din România, fiind născut în satul Craidovolţ, situat între Carei şi Satu Mare. Tânărul Izrael Pollák, numele său adevărat, a absolvit studiile liceale la Oradea (1949). După terminarea studiilor universitare de filosofie şi cultură rusă la Cluj (1956), devine cercetător la Institutul de Istorie al Academiei RPR, Filiala Cluj. Secţia de filosofie în care îşi desfăşura activitatea de cercetare era dominată pe atunci de umbrele ideologiei staliniste. În această situaţie, puţin propice unui tânăr cărturar, optează pentru emigrare în patria străbunilor săi, stabilindu-se la Ierusalim în 1960, unde îşi susţine doctoratul la Universitatea Ebraică (1960-1964). Admis în corpul diplomatic al ţării sale, devine din 1964 specialist în Direcţia Europei de Răsărit din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Israelului. Între 1969-1973 va funcţiona ca secretar prim al Ambasadei Israelului de la Bruxelles, apoi, în calitate de consilier la Oslo. Revenit din misiune la Ierusalim, va ocupa funcţia de director-adjunct în cadrul aceleiaşi direcţii, în care debutase la început ca asistent (1975-1977). Între 1983-1984 se perfecţionează la Institutul de Apărare Naţională din Tel Aviv. În continuare va deţine mari funcţii în cadrul diplomaţiei: ministru consilier la Buenos Aires (1980-1982), ministru plenipotenţiar la Paris (1984-1987), ambasador plenipotenţiar la Montevideo, şef al delegaţiei permanente a Statului Israel la UNESCO, Paris, (1991-1994).

Am amintit mai sus câteva etape din biografia de excepţie a acestei personalităţi originare din România, ins erudit şi poliglot, pe care am avut bucuria să-l aud recent, la Cluj-Napoca, vorbind într-o limbă română fluentă, fermecătoare, despre secretele profesiei de diplomat. Cartea intitulată *Convergenţe diplomatice şi culturale* conţine, de altfel, câteva studii referitoare la „practicarea diplomaţiei profesioniste la sfârşitul secolului XX". Primul studiu al cărţii conţine nu numai o privire istorică asupra apariţiei şi evoluţiei diplomaţiei, cu elemente ce definesc profesia, ci şi o descriere detaliată a schimbărilor produse în secolul XX în practica diplomată. Deşi studiul lui Eliezer Palmor nu acoperă sfera fenomenului diplomatic în totalitatea dimensiunilor sale, el constituie o excelentă introducere în ştiinţa şi arta de reprezentare a ţării proprii într-o altă ţară. Profesiunea de diplomat a suferit în secolul trecut mutaţii majore. Rapida evoluţie a mijloacelor de comunicare, de pildă, a redus simţitor rolul diplomatului profesionist, şefii de state putând comunica astăzi fără intermediari. Încercând să alcătuiască un portret-robot al bunului diplomat, Eliezer Palmor reţine observaţiile lui Harold Nicholson, după care acesta trebuie să fie un bun cunoscător de limbi, „un om de gust şi de erudiţie care cultivă societatea scriitorilor, a artiştilor şi oamenilor de ştiinţă". „Om prin natura lui răbdător, imperturbabil, capabil de a primi ştiri proaste, fără să-şi manifeste neplăcerea sau cât de cât iritarea dacă este citat incorect sau jignit", cu o viaţă ascetică, „tolerant faţă de ignoranţa şi prostia guvernului său". În sfârşit, un bun negociator este „cel care niciodată nu ameninţă, nu admonestează şi nu se poartă ca un huligan". Citind această fişă caracterologică ne vine în minte tonul sfidător cu care un diplomat român de mai deunăzi îşi atribuia calitatea de ambasador „al huliganilor" la Paris, cu un orgoliu ce trăda, în fond, lipsa vocaţiei diplomatice... Evoluţia formelor de reprezentare diplomatică e analizată şi în studiul *Ambasada în acţiune - instrument de diplomaţie practică*. Eliezer Palmor dovedeşte aici nu numai o impresionantă erudiţie ştiinţifică, o cunoaştere în detaliu a istoriei problematicii abordate, ci şi o experienţă directă, pe viu a domeniului. În spatele acestor pagini stă o prodigioasă activitate de diplomat în mari capitale occidentale. Îndelungata carieră de negociator îi permite să emită adeseori opinii originale, să dea amănunte pitoreşti despre dedesupturile profesiei, să polemizeze cu unele idei preconcepute. Printre locurile comune pe care doreşte să le spulbere e şi „mitul popular cu privire la caracterul fastuos şi ambianţa luxurioasă a vieţii de diplomat". „Nu este întâmplător faptul - subliniază Eliezer Palmor - că diplomaţii de profesie îmbătrânesc de multe ori cu boli cardiace sau de stomac...".

Un studiu ce relevă vasta competenţă a diplomatului de origine română este şi cel intitulat *Relaţii diplomatice între Israel, Uniunea Sovietică şi ţările din Europa de Răsărit - un antimodel de relaţii normale între state suverane*. Studiul evoluţiei acestor relaţii relevă că legăturile între Statul Israel şi ţările din Răsărit au fost dominate de campanii virulente de propagandă antiisraeliană şi antisionistă, de manifestări de duşmănie, de negare violentă a aspiraţiilor fireşti ale poporului evreu. În acest context, România a avut înţelepciunea politică de a menţine relaţii normale cu statul israelian, acţionând pentru dezvoltarea unor legături benefice în domeniile economiei, comerţului, a colaborării tehnico-ştiinţifice şi culturale.

Unul din capitolele cele mai interesante ale cărţii lui Eliezer Palmor este, fără îndoială, cel intitulat *Participarea evreilor originari din România la naşterea şi consolidarea naţiunii israeliene*. Încercând să definească termenul de naţiune israeliană, diplomatul relevă dificultatea punerii în evidenţă, din punct de vedere conceptual şi istoric, a acestuia, fenomenul având caracterele unicităţii. Spre deosebire de alte popoare, cel evreiesc „a trăit o epopee sângeroasă şi crâncenă, parcă fără sfârşit, care durează până astăzi". Diplomatul evreu trasează în câteva fraze întregul cortegiu de nefericiri abătute asupra poporului. Cărţii, începând de la pierderea independenţei sub stăpânirea romană, urmată de robia şi dispersarea sa în toate regiunile supuse vastului Imperiu Roman. Ferecat în ghetouri, decimat de cruciaţi, prigonit de Inchiziţie, exterminat în pogromuri, victimă a holocaustului nazist, acest popor martirizat a reuşit „să-şi menţină vitalitatea, să-şi conserve profilul moral şi să salveze tezaurul unei culturi" ce a avut o contribuţie esenţială la construcţia civilizaţiei creştine din Europa şi din lumea întreagă. Trăind în exil, în comunităţi dispersate, evreii şi-au conservat temeliile credinţei strămoşeşti, tradiţiile şi cultura. Supravieţuirea îndelungată în mijlocul diferitelor popoare a imprimat comunităţilor evreieşti trăsături particulare, caracteristici ce nu au reuşit să le altereze memoria unei istorii şi origini comune. Procesul

Karl Nebert — *Peisaj stirian*

de renaştere a naţiunii israeliene a fost unul extrem de dificil, dată fiind situaţia sa de etnie pulverizată în toate cele patru vânturi. Chiar şi definirea identităţii evreieşti este o operaţiune dificilă, dezbaterile în jurul acestei teme preocupând nu doar filosofi de genul lui Jean Paul Sartre sau Raymond Aron, ci şi cercurile religioase sau laice ale evreimii de pretutindeni. În cadrul comunităţii mondiale a evreilor, cea din România a format în trecut una din cele mai importante ca număr şi resurse intelectuale. În paginile acestui studiu Eliezer Palmor relevă vitalitatea, forţa imaginativă şi creativă a evreilor originari din România, care s-au arătat capabili să susţină planuri şi acţiuni concrete ale visului lor de a „redobândi demnitatea de om liber în ţara proprie". Eseistul subliniază faptul că evreii au apărut devreme în spaţiul Daciei în calitate de legionari romani sau de negustori. Între prezenţele evreieşti ce merită a fi amintite se numără Apostolul Pavel, propovăduitorul credinţei creştine în Dobrogea, şi vestitul cărturar Beniamin de Tudela. Peregrinul evreu a lăsat posterităţii o consemnare importantă asupra existenţei populaţiei valahe, a aromânilor în spaţiul balcanic. Sporadică şi individuală în secolele XIV-XV, prezenţa evreiască devine masivă în sec. al XIX-lea şi în cel următor. Evreii erau la începuturi negustori, meşteşugari, mici bancheri, dar treptat se impun la noi prin elite intelectuale cum ar fi pictorii Barbu Iscovescu şi C. Daniel Rosenthal (fruntaşi ai revoluţiei române de la 1848), bancherii Iacob Leibl şi Davicion Bali (finanţatori ai revoluţiei), Constantin Dobrogeanu-Gherea, Cilibi Moise şi alţii. Sunt subliniate dificultăţile obţinerii cetăţeniei de către evrei, fiind amintite principalele etape parcurse până la dobândirea acestui statut în urma presiunilor externe ale Conferinţei de la Berlin sau ale Conferinţei de Pace de la Paris, de la sfârşitul primului război mondial. Conform recensământului din 1930, numărul evreilor români era de 750.930, reprezentând 4,2% din populaţia României Mari. Toleraţi la începuturile stabilirii lor în provinciile româneşti, evreii vor juca mai târziu un rol deloc neglijabil, prin aportul lor profesional şi financiar, la dezvoltarea noului stat român unitar, în care vor cunoaşte discriminarea, intoleranţa agresivă şi marginalizarea, mai ales în perioada ascensiunii nazismului, a mişcărilor extremiste, a războiului. Eliezer Palmor aminteşte aici masacrele din timpul celei de-a doua conflagraţii mondiale, pogromurile de la Bucureşti şi Iaşi, deportările în Transnistria, episoade dureroase ale existenţei evreilor în ţara noastră. Aceste episoade dramatice nu-l împiedică pe Eliezer Palmor să remarce faptul că în ciuda condiţiilor precare de existenţă ale evreimii de la noi, a unor excese antisemite, „primii pionieri ai reconstruirii bazelor renaşterii naţionale evreieşti au ieşit din rândurile acestei comunităţi". El aminteşte cazul rabinului Yosef Hacohen din Moineşti, cel ce fundează primele aşezări agricole din Galileea. Evreii originari din Dobrogea, Bârlad şi Galaţi vor întemeia în 1882 două aşezări legendare: Rosh Pina şi Zikhron Yaakov. Procesul de făurire şi de consolidare a noului stat Israel va consemna o contribuţie importantă a emigranţilor veniţi din România. În 1995, aproape 7% din populaţia Ţării Sfinte era originară din ţara noastră. Datele statistice consemnate de Eliezer Palmor referitoare la profilul profesional al evreilor din România sunt edificatoare în ce priveşte contribuţia acestora la consolidarea noului stat israelian. Procesul de integrare a emigranţilor sosiţi în Ţara Sfântă din 87 de ţări nu a fost unul uşor. Evreii români au înţeles, însă, că „în ţara minunilor, minunile nu se repetă cu uşurinţă sau nu se repetă deloc", integrându-se cu succes în toate ramurile de activitate, mai puţin în politică. Studiul relevă că în cei 50 de ani de existenţă independentă a Israelului, doar trei personalităţi politice născute în România au funcţionat ca miniştri. În schimb, prezenţa evreilor români este impresionantă, ca număr şi competenţă, în unităţile de apărare a statului Israel, care şi-a consolidat dreptul la existenţă în cinci războaie (1956, 1967, 1969-1970, 1973, 1982). În unităţile terestre, maritime şi de aviaţie israeliene au servit un număr de 31 de generali provenind din evrei români. Se vor recruta din rândurile lor şi un mare număr de ofiţeri în cadrul forţelor de poliţie. Autorul relatează un episod ce merită a fi reţinut. În timpul războiului din 1973, un general de brigadă, Baruch (Pincu) Hare, născut la Tg. Neamţ, devine protagonistul unei întâmplări profund revelatoare, ce merită a fi citată: „spre sfârşitul războiului de Yom Kipur (1973), aflându-se în zona kilometrului 101, în Egipt, cum nu avea timp disponibil să cifreze un ordin operaţional, l-a redactat în limba română, presupunând că ofiţerul căruia îi era destinat vorbeşte limba. Dar acest ofiţer nu vorbea româneşte. Atunci, generalul Harel l-a întrebat dacă cineva în anturajul lui vorbeşte limba lui Coşbuc. După o tăcere de câteva secunde, ofiţerul a răspuns afirmativ şi, în consecinţă, ordinul respectiv, redactat şi transmis în limba română, a fost descifrat şi a devenit operaţional. Iată cum a «contribuit limba română» la victoria armatei israeliene, în 1973, după traversarea Canalului de Suez". În industria aeronautică 20% din forţa de muncă era reprezentată de ingineri de origine română. Hugo Pri-On, părintele motoarelor de rachete pentru sateliţi, şi Uzia Galil, inventatorul celebrelor arme automate „Uzi" şi „Galil", Dov Raviv (inventator al proiectilelor de intercepţie a rachetelor „Khetz") sunt de origine română. Sunt relevate şi alte aspecte interesante referitoare la contribuţia evreilor români adusă la dezvoltarea economică şi socială a Israelului.

Demn de tot interesul e şi studiul *Observaţii privind participarea evreilor la instalarea regimului comunist în România*. Diplomatul israelian observă că în perioada post-comunistă se constată la noi „insinuări şi răbufniri antisemite", care „înveninează discursul unor formaţiuni de extremă dreaptă". Persistenţa sentimentelor antisemite e cu atât mai ciudată cu cât populaţia evreiască se cifrează azi la aproximativ 13.000 de persoane, mai ales vârstnici, care nu fac parte din elita conducătoare a ţării. Încercând să detecteze cauzele acestei situaţii, diplomatul originar din România, conchide că prejudecăţile se bucură de obicei de o viaţă lungă, fiind păstrate adânc în subconştientul uman. O specie de antisemitism e decelată de cercetător în opera unor istorici români „care atribuie răspunderea pentru subjugarea României de către tirania comunistă, cel puţin în faza ei iniţială, evreilor". „În ce măsură este adevărată afirmaţia - se întreabă Eliezer Palmor - că aparatul de partid şi de stat în România comunistă a fost invadat de evrei?" Un scriitor citat de autor, Titus Popovici, constată că afirmaţia că evreii au fost promotorii comunismului în România „a devenit un loc comun". Diplomatul preia afirmaţia de bun simţ a acestuia că prezenţa evreilor în avangarda mişcării comuniste era firească în situaţia în care comunismul se opunea „ideologiei naziste, care-i sortea unei dispariţii totale". Susţinerea unor nomenclaturişti români, cum ar fi Paul Sfetcu, fost şef de cabinet al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, că evreii, în anii '50, dominau în organele de conducere ale partidului şi ale ministerelor e considerată grotescă. Studiul constată, de pildă, că au fost inventate origini evreieşti unor secui ca Vasile Luca sau românului Teoharie Georgescu. Inexactă e şi afirmaţia lui Paul Sfetcu că membrii PCR în ilegalitate „erau în marea lor majoritate evrei". Analizând un eşantion de 263 de comunişti din totalul celor 810 membri câţi număra PCR în 1944, cercetătorul constată că majoritatea acestora erau români (149), 24 unguri, 79 evrei şi 11 de alte naţionalităţi. Secretarii generali ai PCR între 1921 şi 1944 au fost Gh. Cristescu (român), Elek Köblos (ungur), Vitali Holostenko (ucrainean), Alexandr Danieliuc (ucrainean), Boris Stefanov (bulgar), Istvan Foriş (ungur). Se constată că „nici unul dintre secretarii generali ai PCR, de la primul până la ultimul, nu a fost evreu". După 1944, compoziţia etnică a păstrat aceeaşi majoritate românească. La 1 iulie 1947, 79,59% erau români, 12,32% - unguri şi numai 4,16% evrei. E edificator că în comitetul de partid al oraşului Bucureşti, la începutul anului 1952, erau 32 de români şi un ungur, fără prezenţa unui singur evreu. Cercetătorul constată că perpetuarea unor neadevăruri istorice după care „majoritatea comuniştilor din România ar fi fost evrei şi că evreii au avut în mâinile lor frâiele conducerii Partidului Comunist" e o afirmaţie antisemită, o lozincă zgomotoasă, menită să scuze „o politică naţională nevrednică".

Erudit, cu o bogată experienţă de diplomat, capabil să sintetize un vast material informativ, cu o cultură profundă şi rafinată, Eliezer Palmor ne dăruieşte prin recenta sa carte o excelentă introducere în domeniul diplomaţiei. Lectura cărţii diplomatului evreu ne prilejuieşte un excurs nu lipsit de farmec, în care aparenta sicitate a frazelor se învecinează cu oaze de autentică expresivitate literară. ■

Anne Nebert *Frumoasa şi bestia*

Mircea Popa despre lumea universitară clujeană

■ *Teodor Tanco*

MIRCEA POPA
Figuri universitare clujene
Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2002

O nouă carte a cercetătorului şi profesorului! A câta, oare? Nu prea multe a tipărit, vizavi de un travaliu uriaş pe care îl desfăşoară de peste patru decenii în bibliotecile şi arhivele din ţară şi, după '89, în câteva din străinătate.

Faţă de cele vreo 20 de cărţi, numărul paginilor din presă (fără a fi gazetar de profesie, ci publicist) e copleşitor. Peste 3000 de articole! E o descendenţă, din acest unghi, din mari oameni de presă, ctitori, cum sunt George Bariţiu, Onisifor Ghibu şi alţi mari transilvăneni. Predominante sunt în cazul său căile de investigare a trecutului literar. În privinţa aceasta are un statut unic în istoria literaturii contemporane. Risipirea generoasă în relevarea amănuntelor informative are funcţia reactualizării unor fapte, evenimente şi împrejurări, citite peste veacuri şi decodificate în înţelesurile lor. Fiindcă unele sunt inedite, iar altele, abia acum se pot interpreta şi publica fără cenzurare. Ceea ce face cercetătorul e o muncă de arheologie culturală de mare utilitate, necesară nivelului actual de cercetare literară.

Carol Nebert *Bach*

Mircea Popa e ancorat totodată în stringenta actualitate, deschizând perspectivă şi prelungind viaţa atâtor cărţi. Este îngrijitorul unor retipăriri din numeroşi autori mai vechi sau mai noi, la altele prefaţator, precum şi a câtorva ediţii din opere (singur sau în colectiv). Acest înzestrat cărturar mai face oficiul de evaluare critică a apariţiilor recente, de literatură, în principal şi de cultură, în general. De aproape zece ani, ţine o rubrică sub genericul *Cărţile cu jenilor*, în care a recenzat sute de apariţii, dacă nu peste o mie. Unele le postfaţează, şi multe nume au fost lansate şi recomandate cititorilor de către critic. Acestor tineri din perioada crizei şi tranziţiei le acordă atenţia prin discutarea la fiecare apariţie a noilor cărţi în paginile ziarului *Adevărul de Cluj* care prin generozitatea conducerii şi competenta alcătuire a paginilor zilnice, „artă – cultură" de către redactorul Michaela Bocu, sunt o adevărată *microrevistă*. E un fapt rar, dacă nu unic în presă, de practicare consecventă a criticii de întâmpinare într-un cotidian local.

Mircea Popa nu se îndepărtează, prin bogatele lecturi şi pagini scrise din actualitate, de îndatoririle cercetătorului istoric şi nu o uită nici pe aceea de om al catedrei universitare. Confirmă acestea prin recenta carte *Figuri universitare clujene*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2002.

Specia aceasta a evocărilor universitarilor şi personalităţilor e frecventată cu destule demersuri reuşite. Ceea ce întreprinde autorul aici e fie un demers globalizator, fie axat pe o felie, pe o secţiune din activitatea celor abordaţi, dar de fiecare dată cu o notă de autenticitate frapantă, de o particularitate evidentă. Fiecare text e, în esenţă, o micromonografie, combustia unei viitoare cărţi lărgite. Printr-o informaţie densă şi portretizare nuanţată, el reţine esenţialul din viaţa celor 18 mari personalităţi ştiinţifice şi culturale din sfera umanisticii. În mod deosebit sunt de reţinut cei pe care i-a cunoscut direct, ca student sau cercetător, cu care şi-a întretăiat nu de puţine ori preocupările profesionale, cei care l-au influenţat în constituirea universului cercetării şi scrisului său. Incontestabil că selectarea lor determinantă a fost bazată pe preţuirea şi afecţiunea ce le-a nutrit. Începând cu Ion Breazu, dascălul calm şi blând cu studenţii, apoi cu tumultuosul, inimosul descendent în spirit al Şcolii Ardelene, Nicolae Lascu, care i-au fost profesori sau Iosif Pervain şi mai tânărul atunci Mircea Zaciu, la început de carieră, continuând apoi cu Liviu Rusu şi Ioan Muşlea, alături de care a lucrat, cu David Prodan, D.D. Roşca, N. Mărgineanu, pe care i-a cunoscut personal. A avut parte de lecţiile şi cărţile savante ale lui David Prodan şi de ale clasicistului greco-latin Nicoale Lascu, amândoi de o exigenţă moştenită din învăţământul marilor şcoli şi modele europene pe care le conţineau specialităţile lor. Acele rigori au fost transmise şi se resimt la succesorii cercetători şi unviersitari de azi.

Amploarea portretelor din carte respectă în mare criteriul cronologic. Cartea se deschide cu evocarea figurii celui dintâi rector al Universităţii clujene, marele lingvist Sextil Puşcariu, cel hărăzit a fi întemeietor în Clujul românesc, începând cu Universitatea, apoi cu Muzeul Limbii Române şi cu revista *Dacoromania*; urmează apoi cel dintâi titular al Catedrei de Istoria Literaturii Române, masivul la propriu şi figurat, G. Bogdan-Duică, admirabil documentarist şi cunoscător al literaturii transilvănene, dar şi al biografiei eminesciene; urmat de bătăiosul, în presă şi politică, Onisifor Ghibu, urmărind izvoarele pedagogiei până la daci. Nicolae Drăganu, universitarul inaugural al instituţiei este urmat de psihologul întemeietor de şcoală Fl. Ştefănescu-Goangă, cu mandatul cel mai lung în rectorat; în vecinătate e fostul său discipol, Nicolae Mărgineanu, cu care începe o altă generaţie universitară: esteticianul Liviu Rusu, geograful istoric Ştefan Manciulea, Lucian Blaga, ce ajunge, târziu, şi după multe obstacole în Universitate, alături de colegul şi prietenul său filosoful D.D. Roşca, sau talentatul folclorist Ioan Muşlea, în amintirea căruia o sală de conferinţe din Biblioteca Centrală Universitară îi poartă numele. Adiacent acestor mari nume din epocă e cel al lui Ion Chinezu, însemnat critic, istoric literar şi traducător, renumit pentru ceea ce a făcut la *Gând românesc*. Autorul a fost inspirat reţinându-l, pentru că are cu el multe afinităţi de concepţie şi avânturi revuistice.

Din familia aceasta clujeană şi universitară, înrudită în spirit, lipsesc două nume, din care unul contemporan autorului: Eugeniu Sperantia şi Marian Papahagi. Dar din orice carte lipseşte câte ceva.

Mircea Popa, el însuşi personalitate de anvergură academică, posibil într-o zi să aibă oficializarea instituţiei naţionale, se aşează de pe acum în rândurile învăţaţilor şi figurilor universitare din Transilvania, dintre care o parte le-a adunat la un adevărat „sfat al cărturarilor".

■

Prin lentilele feminismului

■ *Marius Jucan*

ENIKŐ MAGYARI-VINCZE
Diferenţa care contează. Diversitatea social-culturală prin lentila antropologiei feministe
Editura Desire, 2002, Cluj-Napoca

Un volum de studii de antropologie feministă de un viu interes, într-o elegantă prezentare grafică, publică Enikő Magyari-Vincze, autoarea a mai multor volume având ca temă politicile identitare, noutatea experimentelui în analiza culturală, identitatea de gen şi naţională, în general, aspectele definitorii ale construcţiei identitare. Continuând cercetări anterioare care şi-au fixat deja opţiunile majore, cartea profesoarei de antropologie de la Universitatea clujeană apare ca o dezvoltare necesară a unor premize deja existente în peisajul teoriei feministe româneşti. Argumentul construit în introducerea volumului pledează pentru analiza diversităţii, sesizată metodologic prin abordările feministe. *Diferenţa care contează* se adresează tuturor celor care doresc să surprindă inovarea teoriei critice privind realitatea autohtonă, dincolo de mitizări, soluţii consensuale ori mode intelectuale.

Pornind de la strategiile deconstrucţiei poststructuraliste, remarcând constant dinamismul teoriei feministe şi câmpul de aplicabilitate al acesteia în ţara noastră, ezitările şi reacţiile conservatoare în faţa tendinţelor înnoitoare, autoarea accentuează cu precizie şi nuanţare tezele inovatoare ale feminismului, ca demers al gândirii critice pentru abordarea diferenţei înseşi (p.79). Pledoaria pentru diferenţă prin feminism întregeşte rolul teoriei feministe, demonstrând legăturile dintre feminism şi dezvoltările teoretice ale postmodernismului. Unul din argumentele care revine în pledoareia pentru feminism ca abordare specifică diferenţei, este cel potrivit căruia spaţiul libertăţii afectat reprezentării sociale a identităţii de gen şi al construcţiei subiective a acesteia este redus, controlat, afectând libertatea individului de a decide în con-

Anne Nebert *Acasă*

Esoterism valah

■ *Sorin Nemeti*

VASILE LOVINESCU
Dacia Hiperboreană
Chişinău, Ed. Universitas, 1993

Vasile Lovinescu a fost caracterizat drept „cel mai de seamă exponent al esoterismului valah". Esoteric de extracţie guenonistă, el este autorul unor lucrări de referinţă a genului, dintre care amintim doar „Creangă şi Creanga de aur", „Monarhul ascuns", „Mitul sfâşiat", „Jurnalul alchimic" etc.. Interpretările esoterice ale unor basme, legende istorice, tradiţii româneşti, cu pasaje presărate cu expresii împrumutate din marile tradiţii ale filosofiei oculte (rosacrucieni, masonerie, alchimie etc.) nu îl recomandă neapărat ca autor de istorii fantastice. Este mai degrabă un guenonist-schuonist, un mistic modern ce a primit o iniţiere allawită la Băle în Elveţia, lucrările sale încadrându-se într-un anume gen literar ilustrat şi în literatura universală de cei ce încearcă să descifreze „simbolurile ştiinţei sacre". Prin studiul „Dacia Iperboreea", publicat în 1936-1937 în revista *Etudes Traditionnelles* sub pseudonimul Geticus, Vasile Lovinescu poate fi introdus în galeria istoricilor din Terra Mirabilis.

Materialul brut al tezei lovinesciene este extras din capodopera genului „Dacia preistorică": dacii (tracii) sunt urmaşii pelasgilor, o ramură a hiperboreenilor. Tradiţia hiperboreană / pelasgă păstrată de o castă sacerdotală de iniţiaţi se prelungeşte prin intermediul dacilor şi a urmaşilor lor medieval-moderni (românii) până în preajma anilor 1900. Această tradiţie se transmite criptat prin intermediul simbolurilor prezente în tradiţiile istorice, în folclor, în limbă, în basme. Vehiculele acestei tradiţii mistice sunt persoane alese de societăţi secrete (datorită talentului lor literar) pentru a expune anumite mituri iniţiatice (fără să conştientizeze semnificaţia reală a operei lor). „Tradiţia dacică a continuat să subziste netulburată în afara timpului, în afara istoriei ce se făcea în jurul ei. Astfel, când în secolele XIII şi XIV au fost întemeiate principatele Moldovei, Valahiei şi Transilvaniei, a căror reunire avea să formeze România modernă, Dacia era neatinsă de istorie; ea se găsea, în sensul cel mai riguros şi literal al cuvântului, în aceeaşi stare ca pe timpul în care domnea peste ea Ler-Împărat" (p. 3940).

Manevrând un simbolism esenţial, polarizat, de extracţie alchimică - alb / negru - Vasile Lovinescu găseşte, prin ancheta sa fără metodă unitară, dovezi ale tradiţiei hiperboreene / negre, din cea mai îndepărtată antichitate, traversând Evul Mediu românesc, până în epoca modernă. Hiperboreus este fiul lui Pelasgos, care s-a născut din „Pământ Negru" (gaia melaina), pelasgii fiind de rasă neagră (p. 11). Dar Hiperboreea dacică din Pontul Euxin este marcată şi de puternica tradiţie a Insulei Albe (Leuke) locuită de Apollo Leukos (p. 12). Întemeietorii statelor româneşti sosesc dintr-un ţinut „negru" (descalecă din Transilvania) sau sunt ei înşişi „negri" (Negru-Vodă Basarab de exemplu). Iancu Corvin de Huniade este considerat întemeietorul Transilvaniei iar legenda heraldică a corbului ce fură inelul este interpretată în termeni alchimici, totul fiind subsumat polarizării alb-negru: „corbul", negrul saturnian care pune stăpânire pe inel; captivitatea Soarelui în Saturn; „trezirea" tatălui; „săgeata" care omorând corbul „liberează" inelul: oţelul filosofilor care tăindu-l pe Saturn pune în libertate Soarele (p. 43). De asemenea, Dragoş este din Maramureş, adică "ţara Mureşului Negru".

Ideea centrală a studiului lovinescian este conţinută în următorul pasaj: „...negrul este o culoare care, în toate timpurile a fost în raporturi strânse cu Dacia. Este un simbol hiperborean pentru că este culoarea lui Saturn. Dacii, ca popor hiperborean, coborau din Pelasgos, «născut» din «Pământul Negru». Marea dacică este «Neagră». Valahii au fost denumiţi de toate popoarele «Valahii Negrii», iar ţara «Valahia Neagră», Kara-Vlaghi, Kara-Iflak, de către turci, Kara-Vlaks de către Sîrbi şi Bulgari" (p. 46-47). Chiar şi Filip Arabul era dac (numele său real fiind Filip Sarabul, unde sarabii ar fi o ipotetică castă sacerdotal-regală dacică atestată de Iordanes); românii sunt numiţi de vecini „arabi", iar ţara lor „Ţara Arabilor", pe stemele Valahiei şi Moldovei apar „capete de negri" etc.

În final, autorul se dedică analizei acelui "folk-lore" pe care îl consideră încărcat de tradiţii mistice păstrate şi transmise de memoria colectivă peste generaţii (dar într-o formă ce nu poate fi descifrată de către neiniţiaţi). Găseşte într-un basm *coincidentia oppositorum* – Harap-Alb (Negru-Alb) într-un „mit despre Regele Lumii" (decalc după R. Guenon), mit transmis de către Ion Creangă „instrumentul unei organizaţii iniţiatice care îşi redacta prin el testamentul intelectual" (p. 77).

Interpretând fantezist diverse tradiţii folclorice literare, mituri istorice, surse numismatice etc., Vasile Lovinescu face o descoperire foarte importantă în opinia sa: „după toate aparenţele exista încă în secolul al XIX-lea , o organizaţie a «Mistreţului Alb» de inspiraţie hiperboreană, din descendenţa spirituală a lui Ram, având un simbolism revelator al unei doctrine deosebit de vaste". Ca vizionar, ca iniţiat, Vasile Lovinescu „citeşte" simbolurile acestei doctrine şi reconstituie, în final, o istorie secretă / fantastică a românilor de extracţie pelasgo-hiperboreano-dacică fără vreun aport al culturii greco-romane clasice sau al modernităţii europene. Dacia Hiperboreană este opera unui tradiţionalist introvert, un romantic târziu, un ortodoxist traversat de curentele filosofiei oculte contemporane. ■

Vasile Lovinescu a fost caracterizat drept „cel mai de seamă exponent al esoterismului valah". Esoteric de extracţie guenonistă, el este autorul unor lucrări de referinţă a genului, dintre care amintim doar „Creangă şi Creanga de aur", „Monarhul ascuns", „Mitul sfâşiat", „Jurnalul alchimic" etc.. Interpretările esoterice ale unor basme, legende istorice, tradiţii româneşti, cu pasaje presărate cu expresii împrumutate din marile tradiţii ale filosofiei oculte (rosacrucieni, masonerie, alchimie etc.) nu îl recomandă neapărat ca autor de istorii fantastice. Este mai degrabă un guenonist-schuonist, un mistic modern ce a primit o iniţiere allawită la Băle în Elveţia, lucrările sale încadrându-se într-un anume gen literar ilustrat şi în literatura universală de cei ce încearcă să descifreze „simbolurile ştiinţei sacre". Prin studiul „Dacia Iperboreea", publicat în 1936-1937 în revista *Etudes Traditionnelles* sub pseudonimul Geticus, Vasile Lovinescu poate fi introdus în galeria istoricilor din Terra Mirabilis.

Materialul brut al tezei lovinesciene este extras din capodopera genului „Dacia preistorică": dacii (tracii) sunt urmaşii pelasgilor, o ramură a hiperboreenilor. Tradiţia hiperboreană / pelasgă păstrată de o castă sacerdotală de iniţiaţi se prelungeşte prin intermediul dacilor şi a urmaşilor lor medieval-moderni (românii) până în preajma anilor 1900. Această tradiţie se transmite criptat prin intermediul simbolurilor prezente în tradiţiile istorice, în folclor, în limbă, în basme. Vehiculele acestei tradiţii mistice sunt persoane alese de societăţi secrete (datorită talentului lor literar) pentru a expune anumite mituri iniţiatice (fără să conştientizeze semnificaţia reală a operei lor). „Tradiţia dacică a continuat să subziste netulburată în afara timpului, în afara istoriei ce se făcea în jurul ei. Astfel, când în secolele XIII şi XIV au fost întemeiate principatele Moldovei, Valahiei şi Transilvaniei, a căror reunire avea să formeze România modernă, Dacia era neatinsă de istorie; ea se găsea, în sensul cel mai riguros şi literal al cuvântului, în aceeaşi stare ca pe timpul în care domnea peste ea Ler-Împărat" (p. 3940).

Manevrând un simbolism esenţial, polarizat, de extracţie alchimică - alb / negru - Vasile Lovinescu găseşte, prin ancheta sa fără metodă unitară, dovezi ale tradiţiei hiperboreene / negre, din cea mai îndepărtată antichitate, traversând Evul Mediu românesc, până în epoca modernă. Hiperboreus este fiul lui Pelasgos, care s-a născut din „Pământ Negru" (gaia melaina), pelasgii fiind de rasă neagră (p. 11). Dar Hiperboreea dacică din Pontul Euxin este marcată şi de puternica tradiţie a Insulei Albe (Leuke) locuită de Apollo Leukos (p. 12). Întemeietorii statelor româneşti sosesc dintr-un ţinut „negru" (descalecă din Transilvania) sau sunt ei înşişi „negri" (Negru-Vodă Basarab de exemplu). Iancu Corvin de Huniade este considerat întemeietorul Transilvaniei iar legenda heraldică a corbului ce fură inelul este interpretată în termeni alchimici, totul fiind subsumat polarizării alb-negru: „corbul", negrul saturnian care pune stăpânire pe inel; captivitatea Soarelui în Saturn; „trezirea" tatălui; „săgeata" care omorând corbul „liberează" inelul: oţelul filosofilor care tăindu-l pe Saturn pune în libertate Soarele (p. 43). De asemenea, Dragoş este din Maramureş, adică "ţara Mureşului Negru".

Ideea centrală a studiului lovinescian este conţinută în următorul pasaj: „...negrul este o culoare care, în toate timpurile a fost în raporturi strânse cu Dacia. Este un simbol hiperborean pentru că este culoarea lui Saturn. Dacii, ca popor hiperborean, coborau din Pelasgos, «născut» din «Pământul Negru». Marea dacică este «Neagră». Valahii au fost denumiţi de toate popoarele «Valahii Negrii», iar ţara «Valahia Neagră», Kara-Vlaghi, Kara-Iflak, de către turci, Kara-Vlaks de către Sîrbi şi Bulgari" (p. 46-47). Chiar şi Filip Arabul era dac (numele său real fiind Filip Sarabul, unde sarabii ar fi o ipotetică castă sacerdotal-regală dacică atestată de Iordanes); românii sunt numiţi de vecini „arabi", iar ţara lor „Ţara Arabilor", pe stemele Valahiei şi Moldovei apar „capete de negri" etc.

În final, autorul se dedică analizei acelui "folk-lore" pe care îl consideră încărcat de tradiţii mistice păstrate şi transmise de memoria colectivă peste generaţii (dar într-o formă ce nu poate fi descifrată de către neiniţiaţi). Găseşte într-un basm *coincidentia oppositorum* – Harap-Alb (Negru-Alb) într-un „mit despre Regele Lumii" (decalc după R. Guenon), mit transmis de către Ion Creangă „instrumentul unei organizaţii iniţiatice care îşi redacta prin el testamentul intelectual" (p. 77).

Interpretând fantezist diverse tradiţii folclorice literare, mituri istorice, surse numismatice etc., Vasile Lovinescu face o descoperire foarte importantă în opinia sa: „după toate aparenţele exista încă în secolul al XIX-lea , o organizaţie a «Mistreţului Alb» de inspiraţie hiperboreană, din descendenţa spirituală a lui Ram, având un simbolism revelator al unei doctrine deosebit de vaste". Ca vizionar, ca iniţiat, Vasile Lovinescu „citeşte" simbolurile acestei doctrine şi reconstituie, în final, o istorie secretă / fantastică a românilor de extracţie pelasgo-hiperboreano-dacică fără vreun aport al culturii greco-romane clasice sau al modernităţii europene. Dacia Hiperboreană este opera unui tradiţionalist introvert, un romantic târziu, un ortodoxist traversat de curentele filosofiei oculte contemporane. ■

Anne Nebert *Miniatura I*

Conceptul de «minoritate»

■ *Adrian Ivan*

Definirea conceptului de *«minoritate»*, s-a dovedit a fi un demers destul de dificil. Încă din 1922, Jacques Fouques Duparc arăta că aceasta era o *«noţiune abstractă, care nu implica existenţa unor trăsături determinante, ci un raport juridic, ale cărui înţelesuri variau, urmând importanţa pe care moravurile şi prejudecăţile i-o ataşau într-o anumită epocă şi într-un anumit spaţiu geografic»*[1].

Cei care au redactat Tratatele de Pace din 1919-1920 au ales trei elemente pentru a distinge grupurile umane între ele: rasa, limba şi religia. Autorii tratatelor au convenit că acestea, în ciuda caracterului relativ pe care îl exprimau, distingeau şi opuneau în acelaşi timp populaţiile din diferite părţi ale lumii. Semnificaţia socială a acestor elemente era diferită, implicând totodată diferenţe regionale.

În Europa Centrală şi Orientală, rasele erau cel mai adesea vecine, amestecate, de tranziţie, caracterul etnic fiind dificil de sesizat[2]. Rezistenţa la asimilare, păstrarea unei identităţi relative s-a făcut în această zonă prin apelul la factori intelectuali şi morali, şi nu la distincţia fizică fundamentală, care opune negrii şi albii de pe continentul nord-american. Aceşti factori au întărit diferenţele rasiale iniţiale, marcând conştiinţa etnică a grupurilor, devenite naţionalităţi în epoca modernă. Tradiţiile, cutumele, ideile religioase, limba au jucat un rol mult mai important decât rasa.

Limba, cel de-al doilea element al identităţii a făcut imposibilă asimilarea. Renaşterea lingvistică din secolul al XIX-lea a determinat forjarea conştiinţelor naţionale, mai ales în Europa Centrală şi Orientală, unde naţiunile s-au definit în sens herderian. Limba a fost catalizatorul principal al separării grupurilor etnice, al relaţiilor dintre ele, în instituţiile juridice, politice, economice etc. Nu întâmplător, una din marile bătălii între minorităţi şi regimul austro-ungar s-a dat pentru apărarea şcolii ca păstrătoare, ca instituţie de apărare a limbii.

Religia era în general legată de limbă, fără a se putea face o paralelă perfectă între cele două elemente constitutive ale caracterului etnic.

În epoca modernă, religia a fost fundamentul unităţii morale, influenţând profund identităţile naţionale. Importanţa credinţelor religioase în formarea naţiunilor, în structurarea statelor naţionale era dată de celebra sintagmă latină *«ci jus regio, ci jus religio»*. Influenţele lor au fost, fără îndoială, determinate de epocile istorice. Pentru a înţelege rolul religiei în delimitarea unor grupuri umane vom arăta importanţa acesteia în cazul cultelor creştine, religiei mozaice şi celei musulmane.

De la Reformă la Revoluţia Franceză, perioadă cunoscută şi sub numele de *«timpurile moderne»*, religia era caracteristica unică ce îi distingea pe supuşii aceluiaşi stat. Religia regelui era şi religia oficială a statului, celelalte culte fiind tolerate sau, uneori, persecutate. Dizidenţii religioşi au format minorităţile epocii respective, bazate pe regimuri de excepţie acordate lor[3].

Principiile libertăţii de conştiinţă pronunţate de Constituţia Americană şi Revoluţia Franceză s-au extins la începutul secolului al XIX-lea, la toată Europa Occidentală. Conform lor, toate cultele erau autorizate să funcţioneze în măsura în care nu contraveneau ordinii publice. Pe măsură ce s-a evoluat către laicitate, minorităţile religioase au avut mai puţină importanţă. Religia a jucat un rol important în formarea naţionalităţilor din Europa Orientală. Bisericile din acest spaţiu -rusă, română, bulgară, sârbă, greacă- erau biserici naţionale. Tradiţia bizantină a acestora le subordona statului şi de multe ori discursul lor îmbina elementul religios cu cel naţional. Religia a separat chiar populaţia din aceeaşi rasă, cazul croaţilor, slovenilor şi sârbilor fiind relevant în acest sens. Diferenţele religioase şi-au pus amprenta, în special, asupra formării intelectuale şi morale a popoarelor sud-slave. Modul de comunicare scrisă (alfabetul) a fost o consecinţă a religiei: croaţii au utilizat alfabetul latin, plasându-se în dimensiunea culturală a Europei Occidentale, în timp ce sârbii au folosit alfabetul chirilic, deschizând piste de comunicare cu lumea slavă ortodoxă (a se vedea Rusia).

Al doilea caz, unde religia a jucat un rol major, este cel al *evreilor*. Regimul acestora a fost de la început diferit de cel al celorlalte minorităţi religioase. Suveranii, fie ei creştini sau musulmani, i-au tolerat, izolându-i în diferite cartiere, ceea ce le-a permis să rămână grupaţi, păstrându-şi astfel moravurile şi tradiţiile. Excluşi din viaţa rurală şi din cea mai mare parte a profesiunilor manuale, ei s-au specializat în diferite branşe ale producţiei, deţinând până în zilele noastre o parte din monopolul acestora.

Chestiunea naţionalităţii evreilor a fost discutată pentru prima dată în Franţa, în timpul Revoluţiei Franceze, de către Adunarea Constituantă. Evreii nu au fost recunoscuţi ca o naţiune distinctă, ci ca cetăţeni cu drepturi depline. Aceeaşi politică se va impune în Anglia, Statele Unite, Germania şi Serbia[4].

Natura chestiunii evreieşti a fost discutată şi la Congresul de Pace de la Berlin (1878). Problema Congresului era aceea de a rezolva situaţia evreilor din România şi Serbia. Reprezentantul ţarului, Gortchakoff, se va opune discutării acestei chestiuni, insistând pe o distincţie între evreii din vestul Europei, cărora nu trebuia să li se refuze nici un drept politic sau civil şi evreii din Europa Orientală, care constituiau în opinia plenipotenţiarului rus *«un adevărat flagel pentru populaţiile indigene»*. Teza sa a fost preluată de polonezi, români şi ruşi. Reprezentanţii acestora susţineau că procesul de asimilare în vest a urmat un drum normal de apropiere care s-a finalizat prin integrarea populaţiilor evreieşti, în timp ce în Europa de Răsărit nu s-a produs o evoluţie asemănătoare, ceea ce făcea imposibilă asimilarea.

Congresul de la Berlin (1878) – care a recunoscut independenţa României – stabilea nişte obligaţii pe care statul român trebuia să şi le asume în privinţa minorităţilor religioase:

Art. XLIV. *«În România, diferenţa de credinţe şi confesiuni religioase nu va fi îndreptată împotriva vreunei persoane ca bază pentru excluderea sau incapacitarea (acesteia – n.t.) în privinţa unor probleme ce ţin de exerciţiul drepturilor civile şi politice, admiterea la slujbe publice, funcţii şi onoruri sau exercitarea de variate profesii şi industrii în orice localitate»*[5]. Totuşi, în practică, articolul sus-menţionat a rămas literă moartă în privinţa evreilor din România, care nu obţineau cetăţenia română automat, ci în urma unei legi care stabilea pentru fiecare caz individual acest drept[6].

La scurt timp după Congresul de la Berlin, la afirmarea naţionalismului evreiesc în regiunile poloneze, în Austria şi Rusia, evreii s-au declarat naţionalitate, reclamând recunoaşterea limbii lor de către stat şi o autonomie[7].

Revendicările s-au exprimat mai pregnant în cadrul unei mişcări naţionale, încurajată şi susţinută de sionism. Naţionalitatea evreiască, având conştiinţa trecutului său îndepărtat, s-a manifestat ca o colectivitate, reclamând drepturile unei *«minorităţi naţionale»*. Primul Război Mondial şi Conferinţa de Pace care i-a urmat au oferit cadrul propice de exprimare a conştiinţei colective a acestei naţionalităţi, drepturile revendicate şi acordate, stând la baza sistemului juridic de protecţie a tuturor minorităţilor «de rasă, limbă şi religie».

În final, ne vom opri în câteva rânduri asupra chestiunii musulmane. Trebuie precizat de la început că problema musulmană nu era una de rasă, ca cea evreiască. Islamul a încorporat în decursul timpului elemente etnice diverse. Diferenţele între Creştinism şi Islamism erau marcate nu neapărat de cele două religii (relaţia între individ, colectivitate şi Divinitate), ci, mai ales, de conceptele cu privire la viaţă, la civilizaţie. Coranul nu este o *«Evanghelie»*, în sensul creştin al cuvântului, ci este mai degrabă un Cod Civil, care reglementează relaţiile sociale ale comunităţilor, aflate sub incidenţa sa. Raporturile suveranilor Islamului cu populaţiile creştine şi evreieşti a traversat drumul unui proces lung, de la toleranţă (acte oficiale de învestitură acordate liderilor religioşi ai minorităţilor religioase) la acordarea unor drepturi politice şi civile egale (Constituţia junilor turci din 1908), permiţând acestora să-şi conserve identitatea[8].

Teoreticienii dreptului minorităţilor credeau că cele trei elemente discutate – rasa, limba şi religia – creau sinteza şi *«sentimentul care dădea minorităţii unitatea morală şi o opunea restului populaţiilor statului»*. Aceştia erau conştienţi totodată că existau minorităţi la care sentimentul identităţii s-a forjat în afara celor trei elemente. Jacques Fouques Duparc a citat, în acest sens, cazul *minorităţii germane* din Alsacia şi Lorena. O colectivitate, care nu constituia majoritatea populaţiei unui stat putea deveni minoritate numai dacă *«prezenta un caracter propriu şi reclama o organizaţie particulară asupra acestui punct»*.

În perioada despre care vorbim se utiliza conceptul de *«minoritate etnică»* alături de cel de *«minorităţi de limbă, de rasă şi de religie»* şi de cel de *«minoritate naţională»*. Fără a intra în capcana definirii etnice şi naţionale a conceptului de minoritate, Helmer Rosting, fost funcţionar al Ligii Naţiunilor, înţelegea prin minorităţi *«grupuri de persoane care diferă prin rasă, religie sau limbă, de majoritatea locuitorilor unei ţări. Dar asemenea persoane pot fi subdivizate în două clase distincte: a) cetăţeni ai unor Puteri (a se citi state – n.t.) străine ; b) cetăţeni ai ţării aflate în cauză»*[9].

Jennifer Jackson Preece considera că termenul de minoritate, înţelească ca un grup cultural, a intrat în practica internaţională începând cu Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920)[10]. Tratatele minorităţilor nu oferea nici o definiţie conceptului de minoritate, făcând referire doar la *«persoanele aparţinând minorităţilor de rasă, limbă şi religie»*, fapt care nu însemna că nu erau oferite anumite garanţii (drepturi) grupurilor minoritare. Conform lui Helmer Rosting, Tratatele minorităţilor conferea anumite drepturi: (1) tuturor cetăţenilor unui stat, fără nici un fel de discriminări, (2) tuturor cetăţenilor aparţinând unei minorităţi rasiale, religioase şi lingvistice.

O definiţie a încercat să o dea Mello Toscano, reprezentantul Braziliei la Societatea Naţiunilor, care considera că o minoritate era o parte a populaţiei permanente a unui stat, diferită de majoritate prin tradiţie istorică, teritoriu şi cultură şi care nu putea fi confundată cu majoritatea sau cu alte minorităţi datorită diferenţelor de rasă, limbă sau religie. Într-un raport al Consiliului Ligii din 1925, minoritatea era *«not only a racial group incorporated in the body of a nation of which the majority*

form a d_ferent racial unit. There is also a psycholcgical, social and historical atribute constituting perhaps, for the purposes cf the dcfinition we are seeking, its principial d_ferential characteristic»[11].

Curtea Permanentă de Justiţie de la Haga, într-un aviz cerut de Societatea Naţiunilor în 1930, înţelegea prin minorităţi *«un grup de persoane, care locuiesc în aceeaşi ţară sau localitate, aparţin aceleiaşi rase, au aceeaşi religie, limbă şi tradiţii proprii, fiind uniţi de această identitate de rasă, religie, limbă şi tradiţii, într-un sentiment de solidaritate cu concepţia păstrării tradiţiilor lor, menţinându-şi credinţa, asigurând instrucţia şi dezvoltarea copiilor lor, în concordanţă cu tradiţiile şi valorile spirituale ale rasei lor, asigurându-şi asistenţă reciprocă»*[12].

Un autor foarte cunoscut în perioada dintre cele două războaie mondiale a fost C. A. Macartney. În celebra sa lucrare «*National States and National Minorities*» autorul nu ne oferă o definiţie foarte clară a minorităţilor, dar el încearcă să înţeleagă problema acestora în cadrul sistemului statelor-naţiuni, construit la sfârşitul primei conflagraţii mondiale[13].

Utilizând termenul *de «minoritate naţională»*, C. A. Macartney considera că acesta era un grup nondominant, a cărui identitate naţională era diferită de identitatea restului populaţiei statului respectiv. Identitatea naţională, în concepţia sa, s-a construit, pe de o parte, pe criterii obiective: rasa, etnicitatea, limba, religia, iar, pe de altă parte, pe criterii subiective, ca autopercepţia membrilor minorităţii respective ca fiind o comunitate culturală distinctă.

Raportarea şi definirea unei minorităţi s-a făcut şi în funcţie de anumite drepturi obligatorii: drepturile omului, dreptul de a menţine caracterul distinctiv (limba şi religia) şi dreptul la autonomie.

Dacă am încerca să definim minorităţile conform principiilor Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920), conform Societăţii Naţiunilor şi a literaturii juridice, istorice, sociologice, psihologice din deceniul al 3-lea şi al 4-lea al secolului al XX-lea, am putea spune că era vorba de o colectivitate distinctă de celelalte prin rasă, limbă, religie, cu o anumită conştiinţă identitară, exprimată prin forma de organizare şi sentimentul unităţii morale, gata oricând să-şi apere dreptul la autonomie.

Studiul literaturii de specialitate ne arată că este foarte dificil de dat o definiţie *«minorităţii etnice»* sau *«minorităţii naţionale»*, care să fie universal recunoscută. O astfel de definiţie a încercat Francesco Capotorti în anii '70, dar n-a fost acceptată de Comisia Drepturilor Omului de la ONU. Conform acestuia, o *«minoritate naţională»* (se utiliza acest termen) viza *«un grup numeric ir fe-rior restului populaţiei unui stat, în poziţie nondominantă, a cărui membri supuşi ai statului posedă din punct de vedere etnic, religios sau lingvistic caracteristicile care o d ferenţiază de restul populaţiei şi man festă într-un mod implicit un sentiment de solidaritate, care-i permite să-şi prezerve cultura, tradiţia, religia sau limba»*[14].

Dosarul minorităţilor la Organizaţia Naţiunilor Unite n-a avut succes nici în deceniul următor, în ciuda demersurilor judecătorului canadian Jules Deschênes[15].

În 1992, Adunarea Generală a ONU a adoptat o *«Declaraţie asupra drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale sau etnice, religioase şi lingvistice»*, fără a se găsi o definiţie adecvată. Specialiştii din această organizaţie au utilizat termenul generic de *«persoane aparţinând minorităţilor»*, ceea ce mărturisea intenţia lor de a nu include referiri la drepturile colective ale acestor grupuri[16].

O definiţie explicită a termenului de *«minoritate naţională»* o regăsim în documentele Consiliului Europei[17] după anii '50. Conform acestei definiţii, minoritatea naţională desemna un grup de persoane dintr-un stat care:

Carol Nebert *Hărman*

a) locuiesc pe teritoriul acelui stat şi sunt cetăţenii lui;
b) menţin legături de lungă durată, trainice şi permanente cu acel stat;
c) manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice distincte;
d) sunt suficient de reprezentative, chiar dacă sunt în număr mai mic decât restul populaţiei unui stat sau a unei regiuni a unui stat;
e) sunt motivate de preocuparea de a păstra împreună ceea ce constituie identitatea lor comună, inclusiv cultura, tradiţia, religia sau limba lor[18]"

În Comentariile cu privire la Protocolul Adiţional nu s-a explicat de ce s-a ales conceptul de *«minoritate naţională»* şi nu cel de *«minoritate etnică»*, *«popor»*, sau *«comunitate minoritară»*. Credem că numai conotaţiile diferite pe care termenii mai sus menţionaţi îi au în diferite limbi şi regiuni din Europa i-au determinat pe autorii textului în cauză să utilizeze conceptul de *«minoritate naţională»*, care apărea deja în textul Convenţiei (art. 14)[19].

Unii specialişti au încercat şi alte definiţii, utilizând alţi termeni pentru a defini grupurile minoritare. Profesorul Victor Yves Ghebali, de la Institutul de Înalte Studii Internaţionale de la Geneva, a utilizat termenul de *«naţiuni divizate»*, pe care le caracterizează ca fiind *«minorităţi etnice parc jate între două sau mai multe state, din care unul constituie patria-mamă comună (sau etno-statul)»*[20]. Profesorul elveţian indica două minorităţi care s-ar încadra acestei definiţii: maghiarii din Transilvania şi Slovacia şi albanezii din Kosovo.

Recent au apărut şi alte teoretizări privind minorităţile, adăugând elemente deja cunoscute, mai ales cele legate de *gecgrc fia minorităţilor*[21].

Profesorul André-Louis Sanguin a utilizat conceptul de *«minorităţi etnice»*, care au apărut, conform lui, din *«nesuprapunerea spaţială între naţiune şi stat»*[22].

Prin urmare, o *«minoritate etnică»* este o *«entitate societală»* de nivel sub-etatic, care trăieşte într-unul din următoarele trei contexte spaţiale:

1. la marginile frontaliere ale unui stat;
2. într-o zonă izolată, retrasă în interiorul unui stat;
3. are un parcurs de tip nomad pe ansamblul teritoriului unui stat (a se vedea anumite comunităţi de rromi)[23].

Analizând punctul al doilea din definiţia lui André-Louis Sanguin, se poate observa un paradox, aşa cum relevă unii autori, faptul că enclavizarea unei minorităţi în cadrul unui stat coeziv, chiar dacă o face o ţintă mai sigură a forţelor centralizatoare, ea dobândeşte o anumită consistenţă, atât organizaţională, cât şi psihologică, din propria ei coeziune[24].

André-Louis Sanguin sublinia că *etnopolitolcgia* distinge două categorii de minorităţi etnice: minorităţile naţionale şi etniile fără stat.

«*Minoritatea naţională*» este o colectivitate ce trăieşte într-o zonă transfrontalieră a unui stat A, dar a cărui etnie, limbă, cutume şi simpatii naţionale ţin de statul B. El citează mai multe grupuri etnice care se încadrează în această definiţie: germanii din Schlesswig-ul danez; albanezii din Kosovo-ul sârb; din Muntenegru şi Macedonia; austriecii din Tirolul de Sud italian; maghiarii din România; grecii din Albania, românii din Moldova etc.

«*Etnia fără stat*» defineşte o mică colectivitate în formă izolată, ce trebuie să apere singură o limbă

→

care nu se vorbeşte în altă parte. Fără a avea un stat suveran, această colectivitate nu se poate baza nici pe o patrie-mamă vecină, sau pe un hinterland lingvistic, evoluând de cele mai multe ori într-un context dificil (a se vedea cazurile laponilor, frizonilor, galezilor, corsicanilor, occitanilor, bretonilor, catalanilor, bascilor, sarzilor, romanşilor etc).

O altă autoare, Sylvie de Tirilly, definea *minoritatea* ca un grup numeric minoritar în interiorul unui stat, care se diferenţiază de populaţia majoritară prin unele din caracteristicile sale: culturale, lingvistice, naţionale[25].

Analizând definiţiile de mai sus, constatăm că există anumite elemente comune: o minoritate este compusă din cetăţenii unui stat în chestiune, dar este numeric inferioară restului populaţiei. Ea se bazează pe caracteristici distincte pe care doreşte să le prezerve. În acelaşi timp, minorităţile naţionale *«întreţin legături vechi, solide şi durabile»* cu statul de rezidenţă[26]. Caracteristicile invocate de Consiliul Europei (etnic, cultural, religios sau lingvistic) permit definirea caracterului naţional şi identitatea colectivă a minorităţilor.

Elementul de definiţie cel mai important rămâne însă factorul subiectiv: sentimentul solidarităţii, orientat către prezervarea trăsăturilor care le disting *«voinţa de a prezerva împreună tot ceea ce face identitatea lor comună»*.

Dacă naţiunea este expresia voinţei de a trăi împreună, minoritatea este expresia voinţei de a trăi aparte, fără a se topi în majoritatea care o înconjoară. Acest lucru implică analiza relaţiilor dintre majoritate şi minoritate, punând în chestiune dreptul de asimilare. În acest context, se poate discuta despre apărarea şi păstrarea identităţii minorităţilor, precum şi de dorinţa morală a statului şi a naţiunii majoritare de a realiza o integrare naţională omogenă.

În limbajul dreptului internaţional singura logică acceptată este cea individualistă. Ea este fondată pe principiul drepturilor persoanelor şi nu a colectivităţilor. Aceasta nu recunoaşte minorităţilor rolul de actor naţional şi internaţional.

Profesorul clujean Camil Mureşan a încercat să explice, la rândul său, conceptul de *«minoritate»* într-o logică ce pune în ecuaţie naţiunea şi naţionalitatea. Definirea acestuia apreciază istoricul clujean, este şi trebuie să fie expresia unui demers interdisciplinar. Acest lucru implică un dialog al politologiei, sociologiei, psihologiei, istoriei, lingvisticii, etno-istoriei etc. De cele mai multe ori cercetarea a fost şi încă mai este viciată de impactul pe care politicul l-a avut şi îl are asupra diferiţilor actori[27].

Psihologia a relevat sentimentul de opoziţie între diferite grupuri ce trăiau pe acelaşi teritoriu, sindromul social *«noi»* opus faţă de *«alţii»*, instinctul de conservare şi elementele formative ale conştiinţei colective[28]. La acestea s-a adăugat cercetarea miturilor: *«de unde ?»* şi *«încotro?»*.

Profesorul Camil Mureşan remarca că în cele mai multe situaţii s-a făcut confuzie între conceptele de *«naţionalitate»*, *«naţiune»* şi *«minoritate»*. Naţionalitatea văzută în sens politic era o *«comunitate etnic omogenă, vieţuind în cadrul statului dominat de o naţiune de altă coloratură etnică»*. Ea era mai redusă numericeşte decât naţiunea şi avea un statut social-politic legal recunoscut de stat, precum şi o conştiinţă a identităţii sale. Autorul citat crede că fără ultimele două trăsături nu putem vorbi de *«naţionalitate»* ci doar de *«etnie»*.

Tensionarea relaţiilor dintre naţiunea dominantă şi naţionalitate, datorate unor măsuri oficiale care ating interesele celei din urmă, poate duce la o situaţie conflictuală. Din acest moment – consideră Camil Mureşan – naţionalitatea dobândeşte sensul de minoritate, considerând că termenul are un sens calitativ şi nu unul cantitativ. Minoritatea – în concepţia domniei sale – *«poate fi orice grup social (în unele cazuri cu colorit naţional)* ai cărei membri resimt din partea grupului dominant felurite inconveniente: prejudicii, discriminare, segregare, persecuţie.

Raporturile tensionate dintre majoritate şi minoritate permit distincţia în cadrul ultimei între mai multe tipuri comportamentale. Comportamentele acestor grupuri sunt influenţate de gradul de cultură şi de conştiinţă a minorităţii, de tradiţia lor istorică, de factori politici interni şi externi, de interesele diverse ale membrilor săi. Cea mai frecventă atitudine a unei minorităţi este cea de agresiune, urmărind autodeterminarea politică, caz în care minoritatea respectivă este secesionistă, sau cea a inversării echilibrului politic în stat, când aceasta poate fi definită ca militantă sau hegemonică.

Csaba G. Kiss, scriitor maghiar, inspirat într-o oarecare măsură de ideile politologului István Bibó, crede că în Europa Centrală şi de Est *«în zona situată între Germania şi spaţiile ruseşti»* avem de-a face cu un tip special de *minoritate*.

El opinează că aceste minorităţi pot fi numite *«minorităţi naţionale»* (*nemzeti kissebbségek, národná menšina, national minorities, minorités nationales*)[29] şi că se impune distincţia acestora de *«minorităţile etnice»* din Vestul Europei. Evoluţia istorică în acest spaţiu – afirmă autorul maghiar – a împiedecat *«edificarea unor state naţionale bazate pe suprapunerea identităţii dintre naţiune şi stat»*.

Influenţat de istoria ideilor, Csaba G. Kiss considera că în regiunea sus amintită a operat o *«combinaţie de două structuri interpretative ale noţiunii europene de naţiune, adică, pe de o parte, naţiunea ca stat (tradiţia franceză) şi, pe de alta, naţiunea concepută ca unitate culturală şi lingvistică (tradiţia germană)»*. Fiecare din *naţionalităţile* din zonă au încercat să impună *«statul naţional unitar»*, făcând o politică discriminatorie faţă de minorităţi. Autorul dă ca exemplu statul maghiar din perioada dualismului, precum şi noile state succesoare Austro-Ungariei.

Minorităţile din Europa Centrală şi de Est, spre deosebire de cele vestice au avut o solidă conştiinţă naţională (bazată pe mitologia naţională, moştenirea istorică şi culturală comună cu *naţiunea-mamă*) şi se găsesc în vecinătatea «patriei-mame». Aceste comunităţi au cunoscut varianta uzuală a limbii comune, iar în unele regiuni au constituit şi constituie majorităţi absolute sau relative, reclamând participarea lor la viaţa politică.

Pentru a întări afirmaţiile sale, autorul apelează la definiţia dată de specialistul austriac în drept internaţional Felix Ermacora. Conform acestuia, *«minoritatea naţională»* este *„un grup de persoane care, dincolo de caracteristicile proprii minorităţilor etnice, tinde în mod conştient să dobândească drepturile sale, care-i fac posibilă participarea, ca grup, la procesul de decizie politică, fie în cadrul unui teritoriu dat, fie în cadrul întregii ţări, fără a fi alăturat celorlalte etnii ale statului respectiv"*[30].

Noi vom utiliza conceptul de *«minoritate etnică»* pentru *germanii din Transilvania*, având în vedere faptul că aceştia s-au constituit ca grup începând din perioada medievală, întrunind în perioada modernă şi contemporană caracteristicile unei comunităţi de limbă, teritoriu, cultură şi tradiţie, fără a fi legaţi de o naţiune deja constituită şi fără a aspira la construirea unui stat.

În ceea ce priveşte minoritatea maghiară, credem că termenul cel mai adecvat, utilizat de foarte mulţi specialişti în chestiunea minorităţilor, unii citaţi de noi în acest capitol, este cel de *«minoritate naţională»*. Argumentele noastre sunt obiective, mai ales dacă ţinem cont că maghiarii s-au constituit ca naţiune etno-lingvistică începând cu secolul al XVIII-lea, că au experimentat ideea de stat naţional în timpul dualismului austro-ungar din anii 1867-1918, resimţind schimbările de statut politico-statal din 1918 ca o ruptură psihologică faţă de patria-mamă, Ungaria. Definirea lor ca o minoritate naţională are şi repere subiective, date mai ales de percepţia de sine a acestei minorităţi, care s-a considerat întotdeauna ca o parte a naţiunii maghiare, de care o leagă limba comună, moştenirea culturală, tradiţiile, obiceiurile, religia etc. În perioada contemporană am putea spune că identitatea maghiarilor transilvăneni a dobândit o nouă componentă, legată de voinţa lor de a participa la construirea naţiunii politice în România, la care ei să fie parte integrantă, asigurând legătura între România şi Ungaria în contextul integrării europene. ■

NOTE

1 Jacques Fouques Duparc , *La protection des minorités de race, de langue et de religion. Etude de droit de gens*, Paris, Dalloz, 1922, p. 17-18.
2 Louis le Fur, *Races, Nationalités, Etats*, Paris, 1922, pp. 90-92; Alfred Schlosser, *Problema minorităţilor naţionale europene*, în Societatea de mâine, nr. 4-5, 1932, pp. 58-60.
3 *Ibidem*, p. 22.
4 *Ibidem*, pp. 25-26.
5 Ifor L. Evans, *The Protection of Minorities*, în The British Year Book of International Law 1923-1924, London, Henry Frowde and Hodder & Stoughton, p. 99
6 *Ibidem*.
7 Jacques Fouques Duparc, *op. cit.*, p. 27.
8 *Ibidem*, pp. 29-30.
9 Helmer Rosting, *Protection of the Minorities of the League of Nations*, în American Journal of International Law, vol. 17, 1923, p. 641.
10 Jennifer Jackson Preece, *op. cit.*, p. 15.
11 *League of Nations, Official Journal*, Geneva, *League of Nations*, 1926, p. 141.
12 *Permanent Court of International Justice*, Series B, no. 17, 19, 21, 22 and 33 (Greco-Bulgarian Communities Cases) şi P. Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities*, Oxford, Clarendon, 1991, p. 165.
13 C. A. Macartney, *National States and National Minorities*, London, Oxford University Press, 1934, pp. 395-402.
14 Francesco Capotorti, *Etude de droits des personnes appartenant aux minorités ethniques, religieuses et linguistiques*, New-York, Nations Unies, 1991 (XIV, 2), p. 91.
15 André Liebich, *Les minorités nationales en Europe Centrale et Orientale*, Genève, Georg Editeur, 1997, p. 16.
16 A se vedea *Declaraţia asupra drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale sau etnice, religioase şi lingvistice*, în Adrian Năstase, Drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1998, pp. 194-199.
17 *Ibidem*, pp.201-206, *Recomandarea 1201/1993 şi Convenţia Europeană a Drepturilor Omului cu privire la Drepturile Minorităţilor Naţionale (1995)*.
18 *Ibidem*, pp.347-353, *Recomandarea 1201 cu referire la un Protocol Adiţional la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului privind drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale.*
19 *Ibidem*, p. 357.
20 Victor-Yves Ghebali, *La question des minorités nationales à la lumière du Pacte de Stabilité en Europe*, în Le Trimestre du Monde, no. 4, 1994, p. 111.
21 A se vedea Levente Salat, *Multiculturalismul liberal. Bazele normative ale existenţei minoritare autentice*, Iaşi, Polirom, 2001 şi Voicu Bodocan, *Etnie, confesiune şi comportament electoral în Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.
22 André-Louis Sanguin (edit.), *Les minorités ethniques en Europe*, Paris, Éd. L'Harmattan, 1993, p. 7.
23 *Ibidem*, pp. 8-9.
24 A.C. Hepburn, *Minorities in History*, în A.C. Hepburn (edit.), Minorities in History, Ulster, Ed. Edward Arnold, 1977, p. 5
25 Sylvie deTirily, *Minorités et securité en Europe*, în Ares, vol. XV, no. 1, 1995, p. 36.
26 André Liebich, *op. cit.*, p. 18.
27 Camil Mureşan, *Interpretări ale conceptelor de naţiune, naţionalitate şi minoritate naţională*, în D. Prodan, Puterea modelului, Cluj-Napoca, volum coordonat de Nicolae Bocşan, Nicolae Edroiu, Pompiliu Teodor, Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română, 1995, p. 124.
28 *Ibidem*, pp. 127-130.
29 Csaba G. Kiss, *Europa Centrală. Naţiuni, Minorităţi*, Budapest, Pesti -Szalon, Kriterion, 1993, pp. 178-179.
30 *Apud* Csaba G. Kiss, p. 181.

Personalităţi săseşti ale revoluţiei de la 1848 / 1849 în Transilvania

■ *Ela Cosma*

Atunci când se vorbeşte despre saşi la 1848, singurul nume la care se face apel cu necesitate este acela al lui Stephan Ludwig Roth, marcă şi simbol ale revoluţiei. Pe bună dreptate; dar gloria sa a fost una postumă, rezultată din moartea sa eroică şi pilduitoare. La 1848 St.L. Roth nu a fost singurul luptător sas, şi, poate, nici cel mai însemnat modelator de conştiinţe. Ideea de pornire a studiului de faţă este tocmai aceea a creionării unei galerii a figurilor săseşti care au populat baricadele revoluţiei paşoptiste.

Ce atitudine au manifestat, în parte, ideologii şi capii naţiunii săseşti faţă de problemele timpului şi ale revoluţiei, şi, în fond, cine au fost aceştia? Urmărind aici doar un vag fir epic şi cronologic al evenimentelor, vom schiţa mici excursuri biografice ale personalităţilor săseşti ce compun panteonul momentului.

Saşii obişnuiau să îl considere drept „cel dintâi fiu al naţiunii" pe comite (Sachsengraf). El conducea Universitatea naţională săsească, adică forul reprezentativ al Pământului Săsesc şi, concomitent, cea mai înaltă instanţă administrativă şi juridică. Funcţia de comite al saşilor era electivă şi pe viaţă, din aceste condiţii rezultând calităţile, autoritatea şi vrednicia de care trebuia să dea dovadă persoana ce ocupa acest post. La 1848, comite al naţiunii săseşti era Franz von Salmen (n. 9 ianuarie 1801, Sibiu - m. 24 martie 1875, Sibiu). Salmen aparţinea unei vechi familii săseşti, atestate documentar încă din sec.15. La 1814, tatăl său Stephan Samuel Salmen fusese înnobilat de împăratul Franz, astfel devenind „castelan al Turnului roşu" *(castellanus rubrae turris)*, în acelaşi timp luând în arendă domeniul Tălmaciu, format din mai multe sate. La Turnul Roşu, pe malul drept al Oltului, şi-a petrecut copilăria baronul Franz von Salmen, unde ospitalitatea părintească a oferit găzduire la 1817 însăşi perechii imperiale, care se afla într-o călătorie-circuit prin Transilvania. A urmat gimnaziul la Sibiu, colegiul reformat la Târgu Mureş, la încheierea studiilor intrând cancelist la Tabla regească. A lucrat la sediul Guberniului transilvan din Cluj, iar la 1823 a trecut în Comisariatul suprem al Transilvaniei de la Sibiu. La 1832 Salmen a fost trimis la cancelaria aulică transilvană din Viena, pentru a se reîntoarce doi ani mai târziu ca şi concipist nesalarizat la Guberniul din Cluj. Aici a ocupat progresiv funcţia de secretar onorific (nesalarizat) şi şef locţiitor al compartimentului cu problemele impozitării directe şi ale armatei. În aceeaşi calitate de secretar gubernial a participat la Dieta din Sibiu (deschisă la 17 aprilie 1837). În 1841, Salmen a trecut sub ordinele comisarului regal, baronul Josika, iar din 1843 a devenit adevărat secretar gubernial. Franz von Salmen a fost ales comite al naţiunii săseşti în martie 1846, o lună mai târziu (la 9 aprilie) fiind recunoscută alegerea sa de către împăratul Ferdinand. În 26 august 1846 a avut loc la Sibiu o mare ceremonie de instalare a comitelui, la care au participat guvernatorul Transilvaniei, contele Teleki Jozsef, şi comisarul regesc, baronul Josika Lajos, care i-au înmânat în cadru festiv lui Salmen însemnele funcţiei sale: măciuca /buzduganul („Streitkolben"), sabia şi steagul pe care se afla înscrisă deviza saşilor, încă de la colonizarea lor: *Ad retinendam coronam*. Comitele Salmen a participat la Dieta din Cluj din 1846/1847. Astfel îl găsea anul 1848.[1]

Un apărător ardent al drepturilor saşilor, al independenţei statale a Transilvaniei în cadrul monarhiei austriece unitare a fost Joseph Benigni von Mildenberg (n. 1782, Viena - m. 1849, Sibiu). La 1842 era secretar al „Asociaţiei pentru cultura transilvană" (Verein für siebenbürgische Landeskunde). Din 1846 profesor la Academia juridică săsească din Sibiu, Benigni von Mildenberg a predat drept austriac privat, drept penal şi legea cambiei, tipărind în 1847 un ghid pentru studiul legii austriece şi maghiare a cambiei. Membru al comunităţii oraşului Sibiu şi al asociaţiei meşteşugurilor, la 1848 Mildenberg avea 66 de ani şi era bolnav. Cu toate acestea a fost ales în comitetul de siguranţă, deputat al Universităţii naţionale săseşti şi în consiliul naţional săsesc până la moartea sa, în martie 1849.[2]

Sibiul, cu a sa Academie juridică săsească, deschisă din 1844, era o pepinieră de jurnalişti şi oameni politici saşi. Figuri eminente ale revoluţiei paşoptiste nu s-au ridicat atât din rândurile funcţionărimii austriece, angajată în aparatul de stat, ci dintre profesorii acestei Academii de drept şi dintre juriştii saşi, cei mai mulţi dintre ei colaborând sau îndeplinind munca de redactori la ziarele germane sibiene, „Siebenbürger Bote", „Transsilvania", „Siebenbürgischer Volksfreund". Dintre tinerii profesori ai Academiei îi amintim pe Heinrich Schmidt şi Joseph Andreas Zimmermann.

Heinrich Schmidt (n. 15 decembrie 1815/ sau la 8 decembrie 1816, Bratislava - m. 3 mai 1870, Cisnădioara) era fiul unui meşteşugar (pălărier) german din Bratislava, care a dovedit din copilărie şi tinereţe talent în ale scrisului şi retoricii, urmând gimnaziul în oraşul natal şi universităţile din Halle şi Jena, unde a audiat colegiile de filosofie şi ştiinţe politice. Încă de pe acum se gândea serios să se apuce de jurnalistică, având o reală chemare pentru aceasta. Din clipa inaugurării Academiei sibiene de drept a fost chemat profesor în acest oraş şi angajat din ianuarie 1844. Din acest moment, Heinrich Schmidt s-a dăruit cu trup şi suflet noii sale patrii, pe care nu a mai părăsit-o până la moarte, fiind adoptat de către naţiunea săsească din Ardeal, numărându-se printre fiii ei de frunte. În afara catedrei s-a implicat activ în mişcarea asociaţionistă, fiind membru al prezidiului „Asociaţiei pentru cultura transilvană" (Verein für siebenbürgische Landeskunde), precum şi al altor societăţi săseşti (de agricultură, naţionale). La 1848, între lunile mai şi octombrie, a editat în 20 de caiete şi a condus săptămânalul „Unterhaltungen aus der Gegenwart", în spiritul antiunionismului şi al centralismului austriac.[3]

Joseph Andreas Zimmermann (n. 2 decembrie 1810, Sighişoara - m. 19 mai 1897, Sibiu) provenea dintr-o familie mic-burgheză. Studiile pregătitoare le-a urmat la Târgu Mureş, unde a frecventat biblioteca contelui Teleki, îmbrăţişând şi el cariera juridică. A colaborat la foile săseşti sibiene, iar ca redactor la „Siebenbürger Bote", cel mai însemnat ziar sibian, a susţinut linia reformismului moderat (întrucât nu era un reprezentant al patriciatului săsesc) şi orientat spre Viena. În martie 1832 a intrat în serviciul statului pe lângă Guberniul transilvan. În 1839 a fost chemat profesor la gimnaziul din Sibiu, ca apoi, din 1844, să predea la Academia juridică săsească istoria dreptului şi diplomatică transilvană. A pus bazele bibliotecii Academiei juridice. Ca membru al comunităţii oraşului Sibiu, Zimmermann a redactat o instrucţiune a comunităţii pentru deputaţii ei din Dietă în problema limbii (5 septembrie 1842), dezbătută în Dieta transilvană din 1842. Acest act, împreună cu „Sprachenkampf"-ul lui Stephan Ludwig Roth, exprima punctul de vedere săsesc în această problemă. A fost ales deputat de Miercurea Sibiului la Dieta clujeană din 1846 / 1847, intrând acum în marea politică alături de tovarăşul său de convingeri Konrad Schmidt.[4]

Konrad Schmidt (n. 24 iulie 1810, Agnita - m. după 1875) era fiul unui predicator evanghelic din Agnita. Şi el şi-a ales meseria de jurist, şi, după urmarea studiilor corespunzătoare la Târgu Mureş, a devenit avocat scăunal la Sibiu (1834). A fost membru al comunităţii oraşului Sibiu. Konrad Schmidt era un temperament sangvin, extrovertit, o fire deschisă, curajoasă şi onestă. Prima Dietă la care a participat a fost cea din 1846, ca deputat de Sibiu. Împreună cu J.A. Zimmermann, a devenit unul din „spiritele conducătoare" ale saşilor până la 1868 (Friedrich Teutsch). De asemenea a fost deputat la Dieta din Cluj din 1847. Aici a propus ca şi aristocraţia să fie supusă aceloraşi sarcini militare ca şi ceilalţi locuitori ai Transilvaniei, obţinând un strigăt general de dezaprobare din partea nobilimii (*rosz, rosz!)*. Imperturbabil, K. Schmidt a răspuns: „Cu permisiunea d-voastră, instrucţiunile mele mă obligă să nu le spun onoratelor Stări numai ceea ce le place, ci şi ceea ce nu le place." (Friedrich Teutsch). La izbucnirea revoluţiei, Konrad Schmidt avea 38 de ani.[5]

Acestea sunt câteva nume de oameni politici saşi, sibieni, care s-au afirmat la 1848 cu o atitudine proaustriacă şi antiunionistă fermă şi constantă până la finele revoluţiei.

Manifestul antiunionismului săsesc a fost redactat de tânărul medieşan Theodor Fabini (n. 9 noiembrie 1827, Mediaş - 10 februarie 1849, Simeria) şi publicat sub titlul „Keine Union!". El scria: „Ştiţi ce înseamnă aceste 5 litere Union (uniune)? Înseamnă, nici mai mult, nici mai puţin, decât că, bazându-vă pe ele, poporul săsesc se lasă în voia milei sau a neîndurării ungurilor („das Sachsenvolk ergibt sich vermöge derselben auf Gnade und Ungnadean die Ungarn"), şi anume fără o singură lovitură de sabie; că aşteaptă de la mărinimia ungurească să-i dea tot ce a deţinut de-a lungul secolelor, tot ceea ce deţine azi de fapt şi de drept, tot ceea ce va deţine pe bună dreptate pe vecie, ce nu-i poate lua cu forţa nici un ungur şi nici un valah, dacă noi înşine nu ridicăm mâna pentru a ne sinucide..." Theodor Fabini s-a implicat ulterior (în octombrie 1848) în organizarea batalionului de tineri saşi (Jägerbataillon), organizat pe spezele naţiunii săseşti, în care s-au înrolat luptători împotriva armatei maghiare.[6]

Celălalt celebru reprezentant al Mediaşului a fost mitologicul Stephan Ludwig Roth (n. 24 noiembrie 1796, Mediaş - m. 11 mai 1848, Cluj). Născut în orăşelul reşedinţă de scaun de pe Târnava Mare, St.L. Roth şi-a petrecut copilăria în Şeica Mică (Kleinschelken), unde tatăl său a fost preot timp de 44 de ani. Între 1809-1816 a fost elev al gimnaziului din Sibiu, urmând apoi studiile teologice la Universitatea din Tübingen

→

(1817-1818). Timp de doi ani, până în 1820, a avut o şedere în Elveţia, la Pestalozzi, unde a deprins principii pedagogice moderne, şi unde a cunoscut-o pe Marie Schmid cu care s-a logodit. În acelaşi an 1820 şi-a luat titlul de doctor în filosofie şi de magistru al artelor liberre (Magister de freien Künste) la Tübingen, la întoarcerea acasă, în Ardeal, desfăcând logodna. În 1821 a devenit profesor la gimnaziul din Mediaş. În 1823 s-a căsătorit cu Sophie Auner, cu care a avut patru copii. A devenit con-rector (1828), apoi rector (1831) al gimnaziului medieşan. În 1834 a devenit prim-predicator al bisericii evanghelice din Mediaş, apoi preot în Nemşa (Nimesch). După moartea primei soţii (1831), s-a recăsătorit cu Karoline Henter, cu care, la rândul ei, a avut cinci copii. În 1845 a întreprins o călătorie la Württemberg şi la Viena, din această perioadă datând iniţiativele sale cu privire la colonizarea de suabi în Ardeal. În 1847 a fost ales preot în Moşna (Meschen), dar a fost lovit de moartea şi a celei de a doua soţii (1848). Astfel intra St.L. Roth în anul revoluţionar 1848.[7]

La Braşov, unionismul săsesc s-a focalizat la începutul revoluţiei în jurul editorului Johann Gött şi în paginile gazetelor editate de acesta. Johann Gött (n. 10 decembrie 1810, Wehrheim im Taunus, Germania - m. 1888, Braşov) a învăţat meseria de tipograf, pornind în 1830 în obligatoria „drumeţie" (Wanderschaft) a ucenicilor, străbătând oraşele: Berlin, Breslau, Viena, Graz, Trieste, Pesta, Bucureşti. La 1832 s-a stabilit la Braşov, pentru a nu-l mai părăsi până la moarte. Aici a găsit de lucru la tiparniţa lui Franz von Schobeln (o tiparniţă înfiinţată în sec.16 de Johannes Honterus), pe care Gött a izbutit să o cumpere la 1834. În 1835 a obţinut cetăţenia. A întemeiat în 1837 ziarul „Siebenbürger Wochenblatt", care la 1841 atinse un tiraj nemaiauzit la timpul acela de 1.000 de abonaţi. Însemnătatea cu totul aparte a lui Gött în istoria culturii transilvane provine din activitatea sa editorială. Ctitor al presei săseşti braşovene, editor al primelor ziare româneşti din Ardeal („Gazeta" şi „Foaia" lui George Bariţiu) şi al unui număr impresionant de cărţi, manuale, reviste în germană, română şi maghiară, Gött deşteaptă şi azi admiraţia prin râvna de decenii în slujba cuvântului scris.[8]

„Siebenbürger Wochenblatt" a deschis în presa politică săsească un curent nou, prin caracterul modern, dinamic al materialelor publicate.

Carol Nebert *Peisc j*

Ziarul şi-a atras colaborarea unei gărzi de tinere talente, între care Georg Daniel Teutsch, Stephan Ludwig Roth, Elias Roth, Peter Lange, Martin Schnell ş.a.. Lor li se adăugau doi oameni de litere, Leopold Maximilian Moltke şi Anton Kurz, care nu proveneau din Ardeal.

Max Moltke (n. 18 septembrie 1819, Küstrin - m. 19 ianuarie 1894, Leipzig) a venit la Braşov în 1841, angajându-se la Gött ca librar şi devenind unul din redactorii lui de bază. La 1840 publicase un volum de poezii („Heidenblümlein"), iar la 1849 i-a îndemnat printr-un volum de cântece pe germani la luptă („Sporn- und Stachellieder für das deutsche Volk"). Este autorul versurilor „Siebenbürgen, Land des Segens" (Transilvanie, ţară a binecuvântării), transpuse melodic de J.L. Hedwig, - unul din cele mai populare cântece săseşti, simbolizând imnul naţional. A luptat el însuşi de partea revoluţiei maghiare, în armata lui Bem.[9]

Anton Kurz (n. circa 1800 - m. 31 iulie 1849, Albeşti) a ajuns în Ardeal la 1835, ca secretar al contelui Kemény, prin intermediul căruia a făcut cunoştinţă cu Gött. Din 1839 a publicat intens în „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde" şi în „Satelllit". Kurz, dedicat şi studiilor istorice privind Transilvania, s-a decis să scoată o revistă cu acest profil, cu sprijinul lui Gött. Bariţiu şi Cipariu s-au arătat dispuşi să colaboreze la aceasta. Însă cenzura a interzis apariţia revistei în forma iniţială, intitulată „Album für Geschichte, Literatur und andere Denkwürdigkeiten Siebenbürgens" (Album de istorie, literatură şi alte fapte memorabile din Transilvania). Kurz i-a schimbat titlul şi a declarat oficial că va edita „o carte în mai multe apariţii", anume „Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens". Acest „Magazin" a apărut între 1844-1847, propunându-şi a fi un element de legătură între naţionalităţi. La realizarea acestui scop au lucrat şi alţi transilvăneni, Kurz, contele Kemény, cu multe articole inclusiv de istoria românilor, precum şi munteni ca N. Bălcescu. Datorită fricţiunilor cu cenzura şi rezistenţei manifestate în tabăra naţionaliştilor maghiari faţă de conceptul colaborării supranaţionale, revista a trebuit să-şi înceteze apariţia. Kurz însă a fost şi a rămas la 1848 un prieten sincer al revoluţiei maghiare. Înfocatul său partizanat pentru cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria i-a adus din partea saşilor mai sceptici bănuiala că ar fi un emisar plătit al lui Kossuth.[10]

Alături de Kurz şi de Max Moltke, alt ziarist de la foile lui Gött, poetul Joseph Marlin (n. 27 august 1824, Sebeş - m.30 mai 1849, Pesta), originar din Sebeş, a dat un „Program politic pentru saşii ardeleni", o aderare înfocată la cauza uniunii, care preconiza o strategie de viitor exclusiv în cadrul uniunii. Plecând de la cele 12 puncte ale manifestului de la Pesta, Marlin a dat întreaga măsură a temperamentului său exaltat, propunându-le saşilor numeroase reforme liberale în domeniul administraţiei, şcolilor, bisericii, însă pe baza primatului limbii maghiare şi a instituţiilor maghiare cărora Ardealul urma să li se integreze.[11]

Sighişoara a fost la începutul revoluţiei o entuziastă a unionismului. Lideri de opinie erau doi tineri: Carl Gooß şi Georg Daniel Teutsch. Carl Gooß (n. 28 ianuarie 1814, Sighişoara - m. 30 decembrie 1848, Daia/Denndorf) a absolvit ca şef de promoţie gimnaziul sighişorean în 1831, îndreptându-se spre Cluj, unde a audiat cursurile de ştiinţe politice şi drept ale colegiului reformat. În 1832 se afla la Viena, unde a urmat timp de doi ani de zile Institutul teologic protestant. În 1835 a părăsit capitala imperiului, pentru a se angaja la gimnaziul din Sighişoara, al cărui elev eminent fusese. Niciodată mulţumit de propria lui muncă, C. Gooß „suferea de o ciudată lipsă de încredere În sine" (Friedrich Teutsch). În schimb a găsit apreciere pentru meritele sale de la cei din jur. Pornind de la poziţia de lector de gradul 3, a avansat rapid, devenind în 1840 con-rector (director adjunct) apoi în 1842, la doar 28 de ani, rector (director) al gimnaziului. Tot din 1842 a fost colaborator al ziarului liberal „Siebenbürger Wochenblatt", editat de Johann Gött la Braşov. Şi el membru al „Asociaţiei pentru cultura transilvană" (Verein für siebenbürgische Landeskunde), a făcut parte din secţiunea pedagogică a Asociaţiei. A fost casier şi secretar al Asociaţiei meşteşugarilor din Sighişoara până în 1845. În acest an a fost ales preot în Daia, fără ca el să-şi fi depus candidatura. Gimnaziul sighişorean, care sub conducerea sa luase o mare înflorire, dorea să-l reţină, dar Gooß a răspuns misiunii încredinţate. În primăvara lui 1848, la 34 de ani, evenimentele l-au smuls din paşnicele îndeletniciri parohiale şi din studiile sale ştiinţifice, Carl Gooß intrând pe tărâmul politicii. Gooß era un „nobil, curat idealist" (Eugen von Friedenfels), care s-a aruncat în luptă cu convingerea că asigurarea autonomiei juridice săseşti trebuia câştigată prin colaborare cu cauza maghiară. A fost practic conducătorul unioniştilor saşi, având-l drept opozant de frunte în ideologia sa pe antiunionistul Konrad Schmidt. „Amândoi bărbaţii erau astfel construiţi, încât nu erau influenţaţi de considerente exterioare lor, ci exclusiv de conştiinţa lor şi de binele obştesc" (Friedrich Teutsch). „Deosebit de dotat spiritual, înaltă cultură, un minunat dar al oratoriei, sever cu banalităţile şi necinstea, trăind cu sentimentul datoriei, caracter intangibil" (idem), Gooß credea sincer că cea mai bună cale de urmat pentru naţiunea săsească se află în cadrul uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Astfel, înarmat cu această convingere, a fost ales ca deputat al Sighişoarei, împreună cu con-rectorul de atunci al gimnaziului sighişorean (şi viitorul episcop şi mare istoric al saşilor) Georg Teutsch, la Dieta transilvană din Cluj, deschisă la 29 mai 1848.[12]

Georg Daniel Teutsch (n. 12 decembrie 1817, Sighişoara - m. 2 iulie 1893) a fost una din cele mai reprezentative figuri ale vieţii culturale, bisericeşti şi politice a saşilor ardeleni în a doua jumătate a secolului 19, autorul primei sinteze de istoria saşilor, episcop evanghelic. După copilăria şi gimnaziul din Sighişoara, a făcut studii universitare la Viena şi Berlin, apoi a revenit ca învăţător în oraşelul natal, unde a predat timp de 21 ani (după revoluţie, în 1850, devenind rector al gimnaziului din Sighişoara, pe urmele dascălului său Carl Gooß). Activ pe tărâm jurnalistic - trimiţând articole la foile lui Gött, dar şi politic, la 1848 avea doar 31 de ani.[13]

Să urmărim derularea evenimentelor revoluţionare. Atitudinea antiunionistă frontală a sibienilor s-a reflectat pregnant cu prilejul vizitei guvernatorului Teleki la Sibiu (3 mai 1848). Scopul vizitei era câştigarea „opoziţiei" săseşti de partea cauzei maghiare. Ziarul „Siebenbürgischer Volksfreund" relata că, în cursul vizitei, guvernatorul ar fi scăpat cuvintele „monarhie ungară", ceea ce a determinat refuzul făţiş din partea saşilor faţă de orice fel de colaborare româno-săsească. În aceeaşi zi, atmosfera din oraş a devenit radicală, fiind înălţate peste tot steaguri şi cocarde negru-galbene, iar seara, la teatru, a avut loc o furtunoasă adunare cetăţenească, la care Jakob Rannicher a respins vehement uniunea în uralele concetăţenilor săi.[14]

Universitatea naţională, sub conducerea lui Franz von Salmen, al cărui portret fusese ars de curând în piaţa publică din Cluj, a decis la 10 mai trimiterea unei delegaţii la Viena, pentru a prezenta împăratului dorinţele şi aşteptările naţiunii săseşti, şi pentru a afla ce linie politică intenţio-

nează Viena a urma. Delegaţia, avându-i în frunte pe profesorul J.A. Zimmermann şi pe episcopul Binder, a ajuns la Viena la 17 mai, când Curtea imperială se refugiase deja la Innsbruck, şi atunci când delegaţia a sosit la Innsbruck (4 iunie 1848), în Transilvania esenţialul fusese deja decis. La 10 iunie 1848, împăratul sancţiona uniunea Transilvaniei cu Ungaria, pe când delegaţia săsească intra în audienţă în 11 iunie. Împăratul le-a citit delegaţilor de pe o foaie gata pregătită vestitele cuvinte prin care îi asigura pe saşi că tocmai uniunea le va apăra drepturile şi libertăţile. [15]

Între timp, în Ardeal, se desfăşurau pregătirile în vederea apropiatei întruniri a Dietei. Konrad Schmidt din Sibiu, împreună cu Eugen von Friedenfels şi cu sighişoreanul Georg Daniel Teutsch, au călătorit la Braşov (unde au ajuns la 7 mai), pentru a sonda opinia publică săsească de aici. Nu s-a putut obţine dorita unitate a vederilor: în privinţa uniunii Sibiul, Mediaşul se declarau împotrivă, iar Braşovul, Sighişoara şi Bistriţa optau pentru o uniune condiţionată. [16]

La 29 mai 1848 s-a deschis la Cluj Dieta transilvană. În urma unei şedinţe speciale îndelungate a delegaţilor saşi (adunarea naţională săsească din cadrul Dietei), prezidată de Konrad Schmidt, desfăşurată în ziua de 29 mai, de la orele 6 p.m. până la orele 2 a.m., s-a decis votul unionist al saşilor. Carl Gooß a luat cuvântul de la început, devenind cel mai fervent susţinător al legii uniunii, îndemnându-i pe deputaţii saşi să nu respecte litera instrucţiunilor primite de la mandatarii lor (instrucţiuni care îi obligau să voteze împotriva legii uniunii), ci doar propria lor conştiinţă. Gooß a avut, neîndoielnic, o mare influenţă asupra multor deputaţi saşi, datorită fermităţii convingerii sale, deşi situaţia la Cluj era înfierbântată, şi, mai mult sub presiunea momentului, majoritatea deputaţilor saşi şi-au dat votul pentru uniune, lucru consemnat în şedinţa în plen a Dietei din dimineaţa de 30 mai 1848. Din cei 15 reprezentanţi saşi prezenţi, 5 au votat împotriva uniunii - între aceştia 5 numărându-se cei doi delegaţi din Sibiu (între care Konrad Schmidt), cei doi din Mediaş şi un deputat din Nocrich. În dimineaţa zilei de 30 mai 1848, în prima şedinţă comună a Dietei clujene s-a votat uniunea Transilvaniei cu Ungaria. La discuţiile care au urmat, Konrad Schmidt a răspuns acuzaţiei deputatului D. Kemény, care i-a numit pe saşi instigatori, arătând că, în legătură cu uniunea, el recunoştea deschis că era îngrijorat de reacţia alegătorilor săi, dar spera că aceştia se vor linişti, când vor afla cu câtă participare Stările ar fi acceptat cererile naţiunii săseşti; supunându-se majorităţii, el dorea numai ca uniunea să aducă mântuire ţărilor-surori. Intervenţia lui Schmidt a provocat aplauze. Câţiva membri ai gărzii naţionale maghiare clujene l-au ridicat pe Schmidt în aer, punându-i în mâini un steag unionist, şi i-au cerut să mai cuvânteze. El a spus „aproximativ" următoarele: „Concetăţeni! Voi aţi strigat: să trăiască uniunea Transilvaniei cu Ungaria; aşa să strigaţi şi pentru uniunea pe care înaintaşii noştri au încheiat-o acum mai bine de 300 de ani cu taţii voştri pentru apărarea reciprocă. *(Éljen.)* În această uniune vrem acum să primim şi poporul valahilor ca a patra naţiune şi astfel să trăiască de acum înainte, în armonie frăţească, cele 4 naţiuni ale Transilvaniei. *(Éljen.)*." (Friedrich Teutsch) Tot în 30 mai, Konrad Schmidt a plecat acasă, spre Sibiu, pentru a raporta personal alegătorilor săi evenimentele de la Cluj; şi-a prezentat raportul la 1 iunie în biserica spitalului (Spitalskirche) orăşenească. La 8 iunie, adunarea scăunală a Sibiului a declarat anularea mandatelor deputaţilor săi, deoarece aceştia îşi încălcaseră instrucţiunile şi votaseră uniunea; adunarea scăunală nu recunoaştea uniunea. La 13 iunie, Schmidt a dat încă o dată socoteală, verbal, în faţa adunării scăunale; aceasta şi-a retras acuzaţia de încălcare a instrucţiunilor şi i-a rugat pe deputaţi să-şi reia mandatul, însă încrederea alegătorilor fusese deja pierdută. Schmidt a trebuit să evite Sibiul săptămâni în şir, pentru a scăpa de mânia concetăţenilor săi, fiind acuzat de trădare. În ce priveşte Sighişoara (6-8 iunie), comunitatea cetăţenilor de aici a reacţionat la votul din Cluj întâi prin renegarea deputaţilor săi, pe care apoi i-a recunoscut din nou, dar i-a acuzat pe Gooß şi Teutsch de trădare şi greşeală, şi de încălcarea instrucţiunii. [17]

Carol Nebert *Sighişoara*

La 20 iunie, deputaţii saşi au înaintat Dietei un memoriu, redactat de Georg Daniel Teutsch, în care se solicita sprijinul celor două naţiuni de Stare, maghiarii şi secuii, în vederea garantării şi aplicării cererilor şi condiţiilor naţiunii săseşti. În Dietă se discutară condiţiile acceptării uniunii cuprinse în acel memoriu. Delegaţia săsească ce înmână împăratului memoriul cu pricina a fost însă concediată, fără ca împăratul să fi citit măcar memoriul. [18]

Dieta din Cluj stabilise alegerile pentru Dieta ungară din Pesta. Aceste alegeri s-au desfăşurat şi pe Pământul Crăiesc, printre deputaţii saşi aflându-se Zimmermann, Gooß, Konrad Schmidt ş.a.. În ce-l priveşte pe Heinrich Schmidt, şi el a fost prezent la dezbaterile Dietei de la 8 iulie (data deschiderii ei) până la 19 septembrie 1848, când s-a retras împreună cu încă cinci deputaţi saşi, în semn de protest faţă de prevederea Dietei privind numirea de acum înainte a deputaţilor saşi de către guvernul ungar, arătând că, în Dietă, Casa de jos (Unterhaus) părăsise terenul legii. Preşedintele Dietei i-a declarat pe cei şase deputaţi saşi instigatori şi trădători de ţară. Adunarea scăunală sibiană a acordat la 29 septembrie 1848 laudă publică celor doi deputaţi sibieni retraşi din Dieta de la Pesta: Heinrich Schmidt şi Josef Rosenfeld.

La Pesta a avut loc un episod dramatic pentru Carl Gooß. Unionistul sincer se confrunta cu o situaţie neaşteptată, el însuşi mărturisind „marea minciună a anului 1848". Acum Gooß, la fel de onest ca şi înainte, a început a-şi face procese de conştiinţă, îndemnându-şi conaţionalii la opoziţie în cadrul adunărilor naţionale săseşti (ţinute la Hotel Tigru din Pesta). Printr-un sol ce călătorea spre Ardeal a transmis acasă mesajul: „Spuneţi oamenilor noştri, să-şi cumpere puşti şi pulbere, şi să se înarmeze, căci suntem traşi pe sfoară." (Friedrich Teutsch) La 13 septembrie 1848 Gooß a protestat energic împotriva celor 20 de proiecte de legi înaintate de deputaţia articulară, proiecte acceptate. După retragerea celor şase deputaţi saşi, Gooß, la fel ca şi restul deputaţilor saşi, s-a văzut în imposibilitate de a demisiona imediat. Ulterior, în toamnă, a revenit acasă, boicotând Dieta. S-a retras la casa sa parohială din Daia, cu sănătatea fizică şi mai ales psihică zdruncinată. Izbucnirea războiului civil în Transilvania, măcelul între etniile ardelene l-au făcut să-şi amplifice vina pe care şi-o punea în cârcă. La 30 decembrie 1848, în camera sa de studiu din casa parohială, şi-a pus singur capăt zilelor. Un fost elev al său îi atribuia profesorului Gooß cuvintele lui Cato: „Eu, care nu mi-am iertat mie şi sufletului meu niciodată vreo greşeală, nu iert uşor nici păcatele râvnei altora." A fost prima dintre morţile tragice ale revoluţiei.

Concetăţeanul şi tovarăşul lui Gooß, sighişoreanul Teutsch a trecut şi el în cealaltă tabără a revoluţiei. În toamnă, în octombrie, a devenit căpitan în Sighişoara al batalionului de vânători săsesc, şi a luat parte la luptele ulterioare alături de imperiali, la fel ca şi Theodor Fabini, autorul manifestului antiunionismului.

Theodor Fabini fusese trimis la Parlamentul de la Frankfurt, împreună cu o delegaţie săsească, pentru a obţine sprijinul german. Apoi se implicase activ în organizarea unei adunări a tineretului săsesc la Mediaş, în 13-15 august 1848. Scopul declarat al adunării era „învigorarea şi întărirea spiritului popular german printr-un tineret conştient, unit, activ şi gata de sacrificiu" (eine gesinnungstüchtige, einige, thatkräftige und opferwillige Jugend), prin două modalităţi aparte, şi anume: dezvoltarea forţei fizice prin gimnastică (Turnen) şi a celei psihice prin promovarea jurnalisticii germane în Ardeal. La data convocată, într-adevăr, la Mediaş s-au strâns cam 200 de tineri, care l-au ales preşedinte al adunării pe Stephan Ludwig Roth şi secretar pe Theodor Fabini. Dezbaterile au dus la crearea Uniunii tineretului german transilvan (Siebenbürgisch-Deutscher Jugendbund), care a trimis trei adrese: una către tineretul academic din Germania, alta către Parlamentul din Frankfurt, a treia către consistoriul evanghelic suprem, în care se dădea glas adeziunii tinerilor saşi din Ardeal faţă de germanii din ţara-mamă, dar şi fidelitatea faţă de statul ai cărui cetăţeni erau. Entuziastul Fabini a luptat apoi, în timpul războiului, de partea austriacă, fiind rănit în bătălia de la Simeria, de lângă Orăştie, la 9 februarie 1849, şi murind o zi mai târziu, la vârsta de 21 de ani.

St.L. Roth, ales în comitetul de pacificare, a încercat să potolească excesele anarhice ale revoluţiei. Deşi împuternicit de însuşi Bem cu un permis de liberă trecere (Bem acordase în primăvara lui 1849 amnistie generală), preotul Roth, care se deplasa în localităţile de pe Târnava Mare chemând la împăciuire, a fost ridicat din Moşna la ordinul comisarului Csány, dus la Cluj, condamnat la moarte, şi împuşcat pe Dealul cetăţuii la 11 mai 1849. Resturile sale pamânteşti au fost aduse şi înmormântate la Mediaş în 1850. Înalta sa conştiinţă etică şi promovarea până în ultimele clipe ale vieţii sale a înţelegerii dintre naţiunile Ardealului l-au transformat într-un simbol peste generaţii.

În martie 1849 a murit şi Joseph Benigni von Mildenberg. Datorită atitudinii sale curajoase, exprimate în repetate rânduri în paginile lui „Siebenbürger Bote", prin luări de poziţie împotriva violenţei şi a decimării interetnice în Ardeal – aşa prin articolele sale împotriva crimelor de la Mihalţ şi Coşlariu din iunie 1848 şi împotriva incendierii şi distrugerii oraşului Reghinul Săsesc de către trupele secuieşti la 1 noiembrie 1848 –, Benigni şi-a atras de partea sa ura unor tineri maghiari extremişti, ce au format o conjuraţie, ameninţându-l cu moartea încă din august 1848. În martie 1849 ameninţarea s-a împlinit: pe când se pregătea să urce în caleaşcă, pentru a se refugia în Muntenia (la cucerirea Sibiului de către trupele revoluţionare maghiare), Benigni a fost prins de câţiva husari kossuthişti, smuls din trăsură, adus în casa sa şi împuşcat acolo.

Sub teroarea unui asemenea exemplu, curajosul Heinrich Schmidt, şi el direct vizat, nu numai că nu s-a refugiat din Ardeal în timpul celor trei luni ale ocupaţiei maghiare a Sibiului (martie- iulie 1849), dar a şi scos un volum de poezii patriotic-săseşti, antikossuthiste, intitulat „De pe ruinele Pământului Crăiesc" (Aus den Ruinen des Sachsenlandes). După alungarea armatei revoluţionare maghiare din Sibiu şi reinstaurarea stăpânirii austriece, înlocuindu-l pe filokossuthistul Johann Hintz, Heinrich Schmidt a devenit redactor-şef la „Siebenbürger Bote", propunându-şi ca, atâta timp cât va conduce redacţia lui „Bote" (până în august 1850), acest ziar să fie un „organ al intereselor naţionale săseşti", care, în acelaşi timp, „să răspândească o reală conştiinţă de stat austriacă" (28 iulie 1849). Heinrich Schmidt a trăit încă mulţi ani după încheierea revoluţiei, păstrându-şi însă aceeaşi intransigenţă a principiilor. A înfiinţat şi condus „Siebenbürger Quartalschrift" (1859-1860); a profesat în continuare la Academia juridică sibiană. Când la 1867 noul Minister ungar al cultelor şi învăţământului a preluat în patronatul său Academia (pe care o va desfiinţa cu totul în 1888), împreună cu mulţi dintre colegii săi, Heinrich Schmidt şi-a pierdut postul de profesor. Imposibilitatea sa de a se salva din mizeria financiară (nici în tinereţe nu fusese o persoană care să pună prea mare preţ pe bani, şi nici nu vădise calităţi administrative deosebite), dar şi ura unui „opozant politic (acum ocupând o înaltă funcţie în guvernul ungar)" (Eugen von Friedenfels), neîndurarea cămătarilor, îndoiala faţă de soarta imperiului dar şi a poporului său, durerea cauzată de înlăturarea şi alungarea sa din ziaristică, profesorat, politică, l-au făcut să-şi piardă minţile, atât de limpezi odinioară. În Catharinenwald de lângă Cisnădioara, Heinrich Schmidt s-a sinucis la 3 mai 1870. „Cinicul spiritual" H. Schmidt a fost caracterizat drept un „jurnalist înnăscut... plin de umor gâlgâitor şi satiră ascuţită, el a dus toată viaţa o luptă încăpăţânată împotriva laşităţii, a spiritului comun şi găunos" (Oskar Wittstock), având o contribuţie însemnată la renaşterea naţională şi literară a saşilor.

Konrad Schmidt şi Zimmermann au activat şi ei, după revoluţie, pe linia pornită la 1848, orientată spre Viena şi susţinând monarhia austriacă unitară. Cei doi vor forma nucleul în jurul căruia se vor grupa, în a doua jumătate a sec.19 aşa-numiţii „bătrâni saşi" (Altsachsen). După numirea lui Franz von Salmen ca şi consilier aulic în cancelaria transilvană de la Viena, în martie 1862 Konrad Schmidt a fost ales comite al saşilor, funcţie pe care a ocupat-o până la destituirea sa forţată prin ordinul noului ministru de interne maghiar din 8 februarie 1868. În acest interval de timp, Konrad Schmidt, la fel ca şi Zimmermann, fusese deputat în Consiliul legislativ central din Viena (Reichsrat). Profesorul Zimmermann a ocupat şi el funcţii înalte în aparatul de stat, prin numirea sa ca secretar ministerial apoi consilier ministerial în Ministerul vienez al cultelor şi învăţământului (1852, 1858), încredinţându-i-se conducerea Consistoriului suprem al tuturor bisericilor evanghelice din monarhia austriacă (1859), până la pensionarea sa în 1874.

Consecvenţi cu ei înşişi, în tabăra revoluţionară au rămas jurnaliştii braşoveni Moltke şi Anton Kurz. Ultimul a devenit adjutantul lui Bem, însoţindu-l pe generalul polonez în toate campaniile sale. Idealist şi inocent, Kurz a condamnat excesele naţionaliste fratricide în Ardeal, şi a sperat în putinţa împăcării între naţionalităţi. Kurz, ca şi celălalt adjutant al lui Bem, poetul Petőfi Sándor, a murit în bătălia de la Albeşti la 31 iulie 1849. Moltke a condus ca redactor-şef principalul ziar al lui Gött, care după predarea Braşovului în mâinile soldaţilor lui Bem, s-a rebotezat în „Kronstädter Zeitung" (26 martie 1849). După înfrângerea revoluţiei maghiare, Moltke a căzut în prizonierat austriac, fiind apoi expulzat din monarhie. A trăit ulterior, până la moarte (1894) în Germania, la Berlin şi Leipzig, unde a activat ca scriitor şi redactor. ■

NOTE

1 Despre Franz von Salmen, v. Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeügeschichte Siebenbürgens im 19. Jh.*, vol. 2: 1848-1858, ed. Wilhelm Braumüller, Viena 1877, p. 468-470; Constant von Wurzbach, *Bicgraphisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Druck und Verlag der k.k. Hof- und Staatsdruckerei, vol. 27, Viena 1874, p. 145-148; *Allgemeine Deutsche Bicgraphie*, aus Veranlassung Sr. Majestät des Königs von Bayern, hrsg. durch die hist. Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften, Verlag v. Duncker § Humblot, vol. 30, Leipzig 1890, p. 260-270; v. şi W. Schiller, *Eine Komesinstallation und ein Begräbnis*, în: „Bilder aus der Kulturgeschichte der Siebenbürger Sachsen", coord. Fr. Teutsch, Verlag der Krafft § Drotleff A.G., Sibiu 1928, vol. 2, p. 81-94.

2 Despre Joseph Benigni von Mildenberg scrie E. v. Friedenfels, *cp.cit.*, p. 400-403; Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben der vierziger Jahre*, în: „Hundert Jahre sächsischer Kämpfe. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert", Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1896, p. 106-107.

3 Despre Heinrich Schmidt, v. E. v. Friedenfels, *cp. cit.*, vol. 2, p. 459-464; Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben...*, în: „Hundert Jahre...", p. 108; A.Schullerus, *Unsere geistige Entwicklung in den Jahren 1850-1880*, în: „Bilder aus der Kulturgeschichte...", p. 204-215.

4 Despre Joseph Andreas Zimmermann, v. C. v. Wurzbach, *cp.cit.*, vol. 60, Viena 1891, p. 126-127.

5 Despre Konrad Schmidt v. C. v. Wurzbach, *cp.cit.*, vol. 30, Viena 1875, p. 230-231.

6 Despre Theodor Fabini, v. capitolul dedicat lui în cartea lui Ludwig von Fabini, *Drei Fabini*, hrsg. vom Verein für siebenbürgische Landeskunde, Druck und Verlag von Krafft § Drotleff A.G., Sibiu 1930, p. 39-104; Friedrich Teutsch, *Der siebenbürgisch-deutsche Jugendbund*, în: „Bilder aus der Kulturgeschichte...", p. 95-112. Articolul „Keine Union!" a apărut în: „Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", Braşov, nr. 37, 8 mai 1848, p. 180-187.

7 Despre Stephan Ludwig Roth, v. E. v. Friedenfels, *cp.cit.*, vol. 2, p. 413-417; şi mai ales Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schrften und Briefe*, ed. Otto Folberth, în special vol. 7: *Das Schicksal. Dokumente aus den Jahren 1848/1849*, Verlag Walter de Gruyter § Co., Berlin 1964.

8 Despre Johann Gött, v. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, 1993, p. 155-156. Un inventar bibliografic al ziarelor şi tipariturilor lui Gött face Hermann Tontsch, *Die Honterupresse in 400 Jahren. Festschrft der Buchdruckerei Johann Götts Sohn*, Braşov 1933, cu unele informaţii suplimentare în Emil Sigerus, *Die deutsche periodische Literatur Siebenbürgens, 1778-1930*, extras din „Ostland", an 6, caiet 5/6, ed. autorului, tipar Krafft § Drotleff A.G., Sibiu 1931, p. 5-11.

9 Despre Max Moltke, v. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, coord. Walter Myß, Kraft Verlag, Thaur bei Innsbruck 1993, p. 343.

10 Despre Anton Kurz, v. Carl Göllner, *Anton Kurz. Leben und Werk*, în: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", vol. 10 (1967), nr. 2, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, p. 21-77; Oskar Wittstock, *Das litterarische Leben...*, în: „Hundert Jahre...", p. 122.

11 Despre Joseph Marlin, v. *Siebenbürger Sachsen Lexikon*, p. 322. Programul lui Joseph Marlin a fost publicat în ziarul „Satellit des Siebenbürger Wochenblatts", Braşov, nr. 34, 27 aprilie 1848, p. 170-173.

12 Despre Carl Gooß, v. E. v. Friedenfels, *cp. cit.*, vol. 2, p. 447-450; Richard Schuller, *Geschichte des Schßbuiger Gymnasiums*, 1896, p. 158-160.

13 Despre Georg Daniel Teutsch, v. Friedrich Teutsch, *Georg Daniel Teutsch. Geschichte seines Lebens*, Druck und Verlag von W. Krafft, Sibiu 1909.

14 Vizita guvernatorului Teleki la Sibiu (3 mai 1848) şi reacţia sibienilor sunt descrise în ziarul „Siebenbürgischer Volksfreund", Sibiu, no. 23, 5 mai 1848, p. 150-151.

15 Fr. Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, în: „Hundert Jahre...", p. 170-171; Fr. Teutsch, *Geschichte...*, vol. III, p. 128, 234-235.

16 Fr. Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848 /1849*, în: „Hundert Jahre...", p. 170-171; Fr. Teutsch, *Georg Daniel Teutsch...*, p. 43; Fr. Teutsch, *Geschichte...*, vol. III, p. 217.

17 Documentele Dietei transilvane din vara lui 1848, respectiv procesul-verbal al şedinţelor Dietei de la Cluj (29 mai - 18 iulie 1848) sunt publicate în *Documente privind revoluţia de la 1848 în ţările române. C. Transilvania*, vol. V, Ed. Academiei RSR, Bucureşti 1992, ed. Institutul de Istorie Cluj, doc.68, p. 117-222. *Ibidem*, vol. V, doc. 70, p. 255-298 cuprinde procesul-verbal al şedinţelor deputaţilor saşi din Dieta de la Clcj. Fr. Teutsch, *Die Sachsen im Jahre 1848/1849*, în: „Hundert Jahre...", p. 181-187.

18 Memoriul 20 iunie este redat de Friedrich Teutsch, *Georg Daniel Teutsch....*, p. 565-567.

Muzeul Naţional Brukenthal în topul muzeelor europene

■ *Alexandru C. Lungu,*
directorul Muzeului Naţional Brukenthal, Sibiu

Virgil Ispas: *Domnule Alexandru Lungu, anul 2003 este unul aniversar pentru Muzeul Naţional Brukenthal. Despre ce este vorba?*

Alexandru Lungu: Anul acesta este un an să spunem aniversar, un an "bornă" cronologică, dar nu numai pentru simplul motiv că se împlinesc 200 de ani de la moartea fondatorului, deci de la moartea lui Samuel von Brukenthal. Aici sunt două repere cronologice, prin tradiţia exegetică a istoricilor saşi s-a perpetuat formula că Brukenthal a murit în 9 aprilie 1803, în registrele Bisericii Evanghelice este trecut pe 12 aprilie. Cert este din acest unghi că noi vom organiza un simpozion tocmai în acest interval 9, 10, 11 aprilie, un simpozion naţional şi internaţional căruia i-am conferit genericul *„Samuel von Brukehthal - Un colecţionar, o epocă, un destin"*. Cu alte cuvinte va fi o privire substanţială diacronică, ce s-a întâmplat în 200 de ani de la moartea fondatorului muzeului dar şi o privire de perspectivă, de prospecţie pentru că în 2017 vor fi 200 de ani de la deschiderea oficială pentru public a muzeului Brukenthal. Între 1803 şi 1817 muzeul nu a fost deschis, şi atunci în 2017 la 200 de ani de la deschiderea oficială pentru public sigur că va fi o aniversare UNESCO. Lumea poate să spună „Ce se întâmplă cu oamenii ăştia? Sunt uşor stratosferici, sau cam boemi pentru că îşi pun aşa un reper îndepărtat". Nu este un reper îndepărtat într-o muncă de cercetare muzeală, nu este nici un reper îndepărtat în România de astăzi când fondurile sunt cele care sunt şi când noi avem în administrare opt clădiri dintre care două – Palatul Brukenthal şi Primăria veche, monumente istorice de prim rang nu numai pentru România, pentru zona aceasta a Europei Centrale şi de Sud-Est iar în privinţa patrimoniului mobil sunt un milion cinci sute de mii de poziţii de inventar, deci gândiţi-vă ce muncă, aş spune eu, gigantescă ne aşteaptă pe cei care slujim în acest muzeu.

– În d ferite ghiduri turistice se spune despre muzeul Brukenthal că este „primul muzeu al culturii româneşti". Cum comentaţi această sintagmă?

– Această formulare pleacă de la chestiunea reală că a fost primul muzeu deschis pentru public în aceste părţi ale Europei Centrale şi de Sud-Est. Încă un amănunt: colecţia el şi-a constituit-o în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai precis după şederea sa cu rang înalt la Cancelaria aulică de la Viena, prin anii 1760-1770 şi el a fost numit de către împărăteasa Maria Tereza, una dintre sprijinitoarele sale în acţiunile culturale şi nu numai, el a fost numit la 1787 guvernator al Transilvaniei. Colecţia sa este menţionată într-un almanah, la vremea respectivă, turistic de la Viena încă din anii 1790, deci colecţia sa era constituită şi vizitabilă înaintea unor mari colecţii cum este să zicem Luvru şi Hermitage-ul. Dar tot aşa de adevărat este că respectiva vizitare era o vizită privată, pentru prieteni, pentru cunoştinţe. Pentru public muzeul a fost accesibil abia din 1817.

– A venit vorba de public. Ce poate vedea publicul în muzeu, care sunt principalele atracţii?

– Poate să vadă multe. Îngăduiţi-mi să spun că eu am fost numit director al muzeului de domnul Andrei Pleşu, în primăvara anului 1990, atunci când el era ministru al culturii. Eu lucrez în muzeu încă din 1972, după absolvirea Facultăţii de Istorie de la Cluj, secţia de Istoria artei a Universităţii Babeş-Bolyai. Din 1990 primul meu gând a fost acela ca multe expoziţii, multe manifestări de tipul acesta patrimonial, nu neapărat prin expoziţii de anvergură să fie aduse la cunoştinţa publicului. Pentru că înainte, din varii motive, nu puteai să expui. Hai să o luăm într-o linie pitorească: celor de la Artă li se refuza o expoziţie cu nuduri. Nu se accepta în anii '80 să expui nuduri. Era o chestiune, nu? Nu mai e cazul să insistăm asupra ei. Şi atunci cu persuasiune şi tenacitate am urmărit ca timp de 13 ani să expunem majoritatea pieselor expozabile, din punctul de vedere al conservării şi al restaurării, care se aflau în depozite. Cred că am organizat până acum între 200 şi 250 de expoziţii patrimoniale de mai mică sau de mai mare anvergură. Ca să răspund la întrebare, în treisprezece ani de zile a fost arătat tot. Noi avem în administrare opt clădiri, una este destinată artei contemporane, celelalte sunt destinate colecţiilor patrimoniale care nu provin doar din colecţia Brukenthal ci şi ce s-a întâmplat după moartea sa şi până azi. În Palatul Brukenthal este găzduită şi ca depozite şi ca expoziţie faimoasa pinacotecă Brukenthal compusă din piese de pictură europeană, din capodopere, colecţia de gravură şi biblioteca Brukenthal. Sigur că în privinţa gravurilor şi cărţilor, acestea având regimul special de conservare a hârtiei, expoziţiile sunt ocazionale - câte una, două pe an, cu regim de expunere limitat la maximum şase săptămâni. În privinţa şcolilor de pictură europeană colecţia Brukenthal are 1100 de tablouri. Nu le poţi expune pe toate o dată. Aşa încât ciclic, periodic sub chipul unor mari teme expoziţionale publicul poate să le vadă. La Primăria veche este Muzeul de Istorie cu colecţii fabuloase, multe provenind din colecţia lui Brukenthal. De pildă, departamentul de arheologie şi departamentul de numismatică găzduiesc monede şi medalii provenind din colecţiile lui Brukenthal. Muzeul de istorie naturală cu ale sale subsecţii – Muzeul de istorie a farmaciei şi Muzeul de arme şi trofee de vânătoare sunt la fel nişte repere muzeografice şi expoziţionale de primă mână.

– Din câte mi-aţi spus, Palatul Brukenthal găzduieşte o mulţime de opere de valoare. Cum reuşiţi să le protejaţi?

– Depinde... Există o glumă foarte bună referitoare la evenimentul din 1968 când au fost furate opt lucrări din colecţia Brukenthal, pe atunci muzeul era extrem de mediocru sau neglijent protejat. Patru dintre ele au fost recuperate în 1998. Referitor la glumă, m-a întrebat cineva înainte de 1989: „Dacă lucrezi la Brukenthal ştii cum s-au furat cele opt tablouri?", şi eu eram niţeluş tracasat pentru că era după un vernisaj şi nu ştiam câte urechi ascultă întrebarea şi mai cu seamă ce o să răspund eu. Şi am zis: „Deşi lucrez acolo, nu ştiu". Nici nu înţelegeam. N-am realizat imediat că e vorba de o glumă şi personajul care era hâtru a continuat: „Simplu domnule, a venit hoţul şi în sala unde erau aşezate tablourile pe uşa respectivă a văzut un disc mic alămiu pe care scria YALE. Şi le-a luat!". Revenind la protecţie sigur că după 1990 protecţia este maximă la nivelul posibilităţilor din România. Este un sistem dublu – de pază şi securitate electronică şi umană – şi actualmente implementăm un sistem ultraperformant care are în componenţa sa şi urmărire pe satelit, sprijiniţi de Ministerul Culturii. Temei pentru care însuşi academicianul Răzvan Theodorescu, ministrul culturii şi cultelor, a declarat că cele 19 tablouri care au fost luate în 1948 de la Muzeul Naţional Brukenthal şi duse la Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti, aceste 19

tablouri personal, dacă va mai fi momentul să mai fie în funcţie, le va readuce la Sibiu. Evident că în clipa de faţă cu mâna pe inimă declar că oricât s-ar dori acest lucru, oricât de subiectiv sau emoţional ar fi acest temei „să le aducem, să le aducem" eu sunt poate persoana care ştie cel mai bine care sunt luminile şi umbrele acestui aspect al protecţiei în Palatul Brukenthal şi în opinia mea mai e nevoie aproximativ de un an şi jumătate-doi ani până când putem să declarăm „se poate tăia panglica şi aduce treptat acele 19 tablouri înapoi".

– Furtul de obiecte de patrimoniu devine o practică obişnuită în România. Credeţi că organele de cercetare din România se descurcă în acest domeniu delicat al artei?

– Intenţia şi mijloacele există din partea serviciilor speciale şi a Ministerului de Interne, dar depinde de condiţiile şi situaţia respectivă. Noi să batem în lemn să nu se mai întâmple povestea cu discul alămiu „YALE şi le-a luat", nu poţi să prevezi acest lucru pentru că, aduceţi-vă aminte, acum câţiva ani de zile de la celebrul Steadalake Museum din Amsterdam, muzeu care adăposteşte cele mai valoroase piese din opera lui Vincent van Gogh s-au furat tablouri, şi acolo e un muzeu păzit, în raport cu starea noastră, deci de furat tot le pot fura. Noi însă în limitele creştineşti ale cumpătării, ce se poate face, şi din punct de vedere uman şi din punct de vedere tehnic, spunem că suntem în top. Dar, oricând, totul este posibil.

– Cum s-au regăsit patru din cele opt tablouri furate de la Brukenthal?

– O să vă povestesc doar partea care pot s-o povestesc. Mai este o parte care nu se poate povesti, nu din cauza mea ci din cauza informaţiilor care mi-au fost transmise. Eu având pasiunea şi munca de cercetare conexă picturii flamande şi olandeze am mulţi prieteni, cunoştinţe, istorici de artă din străinătate, mai ales din Olanda şi Belgia cu care colaborez. Între aceştia este şi directorul celui mai important institut de istoria artei din Olanda, Biroul regal pentru documentaţie artistică de la Haga – Rudolf Ekkart – mare specialist în portretele olandeze din prima jumătate a secolului XVII. La un moment dat el îmi scrie în februarie 1998: „Dragă Alexandru, am primit o fotografie a unui tablou, pentru a identifica autorul şi şcoala". Această instituţie mai practică astfel de identificări, pentru colegi şi prieteni nu percep taxe dar pentru altcineva percep taxe pentru munca de identificare a unei opere, a unui autor sau perioadă sau şcoală. Îmi spune: „Am primit fotografia tabloului şi găsesc că este vorba despre una din lucrările furate de la voi din anul 1968. Este vorba despre o tranzacţie, tabloul urmează să fie vândut şi cumpărat de cineva, nu ştim nici cine este cumpărătorul şi nici cine este vânzătorul. Ştim însă cine este fotograful care a făcut fotografia". Mi-a dat adresa fotografului respectiv şi numele lui. Imediat am înştiinţat UNESCO şi Interpolul care au început să acţioneze. Era vorba despre un fotograf din Statele Unite ale Americii, el habar nu avea că ceea ce a fotografiat este o piesă furată din România. Şi cum se spune în limbajul tehnic al serviciilor speciale, personajul a început să fie „filat". Fiind filat, au mers din aproape în aproape şi au descoperit că era vorba de un român plecat chiar în anul furtului din România, care ulterior a vrut să scoată patru lucrări prin vama Miami, Florida; a fost oprit, el le-a donat pe urmă statului american, care la rân-

Tiţian *Ecce Homo*

dul lui, le-a donat statului român. Individul a spus că n-a ştiut că este vorba de tablouri furate. Mai departe nu merg cu povestirea mea, pentru că este confidenţial. Gândiţi-vă că printr-un miracol la care am contribuit eu şi Rudi Ekkart am reuşit să recuperăm jumătate din tablourile furate. Lumea spune să aşteptăm un miracol şi în legătură cu celelalte patru tablouri care nu s-au găsit încă. Deci nu deranjăm munca asta de investigaţie specială care poate ne va ajuta să le găsim.

– Care sunt cele patru tablouri recuperate?

– Cele patru tablouri care s-au găsit sunt: faimosul „Ecce Homo" de Tizian, alături de el se mai găseşte un portret de bărbat de Frans van Mieris cel Bătrân din şcoala olandeză, un foarte frumos portret de femeie, o miniatură în tehnica pastelului de Rosalba Carriera, o pictoriţă celebră din Italia secolului XVIII şi în fine o piesă extraordinară la paternitatea căreia lucrez în continuare cu colegii mei din Societatea Internaţională a Istoricilor de Artă care se ocupă de pictura flamandă şi olandeză – un tablou de secolul XV, post Van Eyck, probabil în jurul lui Dierich Bouts „Portret de bărbat cu craniu". Pentru investigaţiile mele din punctul de vedere al istoricului de artă am fost felicitat în cadrul acestei societăţi din care fac parte iar în privinţa cealaltă, detectivo-poliţienească, FBI-ul mi-a trimis o diplomă de onoare pe care am pus-o în ramă şi pe care o mai arăt din când în când prietenilor.

– Sunteţi printre puţinii directori de muzeu care au diplomă de la FBI...

– Probabil, în România nu ştiu să mai fie cineva...

– Care sunt celelalte tablouri, cele care nu au fost recuperate?

– Este vorba de cel mai valoros tablou care nu s-a găsit, „Moartea Cleopatrei" de Anton van Dyck, din şcoala flamandă; celelalte trei sunt din şcoala germană: un „Portret de bărbat" de Altenberg, un „Portret de bărbat" de Jorg Breu şi încă un „Portret de bărbat" al unui artist anonim. Patru lucrări pe care... le aşteptăm.

– Aveţi speranţa că le veţi recupera?

– Speranţe am până mor, dar semnale deocamdată nu sunt, probabil pista pe care s-au găsit cele patru tablouri a fost epuizată.

– Credeţi că stau pe undeva într-o colecţie particulară?

– Doamne fereşte să stea într-o colecţie, să spunem, particulară pe nu ştiu unde, nimeni nu are acces. Că există în lume, să fim serioşi, nu spun că e cazul nostru, cine merge de exemplu să-l cerceteze pe sultanul din Brunei, ce are el în colecţiile sale, decât ceea ce arată. Există câteva legi, de pildă în Elveţia care dacă valoarea unui obiect deţinut este atât de mare încât ar putea să echivaleze cu un venit dintr-o bancă, atunci casa ori castelul respectiv unde este ţinut obiectul are regimul unei bănci, nu poţi intra să investighezi. Dar... cum am zis, jumătate miracol ceresc, jumătate miracol poliţienesc... poate le vom găsi!

– Multă lume se întreabă cât costă toate aceste tablouri?

– De exemplu, noi am făcut o expoziţie excepţională la care am lucrat aproape întreg anul 2002, expoziţia s-a deschis la München pe 6 februarie 2003 la celebra HAUS DER KUNST, o expoziţie care se referă la doi mari colecţionari, la Samuel von Brukenthal şi la *Schornborn Bucheim* din Viena, un conte austriac, şi aceste expoziţii s-au deschis sub genericul comun „Plăcerea de a colecţiona în vremea baroculuiă". Noi am participat cu optzeci şi cinci de tablouri, toate din colecţia Brukenthal, din şcolile flamandă, olandeză, italiană, germană şi austriacă şi capul de afiş a fost şi este celebrul „Ecce Homo" de Tizian. Valoarea de asigurare este sus de tot, la nivelul a zeci de milioane de euro a piesei. În cazul unor împrumuturi de o asemenea anvergură se face o estimare a lucrărilor şi se fac asigurările în consecinţă.

– Totuşi ele călătoresc în siguranţă...

– În siguranţa umană care există, cu firme specializate, protejate de Interpol şi nu la vedere căci dacă ar fi la vedere s-ar descoperi şi „antidotul" acestor transporturi şi acestor sisteme de asigurare. Oricum noi am făcut un catalog excepţional, este însă în limba germană dar cu sprijinul partenerilor din München vom scoate şi un catalog în limba română mult mai dezvoltat.

– Să înţeleg că „Ecce Homo" şi celelalte tablouri recuperate sunt cele mai valoroase tablouri care se află în muzeu?

– Neîndoielnic că la şcoala italiană „Ecce Homo" este pe primul loc. Însă e o diferenţă mare între „Ecce homo" şi celelalte trei. Putem să spunem că la şcoala de pictură flamandă şi olandeză veţi întâlni Peter Paul Rubens, Jan Feyt. La şcoala italiană veţi întâlni apoi Ricci, Sebastiano Conca, Langetti, şi ca vârf pentru sfârşit de sec. XVII şi început de XVIII, Alessandro Magnasco. Când se face o evaluare pentru astfel de expoziţii, nu mă refer la „zeii" respectivi, personajele care nu pot fi atinse, de tipul Tizian, Rubens, Cranah cel Bătrân, Magnasco – ei au o cotă constantă. Dar mai jos, micii maeştri depind de cotele de piaţă. Astăzi poate un *Jan Breugel* „de catifea" să valoreze foarte mult dar dacă facem o expoziţie peste zece ani cu el, cota lui poate să scadă şi alt nume să urce.

– Care este cel mai valoros obiect pe care l-a găzduit vreodată muzeul?

– N-au fost expoziţii din străinătate cu piese de o valoare financiară ieşită din comun. Au fost însă expoziţii interesante cum a fost de pildă expoziţia de gravuri Goya sau expoziţia adusă de la Musee D' Orsay despre turnul Eiffel. Acum

organizăm cu colegii de la Muzeul de Arte Frumoase din Budapesta în cadrul acestui „an Brukenthal" expoziţia de gravură Piranesi. Sunt expoziţii foarte valoroase prin tematică sau personaje prezente, mă refer la artişti, şi poate mai puţin valoroase din unghiul gen „Marele Gatsby", din unghiul unui nestemat financiar. Dar în acest an intenţionăm să expunem una dintre cele mai valoroase piese din colecţia Brukenthal, la un moment poate cea mai valoroasă piesă din colecţie, care nu poate fi văzută de public decât ocazional, şi cu această ocazie sper să o ofer publicului sibian şi nu numai celebrul Breviar Brukenthal. Acest breviar este o carte manuscris pe pergament, un pergament foarte fin din pielea unor miei nefătaţi şi care conţine o suită de scene, de miniaturi, uneori scene religioase din Vechiul şi Noul Testament, dar mai cu seamă din viaţa lui Hristos, dar conţine şi pagini simplamente scrise, evident de mână, cu decoraţii marginale sau litera princeps care este decorată după sistemul miniaturilor din secolele XIV-XV. Acest breviar care are aproximativ 620 de file va fi probabil expus în condiţii speciale, dar cum el va fi pus într-o vitrină securizată la maxim şi nu va putea fi răsfoit, ne-am gândit că pe pereţii sălii din jurul manuscrisului să fie expuse macrofotografii color. Va rula şi un film care va arăta tot conţinutul acestui manuscris, însă totul va fi în funcţie de sponsorizările pe care le putem obţine.

– E greu cu sponsorizările?

– E mult mai greu ca în fotbal dar e mai curat ca acolo. În general avem prieteni ai muzeului, susţinători, firme. Anul trecut s-a organizat un celebru salon de mineralogie la care au contribuit Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Minerale din Baia Mare, Muzeul din Bistriţa şi Muzeul Banatului din Timişoara. În ce ne priveşte, am participat cu minerale din colecţia lui Brukenthal. De pildă, el în anii 1770 era cunoscut drept cel mai mare colecţionar de pepite de aur din Europa. Erau pepite de aur din Munţii Apuseni, din fosta Alburnus Maior. Colecţia lui de pepite, care sunt nişte mici eşantioane de 10 centimetri ca axă, număra aproximativ 3600 de piese. Revin la sponsorizări, acest salon nu s-ar fi putut organiza fără aportul câtorva sponsori care au ajutat cu sume importante de bani, de ordinul miilor de dolari.

– Să presupunem că aţi putea salva de la o catastrofă ipotetică un singur obiect din muzeu. Care ar fi acesta?

Şcoala olandeză Portret de bărbat cu craniu

– Probabil că ar fi acest Breviar Brukenthal... Aici v-aş spune un lucru care poate e conex cu situaţia asta tensionată şi alambicată din Irak... Un prieten din societatea istoricilor de artă cu pictura flamandă şi olandeză ca scop principal de cercetare Code Art mi-a spus: „Alexandru, niciodată să nu expui Breviarul Brukenthal în Statele Unite pentru că ştiu eu acolo un colecţionar texan, deci am spus multe deja..., care e capabil să dea un miliard de euro numai ca să intre în posesia lui".

În clipa de faţă, dacă s-ar organiza o expoziţie şi am împrumuta piesa, repet – *dacă*, pentru că este ca importanţă imediat după CODEX AUREUS de la Alba Iulia, cota lui de asigurare dintre toate piesele pe care le-ar împrumuta Muzeul Brukenthal ar fi cea mai mare.

– Care sunt piesele din muzeu care vă sunt cel mai aproape de sufletul?

– Cele mai aproape de sufletul meu sunt naturile statice pentru că astea sunt pasiunea mea şi ca cercetare şi ca delectare vizuală. Şi doctoratul pe care mi l-am susţinut acum câţiva ani de zile a fost cu o temă numită, „Simbolica naturilor statice flamande şi olandeze" iar acum sunt în faza de retipărire a unor cărţi care vizează hermeneutica acestui câmp iconografic care este natura statică flamandă şi olandeză. Aş vrea să vă spun cu un titlu de mândrie, deşi nu-mi stă în fire, că în lume sunt al patrulea sau al cincilea cotat în acest tărâm iconografic şi iconologic al simbolicii naturii statice din pictura flamandă şi olandeză.

– Cum e receptat muzeul Brukenthal în circuitul european al evenimentelor?

– Muzeul e perceput aşa cum se cuvine din unghiul acesta al muzeelor de artă, adică un muzeu foarte valoros, cu colecţii extraordinare, un muzeu care se află în topul muzeelor europene; ca dovadă şi expoziţia pe care am deschis-o la München. Ce se poate face mai mult şi trebuie făcut mai mult este în linia acestei sintagme aproape demonetizate a integrării europene. Teoretic se spune că „ar trebui să participaţi la mai multe expoziţii, să fiţi mai mult cunoscuţi, căutaţi". Nu e nevoie să fim. Noi suntem cunoscuţi de 200 de ani. N-ai ce să spui mai mult decât este, decât dacă ai fantaza sau ai deveni megaloman. Greu este însă cu sistemul nostru. Cultura a fost întotdeauna ultima, nu numai din '90 încoace, şi înainte, şi probabil că va rămâne un fel de Cenuşăreasă, pentru că asta e situaţia într-o ţară ca a noastră. Greu este să obţii fonduri şi să obţii parteneriate serioase. Dar echilibrat, astăzi o expoziţie, mâine alta, eu zic că încet, încet, până în 2017 vom face foarte multe din acest unghi. După 2017, când lucrurile vor fi mult mai limpezi, nu vor mai fi atât de tracasante şi parteneriatul va fi altfel gândit. Poate va fi şi o lege a sponsorizării pentru cultură, nu numai pentru sport, vor fi şi alte interese. În ciuda aparenţelor, viaţa într-un asemenea segment este extrem de interesantă, aş spune de multe ori palpitantă, vezi cazul recuperării tablourilor, şi n-aş schimba-o pentru nimic în lume... nu, nu funcţia de director... asta e tracasantă. Viaţa unui director este tracasantă, începând de la mici amănunte până la mari situaţii, unele chiar insurmontabile.

– Dar le trataţi cu umor...

– Umorul nu-mi lipseşte din copilărie. Umorul mă dinamizează. Întotdeauna văd partea bună

Rosalba Carriera Portretul unei tinere femei

a lucrurilor. Structura mea optimistă mă face să văd lucrurile nu în roz dar să le văd dintr-o perspectivă constructivă, edificatoare.

– Aproape de finalul discuţiei, cum arată anul expoziţional 2003 la Muzeul Brukenthal?

– Se deschide aniversarea bicentenarului morţii lui Samuel von Brukenthal cu un simpozion naţional şi internaţional în jurul lui 9-11 aprilie, intitulat „Samuel von Brukenthal – Un colecţionar, o epocă, un destin" şi apoi vor fi câteva expoziţii din colecţiile Brukenthal – tezaurul bibliofil Samuel von Brukenthal; „Samuel von Brukenthal – Istorie şi Documente", monedele şi pepitele de aur din colecţia Brukenthal. De asemenea o expoziţie pe care o conduc eu şi sper să fie foarte interesantă este „Vita et vanitas – feţele timpului şi pictura europeană în secolele XVI-XVIII" şi cum menţionam pe parcursul interviului, dacă voi capacita câţiva sponsori să ne ajute, şi o expoziţie cu Breviarul Brukenthal. Pe lângă acestea vom face împreună cu Muzeul de Arte Frumoase din Budapesta expoziţia de gravură Piranesi, vom face o expoziţie în colaborare cu ambasadele Austriei şi Germaniei de la Bucureşti, expoziţia Käthe Kollvitz, una dintre cele mai mari artiste reprezentante ale expresionismului german şi o expoziţie la Muzeul de Istorie, într-o tradiţie frumoasă între muzeu şi ambasada Slovaciei la Bucureşti „Interferenţe culturale româno-slovace la Sibiu în epoca modernă". Pe măsură ce ministerul ne va suplimenta fondurile şi vom reuşi aceste sponsorizări sau parteneriate, expoziţiile de anul acesta vor fi mai multe.

– Prin urmare, un an destul de plin, pe care trebuie să-l trataţi cu mult umor...

– Cu mult umor şi amor...

– Pentru artă, evident...

– Absolut. Fără a forţa lucrurile, noi suntem realmente îndrăgostiţi de ceea ce facem.

– Domnule director, vă mulţumesc.

■

Interviu realizat de
VIRGIL ISEAS

Secvenţe berlineze

■ *Ilie Rad*

„Auch ich bin ein Berliner!"

Aceste cuvinte („Şi eu sunt un berlinez!") au fost rostite" la 26 iunie 1963, de către preşedintele John F. Kennedy, în faţa a 400.000 de oameni, adunaţi în Schöneberger Rathaus din Berlin, cu prilejul vizitei sale în Germania, la doar doi ani după ridicarea Zidului Berlinului. Cuvintele constituiau o încurajare, un simbol al ideii de libertate, călcată de tancurile sovietice şi de regimul comunist în general, instaurat în atâtea ţări din Europa. Am fost şi eu „un berlinez", pentru circa zece zile (2-11 noiembrie 2002), graţie unei invitaţii venite de la prof. univ. dr. Eckhard Htifner şi a prof. univ. dr. Hans-Peter Niedermeier, preşedintele Fundaţiei „Hanns Seidel", prieteni ai Universităţii „Babeş-Bolyai". (Ca să fiu corect, trebuie să precizez că relaţiile pe care le am cu cei doi distinşi profesori germani se datorează colegei mele de catedră, Delia Christina Balaban, o tânără universitară în plină ascensiune). E pentru prima dată când plec într-o ţară occidentală fără a avea nevoie de viză. Recunosc că senzaţia e reconfortantă. Nu mă mai simt umilit în raport cu cetăţenii altor ţări europene. Numai de nu ni s-ar lua acest „privilegiu" (de care beneficiem doar din ianuarie 2002), pe care oricum îl meritam de multă vreme.

Nu mă aflam pentru prima dată în spaţiul germanic. Am mai fost în Germania în 1993 şi 1994, pentru vizite de câte zece zile la Stuttgart, la invitaţia admirabilului meu prieten, Richard Mûller-Schmitt, redactor la Editura Reclam. Îmi amintesc ce şocat am fost atunci, ca şi acum, de ceea ce s-ar putea numi „calitatea lucrului bine făcut". M-au uimit acoperişurile caselor, calitatea şoselelor, curăţenia din WC-urile publice, obsesia verticalităţii şi a orizontalităţii, punctualitatea oamenilor, simţul lor civic (nu mi-a venit să cred că pot pune deşeurile menajere în trei containere diferite, în funcţie de materiale). Localităţile sunt departe de arterele rutiere, având străzi tăiate drept, ca graniţele statelor americane. Încă de la început, oamenii şi-au construit casele după reguli urbanistice bine statuate, nu unde i-a tăiat capul. De aceea şoferii nu au surpriza de a întâlni pe autostrăzi animale domestice, căruţe sau utilaje agricole. După ce aveam să mă familiarizez cu spaţiul germanic (mă refer şi la cele două luni cât am stat în Austria), am putut trage concluzia că tot ce se face aici, în acest spaţiu, se face parcă pentru o sută sau o mie de ani. M-am gândit de multe ori ce bună ar fi o infuzie de mentalitate germană în spiritualitatea noastră latină, obişnuită, prea obişnuită cu lucrul făcut de mântuială, cu superficialitatea şi nepăsarea. Cred că a venit vremea să apreciem cu adevărat ce a însemnat, pentru România modernă, venirea la conducerea ei a unui principe german, viitorul rege Carol I, cu o educaţie prusacă, pentru care ordinea, rigoarea, disciplina şi simţul datoriei reprezentau regulile de bază ale vieţii.

Aşadar, tentaţia de a vedea Berlinul era mare, încât am acceptat imediat invitaţia noilor mei prieteni şi colegi germani. Sosim la Berlin cu avionul, pe ruta Cluj-Napoca-Budapesta-Berlin. (Acum câteva decenii, zburând tot spre Berlin, pentru a participa la un congres al filologilor, Tudor Vianu scria: „Când nava noastră ne-a depus pe aeroportul de la Schönefeld, n-am simţit nici urma unei osteneli. Transportarea în condiţii atât de deosebite, după un răstimp atât de scurt (cinci ore, n. I. R.), cuprinde în sine ceva uimitor. Câmpiile şi pădurile se strânseseră pentru noi ca nişte batiste. Munţii se ghemuiseră sub privirile noastre. Măsuram cursurile râurilor de la obârşia lor. Aveam sub ochi chipul unei părţi a planetei în reliefurile unei machete reduse la scară de sute de ori. Nu cucerisem depărtarea bucată cu bucată, nu ne ostenisem aproape deloc pentru a ne atinge ţinta. Primeam un dar pe care ne întrebam dacă-l meritâm, de vreme ce îl dobândisem cu atâta înlesnire" – (Tudor Vianu, *Jurnal,* ediţia a II-a, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970, p. 87).

Ajunşi la modernul aeroport Tiegel, luăm autobusul 128, până la staţia de metrou Kurt-Schumacher-Platz, iar de aici mergem (cu U-Bahn 6) la cochetul hotel Alt-Telpelhof, situat pe str. Luise-Henriette 4, destul de aproape de Schöneberger Rathaus. După formalităţile de cazare, Delia îmi propune să facem un tur al oraşului, aşa că ne urcăm într-un autobus cu etaj (credeam că numai la Londra sunt astfel de autobuse!), de unde avem o excelentă privelişte. Căldura, liniştea şi ordinea din interior sunt favorabile rememorării.

Berlinul este unul din cele mai vechi oraşe germane. Se pare că localitatea a fost întemeiată în jurul anului 1200. În orice caz, în 1987, cu doi ani înainte de căderea Zidului, Berlinul şi-a celebrat 750 de ani de existenţă (desigur, atunci au fost două aniversări: una în Vest, alta în Est). În timpul regelui Friedrich Wilhelm II (Friedrich cel Mare, al cărui nume îl poartă o stradă şi o piaţă de aici), Berlinul a ajuns la o putere culturală şi intelectuală atât de mare, încât era denumit "Atena de pe râul Spree". Reşedinţă permanentă (din 1846) a principilor electori din Brandenburg, capitală a Prusiei (din 1709), apoi a Reichului (din 1871), Berlinul a fost şi reşedinţa dinastiei de Hohenzollern, care a jucat un rol important şi în istoria României. Oraşul a fost cucerit de forţele aliate, în 1945, aici semnându-se şi actul de capitulare necondiţionată a Germaniei fasciste, fiind împărţit ulterior în patru sectoare (SUA, Franţa, Anglia şi URSS). Cele trei sectoare ocupate de armatele occidentale s-au unit în 1948, devenind parte a RFG, în timp ce Berlinul de Est, rămas sub ocupaţie sovietică, a fost proclamat, în 1949, capitala RDG. Pentru a împiedica exodul de populaţie dinspre Est spre Vest, în 1961 a fost construit Zidul Berlinului, care va ti demolat în 1989.

Încerc să găsesc relaţii ale oraşului cu istoria, cultura şi spiritualitatea românilor şi constat că acestea sunt foarte multe. Pe la 1714, Dimitrie Cantemir a fost ales membru al Academiei din Berlin, devenind astfel cel dintâi român membru al unei academii de ştiinţe, la cererea căreia a scris *Descriptio Moldaviae* şi alte lucrări ştiinţifice. Aici a avut loc faimosul Congres internaţional din 1878, convocat în vederea revizuirii Tratatului de la San Stefano, prin care ni se recunoştea independenţa României şi drepturile acesteia asupra Dobrogei „străvechi teritoriu românesc" dar judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad din Sudul Basarabiei au fost din nou încorporate Imperiului Ţarist (Bismarck a rostit la acel congres celebrele cuvinte: „România va fi auzită, dar nu ascultată!"). Aici au studiat, au locuit sau au conferenţiat Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Sextil Puşcariu, Tudor Vianu, Iorgu Iordan ş. a. La Berlin a descoperit profesorul meu, Octavian Schiau, fondul de manuscrise Mite Kremnitz, pe care l-a şi adus la Cluj.

Sunt atâtea lucruri care ar merita atenţia noastră. Ce plăcere mi-ar face să pot scotoci arhivele berlineze, atâtea câte au mai rămas nedistruse de războaie. Cine ştie...

Unter den Linden

Ieri (7 noiembrie 2002) a murit Rudolf Augstein, fondatorul şi redactorul-şef al celebrului săptămânal german, *Der Spiegel (Oglinda),* publicaţie întemeiată după cel de-al doilea război mondial, care a modelat opinia publică germană prin editorialele sale sobre şi obiective. Aseară toate televiziunile germane au prezentat secvenţe din activitatea acestui important ziarist german. Chioşcurile de ziare de pe Dominucusstrasse, unde se află locuinţa mea provizorie din Berlin, expun ziare care au pe prima pagină fotografia defunctului, care a murit la două zile după ce împlinise vârsta de 79 de ani. Pentru noi, revista este interesantă pentru că ea a publicat, pentru prima oară, celebrul petic de hârtie scris de Churchill, prin care România era lăsată, în proporţie de 90%, sub influenţă sovietică.

Eu voiam să spun însă că există în fiecare oraş câte un Corso, pe care oamenii se plimbă, ies la "şosea", cum se spune la noi. Aşa este Broadway în New York, Nevski Prospekt în Sankt-Petersburg, Mariahilferstrasse din Viena, Vaci Utca din Budapesta - asta ca să mă refer doar la străzile pe care m-am plimbat şi eu. În Berlin, acest rol şi-l asumă, de departe, celebra *Unter den Linden* (care s-ar putea traduce „[Strada] pe sub tei", datorită faptului că este străjuită, de o parte şi de alta, de şiruri de tei). Am mai străbătut şi strada *Unter den Eichen,* care ar însemna "[Strada] pe sub fagi". Unter den Linden e mărginită la est de Brandenburger Tor (Poarta Brandenburg), iar la vest de Babel-Platz (fostă Marx-Engels-Platz!). Este strada cea mai prusacă din Berlin, fiind gândită de Friederich Wilhelm, în 1647, constituind, de peste 250 de ani, cea mai faimoasă arteră de promenadă a oraşuiui. Majoritatea clădirilor de aici au fost complet distruse în timpul celui de-al doilea război mondial, dar au fost restaurate după proiectele originale. Dintre acestea amintim: Museum für Deutsche Geschichte (Muzeul de Istorie Germană), construit între 1695-1706, ca arsenal şi depozit de arme, Opera Germană de Stat, vechea Bibliotecă, Catedrala Sf. Hedwige (construită în 1747, după modelul Pantheonului), Vechea Bibliotecă Regală (edificiul denumit "Kommode", unde a studiat şi V. I. Lenin, în vara anului 1895), Universitatea Humboldt, construită între 1748-1766, de către acelaşi arhitect faimos, von Knobelsdorf (privită din avion, Universitatea are forma literei H!), unde a studiat şi Karl Marx. În faţa universităţii se află statuile din marmură ale fraţilor Wilhelm si Alexander von Humboldt. Am scris undeva despre faptul că una din fiicele banului Mihalache Ghica, fratele cel mare al fostului domn al Ţării Româneşti, Alexandru Ghica, va ajunge o scriitoare de nivel european, sub numele de Dora d'Istria. Aceasta îşi însuşise atât de bine limbile clasice, încât a stârnit admiraţia lui Alexander Humboldt, care a invitat-o să traducă o inscripţie grecească, în faţa regelui Prusiei, Friederich Wilhelm al IV-lea! ■

■ *Ioan-Pavel Azap*

Prinde-mă! Dacă poţi!

SUA, 2002. Regia: Steven Spielberg.
Cu: Leonardo DiCaprio, Tom Hanks, Nathalie Baye, Christopher Walken, Martin Sheen.

Steven Spielberg este omul surprizelor. De la succese „monstruoase", precum *Duel pe autostradă* (1973, filmul cu care s-a lansat) sau *Fălci* (1975), trecând prin genul SF, care l-a consacrat definitiv (*Întâlnire de gradul trei* – 1977, respectiv *E.T.* – 1982), sau al aventurii pure, de o candoare dezarmantă (seria *Indiana Jones*), cu câte un „moment de respiro", care sfidează pe alocuri capodopera, ca *Lista lui Schindler* (1993) sau *Salvaţi soldatul Ryan* (1998), până la rateuri (valorice, nu de încasări) gen *Jurassic Park* (1993) sau *Raport special* (2001) - nimic nu te lasă indiferent la acest regizor. Cu *Prinde-mă! Dacă poţi!* întâlnim un Spielberg încă mai deconcertant decât până acum. Un film de factură clasică - uşor parodiată, dar cu tandreţe -, fără strindenţe sau compromisuri estetice sau spectaculare, fără nici un fel de orgolii regizorale. Povestea curge atât de firesc încât (aproape) nici nu observi că în spatele ei s-ar afla un narator.

Dar care e povestea? La sfârşitul anilor '60, caz real, Frank W. Abignale, un puşti de 16 ani, reuşeşte să escrocheze vreme de mai mulţi ani sumedenie de bănci din SUA şi Europa, preluând cu nonşalanţă multiple identităţi false: pilot de avion, medic, avocat etc. Filmul mizează, în primul rând, nu pe spectaculozitatea în sine a escrocheriei, ci pe relaţia dintre Frank (Leonardo DiCaprio) şi Carl (Tom Hanks), agentul FBI pornit pe urmele sale. Fără un foc de armă (deşi pistoale apar în film) şi fără nici o lovitură de pumn, Spielberg reuşeşte un thriller de zile mari, jucându-se atât cu subiectul, tratat cu falsă indiferenţă, cât şi cu spectatorii (finalul, unul din-

Leonardo DiCaprio

tre ele!, este deconspirat în primele cinci minute). Impresionantă distribuţia, exploatată regizoral la maximum: Leonardo DiCaprio, în rolul lui Frank, puternic dar şi fragil în acelaşi timp, actor până în măduva oaselor (o binemeritată reabilitare după prestaţiile din *Titanic* sau *Cei trei muşchetari*, de exemplu); Tom Hanks, în rolul agentului FBI, impecabil; Christopher Walken, care-şi pune în joc până şi ridurile, în rolul tatălui lui Frank; Nathalie Baye, de o suavitate aproape maladivă, în rolul mamei care se abandonează într-o falsă fericire; Martin Sheen, într-un rol secundar de maximă eficienţă.

Prinde-mă! Dacă poţi! este un film care reuşeşte performanţa de a împăca cele mai sofisticate gusturi cu minimele pretenţii ale spectatorului circumstanţial.

Jaf armat

SUA, 2001. Regia: David Mamet. Cu: Gene Hackman, Danny DeVito, Delroy Lindo.

Pe o piaţă invadată de producţii americane de duzină, chiar dacă bine lucrate tehnic, *Jaf armat* poate părea uşor anacronic. În primul rând, atenţia spectatorului nu este reţinută prin supralicitarea exploziilor, a bătăilor mai mult sau mai puţin artistic coregrafiate, împuşcăturilor sau cascadelor neverosimile, ci printr-un suspans inteligent întreţinut pe tot parcursul filmului. Joe Moore (Gene Hackman) este un hoţ profesionist aflat în pargul „pensionării". Nu că ar simţi nevoia să se odihnească, dar un incident a făcut să fie deconspirat. Înainte de a-şi pierde urma într-o ţară sudamericană, este obligat de către furnizorul său de echipament (loviturile lui Moore pesupun investiţii serioase, aducând profituri pe măsură), să dea o ultimă lovitură. De aici, filmul se derulează într-un ritm aiuritor, cu răsturnări de situaţii în cascadă, previzibile de la un moment dat în formă, însă imprevizibile în conţinut. Ai impresia că asişti la o poveste fără sfârşit, în care cei implicaţi dau dovadă de o inventivitate diabolică în a se înşela unii pe alţii, aceasta fiind singura lor raţiune de a trăi (hoţia şi banii).

Având la bază un scenariu de factură clasică, în care importantă este povestea dar şi modul cum povesteşti, *Jaf armat* este un film delicios, amuzant şi rafinat în acelaşi timp. Regizorul David Mamet îşi „interpretează" impecabil partitura scenaristică, exploatând la maxim atât intriga, sofisticată în aparenta ei simplitate, cât şi umorul (de dialog, nu atât de situaţii) de cea mai bună calitate. Iată o mostră de o irezistibilă savoare: „Banii fac să se învârtă lumea", spune un personaj. „Unii spun că dragostea", i se răspunde. „Da, şi au dreptate. Dragostea de aur."

A 25-a oră

SUA, 2002. *Regia*: Spike Lee. *Scenariul*: David Benioff (adaptare a propriului său roman).
Cu: Edward Norton, Philip Seymour Hoffman, Barry Pepper, Rosario Dawson, Anna Paquin, Brian Cox, Tony Siragusa.

Ultimele 24 de ore de libertate ale unui traficant de droguri care refuză să colaboreze cu

Edward Norton

poliţia. Chiar dacă cineva l-a turnat, Monty Brogan (Edward Norton), respectă regula jocului şi preferă 7 ani de închisoare, refuzând să-şi dezvăluie legăturile şi să producă dovezile acuzatoare prin care „Naşul" ar putea fi înfundat. La prima vedere, o poveste ca atâtea altele din lumea interlopă. Nu însă când regizor este Spike Lee (vezi *Fără ei nu se poate*, *Malcolm X*, *Cu baschetul în sânge* ş.a.). Ultima zi de libertate este, pentru Monty, ocazia de a-şi analiza şi revedea viaţa, de a se reîntâlni cu tatăl său şi cu cei doi prieteni din liceu, de a-şi lămuri sentimentele faţă de iubita sa Naturelle - o zi „banală", o zi de „mic burghez", aşa cum abia acum şi-ar dori să mai fie.

Departe de a fi un dur, eroul nostru îşi recunoaşte - faţă de sine cel puţin - slăbiciunile, frica, neliniştile. Nu e vorba de remuşcări, n-avem de-a face cu tonul didacticist, fals moralizator al altor pelicule de gen. Monty este un individ care a riscat şi a pierdut, chiar dacă ar fi putut să aleagă şi un alt drum. De fapt, între el şi drogaţii cărora le furnizează „moartea în rate" nu există o deosebire de esenţă, sunt produsul aceluiaşi sistem, dependenţi de consum: consumul de droguri, de bani, de timp, de (falsă) fericire ş.a.m.d. A 25-a oră este acel moment de singurătate deplină, în care fiecare se întreabă, într-o situaţie limită, ce va face, ce mai poate face cu viaţa lui? Pentru Monty există, dacă refuză închisoarea, doar două posibilităţi: să-şi zboare creierii sau să fugă, ceea ce ar echivala tot cu o sinucidere. Ce va alege?...

O distribuţie excelentă, de la aproape perfectul Edward Norton, la Philip Seymour Hoffman (Jacob Elinsky), Barry Pepper (Francis Xavier Slaughtery), Rosario Dawson (Naturelle Rivera) sau Anna Paquin (Mary D'Annunzio), aceasta din urmă deţinătoare a unui Oscar pentru rol secundar câştigat la doar 11 ani pentru rolul din *Pianul* (Jane Campion, 1993).

■

Festivalul Internaţional de Animaţie „Puck-Animcfest", ediţia a II-a

O lume minunată

■ *Claudiu Groza*

Datorită unei preconcepţii ce nu ascunde, de fapt, decît ignoranţă, teatrul de păpuşi este socotit - la fel ca şi literatura ori muzica pentru copii - drept un gen minor al artei dramatice. O prejudecată uşor demontabilă pentru că, cel puţin în ultimii ani, acest gen spectacologic şi-a modificat semnificativ paradigma, termenul potrivit pentru a-l defini fiind *teatru de animaţie.* Fireşte, experimentele n-au fost toate reuşite, însă noua tendinţă a determinat şi o anume primenire a montărilor clasice de teatru pentru copii.

Cea de-a doua ediţie a Festivalului Internaţional de Teatru „Puck-Animafest" - mai eclectică decît manifestarea de anul trecut sau altele similare consumate la Cluj - a reflectat îndeajuns tendinţele actuale din teatrul românesc de animaţie. Spectacolele au mers de la montări clasice - unele, din păcate, cam prăfoase -, pînă la experimente ambiţioase concretizate în aşa-numite „spectacole pentru adulţi".

Cîteva date tehnice: Festivalul „Puck-Animafest" a avut loc între 8 şi 12 aprilie a.c., în organizarea Teatrului de Păpuşi „Puck" din Cluj-Napoca, în colaborare cu Consiliul Judeţean Cluj şi UNIMA România (asociaţia profesională a marionetiştilor). Au participat zece teatre de profil din România şi cîte unul din Ungaria şi Basarabia. Au fost prezentate optsprezece spectacole la Cluj-Napoca şi douăsprezece în diverse oraşe şi comune ale judeţului (iniţiativă inedită şi salutară a organizatorilor).

Repertoriul spectacolelor jucate a fost diversificat, de la clasicul *Dănilă Prepeleac* al lui Creangă (r. Alina Hiristea, Teatrul „Merlin", Timişoara) sau *Domnul Goe* (r. Attila Visauer, Teatrul „Bacovia", Bacău), pînă la *Spărgătorul de nuci* pe un libret de Marius Petitpas (r. Cristian Pepino, Teatrul de Marionete Arad) ori – în afara concursului – *Faust,* după Goethe şi Marlowe (Gabriel Apostol, Ionuţ Brancu, Mariana Zaharia, Teatrul „Ţăndărică", Bucureşti). Evident, şi calitatea reprezentaţiilor a fost diferită. Remarcabilă mi s-a părut însă diversitatea propunerilor scenice: s-au folosit păpuşi de toate dimensiunile, economia de mijloace a fluidizat acţiunea dramatică, iar cromatica decorului a fost în general extrem de atrăgătoare.

Cel mai spumos spectacol al festivalului - cel mai gustat, adică, de copiii-spectatori - a fost, indiscutabil, *Dragostea celor trei portocale,* înscenat de Cristian Pepino la teatrul bucureştean „Ţăndărică" şi premiat cu Trofeul Stil Puck. Un spectacol cu păpuşi de mari dimensiuni, construit pe amplitudinea scenei şi „ghidat" ingenios de actori. E-adevărat, anvergura montării i-a avantajat pe bucureşteni, alte trupe care au jucat pe scena Casei de Cultură a Studenţilor fiind serios stînjenite de dimensiunile mari ale sălii. Pe de altă parte însă, Cristian Pepino şi-a probat încă o dată vocaţia de regizor de marionete. El a optat pentru o montare dinamică, fără timpi morţi, bazată pe interacţiunea cu publicul, pe o de la sine înţeleasă complicitate a personajelor pozitive cu spectatorii. Păpuşile (realizate de Cristina Pepino) au fost foarte reuşite, cele ale eroilor negativi aducînd cu personajele din *Harry Potter,* de pildă, foarte familiare, aşadar, pentru copii. Remarcabilă a fost şi o anume dimensiune filmică a spectacolului, obţinută printr-un atent joc al luminilor. Reacţiile sălii au recompensat cu sinceritate succesul piesei.

Un alt spectacol cu totul special – cu subtile inserturi postmoderne, *pour les conaisseurs* – a fost *Bekanko,* montat de Cristian Juncu la Teatrul „Ariel" din Tîrgu-Mureş. (Spectacolul a primit două premii: Solo Puck, pentru interpretare actoricească şi Anima Puck, pentru consrtucţia scenică.) Piesa îi aparţine japonezului Asaia Fujita şi seamănă, ca subiect, cu legenda europeană *Frumoasa şi Bestia.* Regizorul a folosit o traducere voit neprelucrată, cu unele accente rizibile, cu un grotesc îngroşat care transpare şi în desfăşurarea scenică. Bekanko este un drac verde, teribil de comic şi care, de aceea, nu sperie pe nimeni. El răpeşte din satul de la poalele muntelui pe care locuieşte o fată oarbă, de care se va îndrăgosti şi căreia îi va reda în cele din urmă vederea, chiar cu riscul de a muri. „Dar aţi văzut vreodată un drac mort?", e ultima replică a piesei, care aduce şi intuitul *happy-end.* Actorii acestei piese au executat un adevărat tur de forţă, ei interpretînd mai multe roluri. Păpuşile, de mari dimensiuni, amintind tangenţial de marionetele nipone *bunraku,* erau pliabile, ascunse sub robele negre ale protagoniştilor, care fie se ipostaziau în personaje, fie alcătuiau un fel de cor narînd povestea. *Bekanko* este debutul lui Cristian Juncu în teatrul de animaţie. Un debut reuşit, cu siguranţă.

Schimbînd uşor registrul, trebuie să comentez o propunere interesantă - şi inedită, după ştiinţa mea - a teatrului clujean „Puck": *Copilul şi vrcjile*, o operă pentru copii a lui Maurice Ravel, pe un libret de Colette, imaginată scenic de Traian Savinescu. Impactul demersului m-a interesat în cel mai înalt grad, o asemenea întreprindere artistică avînd gradul său de risc. Compoziţia raveliană este, evident, tipică: în partitură se combină sonorităţile simfonice, inflexiunile mai brutale de jazz, tonalităţile dansante ale musicalului, întregul impunînd şi dinamica spectacolului. De aceea, parcursul protagoniştilor respectă fidel sincopele, precipitările sau contrapunctele discursului muzical. Cu o dinamică uşor voalată - spectacolul a fost imaginat de Colette ca un balet-feerie - *Copilul şi vrcjile* este un fel de poveste *au ralenti* despre felul în care un copil învaţă ce sînt binele şi răul. Traian Savinescu a creat un spectacol cursiv, fără stridenţe, modulîndu-se firesc pe oferta partiturii muzicale. Un act de recuperare culturală, în cele din urmă.

Cele două spectacole pentru adulţi prezentate în cadrul Festivalului „Puck-Animafest" au dovedit, cu prisosinţă, valenţele şi posibilităţile teatrului de animaţie sau ale teatrului de imagine - aşa cum este numit noul curent din spectacologia românească. În *Faust* – prezentat *hors-comcurs,* dar premiat de juriu cu un trofeu special –, cei trei protagonişti au încercat reinterpretarea faimosului mit cultural, într-o construcţie postmodernă, în care asumarea compromisului se face inconştient, ca efect al alienării individului. În *Steps* (Teatrul „Ariel"), Horaţiu Mihaiu propune un eseu cinetic de indeniabilă plasticitate, în care locul actorilor – sau păpuşilor, în acest context – e luat de... cîteva perechi de picioare. Ambele spectacole trebuie văzute, orice rezumat fiind sărac. Am ţinut totuşi să le menţionez pentru că, alături de alte cîteva montate în anii trecuţi, ele demonstrează o benefică ieşire din matcă a teatrului de animaţie românesc.

Trec peste alte cîteva spectacole care, deşi au fost adecvate publicului-ţintă, nu s-au constituit în evenimente ale festivalului, pentru a ajunge la montarea care a obţinut Marele Trofeu Puck-Animafest pe 2003: *Motanul vrcjitoarei*, realizată de Decebal Marin la teatrul clujean de păpuşi.

Spectacolul propune un alt fel de abordare a teatrului pentru copii. Întîi de toate, el a fost jucat după toate regulile, vechi şi bune, ale păpuşeriei: cu actorii ascunşi, lăsînd să se închege pe scenă doar mirajul ficţiunii, al poveştii. Apoi, nu s-a bazat pe un text, fiind astfel accesibil oricui, dincolo de bariera lingvistică, dar avînd şi atuul de a capta atenţia doar prin imagine. Un discurs mult mai persuasiv pentru copii (şi chiar pentru adulţi, recunosc). Ingredientele folosite de Decebal Marin au compus o reprezentaţie vie, dinamică, plină de umor, caricaturală pe alocuri, cu atît mai atrăgătoare şi cu un *back-up* muzical adaptat fiecărui personaj în parte. Plecînd de la un pretext simplu, în care motanul negru, invizibil în castelul tenebros al vrăjitoarei, devine verde, apoi multicolor, urmînd ca în final să-şi recapete culoarea iniţială, în timp ce zidurile se colorează pastelat, acest spectacol exploatează ludicul în forma sa cea mai genuină. E, indiscutabil, marea sa calitate.

Sper, după o săptămînă de teatru de păpuşi, că noile generaţii vor fi fost la fel de fascinate de inocenta lume ficţională pe cît a fost generaţia mea, cu mai bine de două decenii în urmă, frecventînd teatrele de gen, aceste copilăreşti „locuri de pierzanie". ■

„Motanul vrcjitoarei"

„Clujul este un centru viu al animaţiei româneşti"

■ *Traian Savinescu*

Spectacolul Teatrului de păpuşi „Puck" cu opera lui Maurice Ravel, „Copilul şi vrăjile", reînnoadă o tradiţie mai veche. Îmi amintesc versiunea lui Aurel Manea a „Flautului magic" mozartian, în care păpuşarii cântau „play-back".

De această dată, realizatorii spectacolului au optat pentru o versiune în care păpuşile şi actorii evoluează ilustrând prin mişcare, decor, costume sau mijloace video, fermecătoarea muzică a lui Ravel.

Meritul principal revine regizorului Traian Savinescu şi inspiratei sale colaboratoare franceze, Perrine Lacroix, care a antrenat şi un grup de copii în realizarea scenografiei, desenele acestora servind deseori drept fundal.

Un spectacol de certă ţinută artistică, la care a contribuit şi un grup de tineri actori, de o rară expresivitate.

Am plecat cu senzaţia că în Cluj a apărut o a treia operă, a cărei ţinută artistică poate fi invidiată de celelalte două…

Acad. Cornel Ţăranu

– Domnule Traian Savinescu, sunteţi cunoscut pentru preocupările Dvs. pentru teatrul dramatic, teatru cu implementări de elemente muzicale, eventual cu elemente de happening muzical, dacă mă gândesc la „Farsele medievale" ale lui Cristian Misievici, la care participasem chiar şi eu. Remarcasem această preocupare pentru spontan, pentru feeric, pentru efervescent. Dar iată, surpriză, Traian Savinescu, regizorul, acceptă să devină director la Teatrul de Păpuşi „Puck" din Cluj. Cum explicaţi, motivaţi sau justificaţi această turnură şi această deviaţie de la teatrul cu oameni, la teatrul cu păpuşi?

– Preocupările mele pentru păpuşi sunt anterioare ajungerii mele în postul de director al Teatrului de Păpuşi „Puck". Eram profesor şi pentru că făcusem cu amatorii un spectacol cu totul deosebit în '89, ajunsesem să fim invitaţi la o gală profesionistă de animaţie care s-a ţinut la Bucureşti. Făcusem la secţia maghiară „Fata moşului şi fata babei" şi, nu în ultimul rând, un spectacol care mi s-a părut interesant – „Dănilă Prepeleac". Am făcut un spectacol de teatru dramatic la Naţionalul clujean, un „Titanic Vals" care a fost unul din cele mai longevive titluri din repretoriu. În paralel, eram cântăreţ în Corul Filarmonicii „Transilvania" din Cluj şi am fost atras la un moment dat de ideea de a concura pentru postul de director la Teatrul de Păpuşi. Evident, în momentul în care am câştigat prin concurs acest post, am decis să fac lucrurile într-o manieră mai efervescentă. În afară de cele patru premiere care erau tradiţionale, am mai făcut în acea stagiune încă cinci. Cred că termenul cel mai potrivit pentru ceea ce se întâmplă în această zonă a artei este animaţie, pentru că încă de la cei mai mari păpuşari, de la marii teoreticieni şi practicieni ai acestei arte, Obraztov, Yves Jolly sau Philippe Genty, lucrurile nu s-au privit într-un sens îngust. Sigur că am început să facem şi alte spectacole. Am început a doua stagiune cu un spectacol care avusese un preambul. În iunie făcusem un prim workshop de marionete la Cluj. Am finalizat această acţiune cu spectacolul „Motanul vrăjitoarei". Nu neg faptul că aveam în proiectul managerial ideea de a face un Festival de Animaţie. Am reuşit să-l fac în primul an. Iată că sunt în al doilea an şi am reuşit să fac şi o a doua ediţie…

„Copilul şi vrăjile"

– Cred că marca distinctă a unui asemenea festival este confirmarea şi demonstraţia grăitoare de la sine a ideii că în România există o comunitate surprinzător de vastă de artişti preocupaţi în sensul cel mai profesional al cuvântului de arta marionetelor. Ce a fost această a doua ediţie a Festivalului Internaţional de Animaţie „Puck-Animafest"?

– Am pornit cu o etapă de preselecţie, sub formă de vizionare de casete video sau CD-uri. Vreau să spun că am fost bombardat cu solicitări. După prima ediţie a Festivalului au venit teatre din toată ţara. A venit teatrul „Gulliver" din Galaţi, din Constanţa, din Bacău, de la mari distanţe – Timişoara, Arad. Nu a mai fost un Festival regional. Aflasem că la această a doua ediţie a Festivalului nostru urma să vină, interesat de mişcarea păpuşărească din România, secretarul general al Uniunii Mondiale a Marionetiştilor, domnul Miguel Arreche din Spania. Mi s-a părut o ocazie absolut fantastică. Au fost şi spectacole foarte bine primite de spectatori şi apreciate de Miguel Arreche, care a avut în această venire a lui la Cluj primul contact cu masa păpuşarilor din România. Într-adevăr, a avut ocazia să vadă mai multe tipuri de spectacole – spectacole cu combinaţii de actori-păpuşi, măşti, păpuşi mari, marionete, spectacol experimental. Domnul Arreche şi-a manifestat intenţia ca în cadrul unui festival de animaţie din Spania să deschidă o secţiune consacrată României. Proiectul se numeşte „Ferestre deschise spre România" şi dânsul a folosit acest prilej pentru a-şi face o selecţie proprie. Eu cred că această a doua ediţie a Festivalului consacră Clujul ca un centru viu al animaţiei româneşti, care se înscrie într-un cvartet de festivaluri româneşti, alături de cele de la Galaţi, Arad şi Botoşani.

– De unde a venit ideea de a transfera monoopera lui Maurice Ravel – „Copilul şi vrăjile" – înspre o montare muzicală cu păpuşi? Aş spune că aici poate a fost chiar o scăpare a lui Ravel, de a fi scris o operă cu oameni şi nu o operă cu păpuşi… Într-un alt sens, m-a impresionat fructificarea în spectacol a ideii dublului, a măştii, a simulacrului, a realismului magic, toate încadrate atât de organic în zona exclusivă a copilăriei…

– Aşa cum spuneai, în primul rând magia. Personajul central care este Copilul şi acele transformări senzaţionale, acea mulţime de obiecte neînsufleţite prind viaţă. Păpuşa, pe care eu am conceput-o ca marionetă în acest context, devine un element central în jurul căreia au loc toate aceste desfăşurări de realism magic şi aici sigur că o pondere importantă o are acurateţea vizuală, un decupaj pe numere muzicale în modul în care şi Ravel şi-a structurat lucrarea, o succesiune de scene. Pe mine m-a ajutat această structurare a lui, deoarece m-a ajutat să fiu foarte concis şi focalizat pe fiecare eveniment şi să-i găsesc fiecăruia o soluţionare plastică. A fost un proiect avansat de mine către Centrul Cultural Francez. Ei au fost extrem de receptivi. M-au şi sprijinit, aducând o scenografă din Franţa – pe Perrine Lacroix –, cu care am colaborat foarte bine. S-a născut un spectacol muzical-imagistic care a şi fost nominalizat la categoria „Stil PUCK" A fost interesant pentru lucrul cu actorii. Pot să spun că actorii nu au mai lucrat pe o astfel de zonă stilistică. Au existat reţineri şi atunci am apelat la nişte oameni din exterior, care s-au implicat într-un mod extraordinar. S-a văzut un efort de a înţelege, de a se adecva prin mijloacele plasticii corporale, a manevrării obiectelor, prin intermediul lor, deoarece actorii devin un fel de spirite ale acestor obiecte, care le poartă şi le conferă anumite valenţe. Înainte de final, toţi actorii s-au îndrăgostit de muzica lui Ravel. Vreau să spun că nu facem gaură în cer. Încercăm să facem lucruri de care nu ne este ruşine. Am certitudinea că nu greşesc într-o asemenea opţiune. ■

Interviu realizat de
OLEG GARAZ

Reţeaua mi-a schimbat viaţa

20 de ani de Mail Art - Mekka Minden

■ *Peter Netmail*

(urmare din numărul trecut)

În 1987 am invitat networkerii să creeze o "Galerie în aer liber" pe 100 de panouri de publicitate, din întregul Minden. Imaginaţi-vă cum a fost traficul din timpul orelor de vârf, când în locul unor reclame la Marlboro se vedeau acele mari imagini originale. Asta a schimbat oarecum punctul de vedere al locuitorilor din oraşul meu şi lucrările au avut un puternic impact asupra lor. Printre artişti: *Emilio Morandi* din Italia, *Rinus Groenendaal* din Olanda, *Buz Blurr* din Arkansas şi fe-mail artista *Lotte Rosenkilde* din Danemarca, care s-a molipsit atunci de mail art, precum, mai târziu, *Petra Weimer* s-a îndrăgostit de timbrele de artist în Mail Art Mekka Minden. *Reţeaua m-a tran.format şi într-un naş.*

Căutând noi mijloace de exprimare, am învăţat să filmez cu un echipament video semiprofesionist, o activitate pe care o împărtăşesc cu Angela. Într-un interviu de 20 de minute reuşesc acum să exprim personalitatea creativă a artistului intervievat, folosindu-mă de caracteristicile muncii sale, mimica, gesturile, modul de a vorbi.

"Lumea artei video fără sfârşit a lui Peter" este acum la cel de-al 26-lea volum în PAL VHS. Unele interviuri au fost transmise de televiziunile din SUA, şi artiştii prezentaţi, cum ar fi *Guilelmo Achille Cavellini* din Italia, *Daniel Daligand* din Franţa, *Pawel Petasz* din Polonia, s-au bucurat de o largă popularitate. *Reţeaua m-a tran.format în reporter, operator, regizor şi monteur.*

Reţeaua m-a supus la nenumărate încercări fizice. Nu o dată a trebuit să suport, într-un interval de timp foarte scurt, diferenţe de temperatură între -45 grade în Siberia şi 45 grade în Australia. Networkerii s-au folosit de trupul meu. *Ilkka Juhani Takalo Eskola* de la Galeria Naţională din Helsinki ne-a cufundat în a sa "Mlaştină Academică", înconjuraţi de tânţari finlandezi însetaţi de sânge; am renunţat la păr într-un ritual sacru în Japonia, când artistul *Mayumi Handa* m-a ras complet în cap, şi astfel am putut să transport un mesaj de pace scris pe pielea capului meu ras de către artiştii prezenţi, pe o rută internaţională, către prietenii noştri artişti din Canadada. Apoi a trebuit să stau, împreună cu *Terry Reid,* într-o cadă de baie plină cu jeleu de budincă şi să împart corespondenţă. *Buz Blurr* din Arkansas m-a înfăţişat în "Caustic Jelly", un timbru de artist obţinut dintr-o poză polaroid în negativ. *Ryosuke Cohen* din Japonia m-a desenat în ipostaza de poştaş, cu tuş negru, în colajul său multicolor "Brain cell". La Paris, am devenit parte dintr-o sculptură cu nudişti în Galerie L'Usine şi, în Finlanda, a trebuit să traversez înot un lac ca să duc mail art pentru *Reima Mäkinen*. Articolul despre acest eveniment, scris de Dobrica Kamperelic în cartea sa "Umetnost", şi "Netmail story" a Annei Banana din revista "Rubberstamp Madness" mi-au adus nenumărate contacte cu cititorii. *Reţeaua m-a tran.format în body artist şi obiect de artă.*

Reţaua de mail art, ca stil de viaţă, atinge uneori puncte extreme. Cea mai mare altitudine la care am transportat artă poştală, cu ajutorul elefanţilor, a fost în Nepal. Cel mai adânc punct în care a ajuns arta poştală a fost pe fundul Mării Roşii, în Egipt, când am legat o sută de cărţi poştale înfoliate de costumele noastre de scafandru. Cel mai nordic punct atins de mail art a fost la Nordkapp în Norvegia, cel mai sudic – la Muzeul din Ushuaia, în Ţara de Foc. 1992, al doilea an al DNC (Congresul Reţelei Descentralizate) l-am petrecut în istoricele uniforme de poştaş. Făcând legătura între călătorie şi congres ne-am amintit de artistul *Creative Thing* din Los Angeles, care a transportat mail art pentru prietenii săi mail artişti într-o cursă maraton de o zi. El a alergat 42 kilometri într-o zi, dar noi am călătorit un an întreg în jurul lumii. Am transportat mail art de la un congres la altul. De exemplu, pe 1 ianuarie, într-o sanie, prin ninsoare, am luat de la *H. R. Fricker* din Alpii elveţieni, un frumos plic decorat cu timbre de artist, pe care l-am livrat, o jumătate de an mai târziu, cu trenul de mare viteză Shinkansen, lui *Shozo Shimamoto* în Muzeul de Mail Art din Koshienguchi (Japonia). În schimb, Shozo ne-a dat scrisoarea AU pe care să o livrăm

Dobrica Kamperelic şi Filimor. Performanţă la Minden

personal lui Eat Artist-ul *Mike Dyar* în San Francisco, al cărui vuluminos album foto, cu povestea lui de dragoste, l-am "cărat" în Portugalia, la *Jose Oliveira*.

Am transportat oase de cangur din Australia în Texas, o umbrelă cu imagini ale lui Mikey Mouse pentru *Daniel Daligand*, mickeymousologist, în Paris, pentru a-şi completa colecţia. În 365 de zile am înmânat personal peste 200 de kg de Net mail (de aici numele meu de artist), pe toate continentele. Fiecare din cele 4000 de piese poartă timbrele noastre de artist şi numere de înregistrare, contrasemnate de destinatari în uriaşul nostru registru, care a devenit o adevărată piesă originală de artă. Oricum, participanţii au economisit taxe poştale în valoare de 20.000 USD. Important e că piesele de mail art purtând ştampila noastră şi timbrele noastre de artist au devenit preţioase obiecte de colecţie, având în vedere că numărul lor este mai limitat decât un oficial *prima zi a poştei*. Dincolo de aceste raritaţi filatelice, cei 100.000 de kilometri "ne-au făcut să simţim intens sentimentul că suntem navigatori în jurul lumii", aşa cum a remarcat *Clive Philpot*, de la New York MOMA la congresul de mail art care a avut loc la Hilton. Nimeni nu s-a gândit să realizeze o asemenea acţiune, aparent anacronică, în era comunicării electronice. Proiectul ne-a adus titlul de campioni mondiali "Guinness". Editorii *Cărţii Recordurilor* ne-au verificat datele cu multă grijă! Cele mai multe informaţii le-au luat din registrul nostru, cea mai mare carte pe care am făcut-o până acum: "Serviciul de distribuţie personală gratuită a lui Netmail". În carte, precum şi în pagina de WEB: www.netmailart.de, veţi găsi: un cuvânt înainte scris de Ministrul Poştei din Germania, binecuvântarea Papei de la Roma, pentru Angela şi Peter Netmail, ca o promisiune pentru pronia cerească, poveştile sutelor de networkeri care au participat ca expeditori şi destinatari (soferi de camioane, milionari, profesori de artă, feroviari etc.). Tot aici, Anna Boschi îi aduce tribut lui Ray Johnson, unul din părinţii mail art de aproape acum 50 de ani. Printre participanţi au fost şi importante instituţii de artă cum ar fi Muzeul de Artă Modernă MOMA din Manhattan şi Galeria "Tate" din Londra, care au arătat disponibilitate pentru mail art. Niciodată nu se ştie, poate că într-o zi, arta poştală va fi şi ea faimoasă. Să sperăm că acest lucru se va întâmpla înainte de dispariţia noastră. Volumul bogat ilustrat, scris în corturile australiene, în aeroporturile ruseşti, în livinguri nord-americane sau oriunde a fost un pic de timp sau loc, este acum o carte de referinţă în mail art. De atunci am făcut mai multe volume de Mail Art Mekka Minden, primite cu viu interes de cititori şi folosite ca nişte cărţi de referinţă, pline de timbre şi ştampile originale într-un adevărat stil Dada. *Reţeaua m-a tran.format în poştaş de artă şi campion mondial.*

Am implicat multe persoane în cursul unor acţiuni spontane - în Split, Croaţia şi Oberlin/ Ohio, în timpul unei proiecţii de diapozitive în Lebanon/New Hampshire şi în Brisbane/ Australia, în şcoli din Hanovra/Germania (locul de naştere al lui Kurt Schwitters) şi Napoli/Italia, cu ajutorul unor profesori care practicau artă poştală. Am luat parte la congresul din Serbia, acasă la *Nenad Bogdanovic* în Odzaci şi în Belgrad. Da, am fost într-o ţară în plin război, când toţi ceilalţi 70 de mail artişti invitaţi şi-au anulat participarea. Sunt de acord cu ideea propusă de *Andrej Tisma* de a ne apăra de război prin intermediul mail art. Pentru mine, artiştii sârbi de mail art aparţin aceleiaşi familii ca şi *Swetlana Mimica* din Croaţia. În această situaţie extremă, fiecare aspect al vieţii este influenţat de starea groaznică de război, inclusiv arta, mail art, reţeaua. Prietenii noştri au depus un mare efort pentru a rămâne pacifişti înăuntrul acestui orizont ameninţător, iar noi le-am înlesnit comunicarea, atunci când pentru ei nu exista serviciu poştal oficial. Deci, jocul artistic a devenit, evident, politic. Am protestat alături de mail artistul *Michael Duquette* şi de sindicatul lucrătorilor poştali din Toronto împotriva închiderii unor oficii poştale. Multe din proiectele lansate de mine au caracter socio-politic: "Free Nelson Mandela", în anii '80, şi iar "No Nukes în My Backyard". *Reţeaua m-a tran.format în misionar şi artist implicat politic.*

Până în 1994 am făcut înconjurul lumii. Am întâlnit şi filmat artişti din Honduras până în India, reuşind să editäm în fiecare an câte o carte. Aceste cărţi de factură dadaistă au fost scrise în diverse locuri, uneori ciudate: au fost tipărite în Oxford, noaptea, cu ajutorul unui copiator color, dar şi în tufişurile tasmaniene, cu ajutorul unei prese manuale vechi de 100 de ani. În Nairobi am făcut o ştampilă, în cadrul unui workshop, împreună cu copiii străzii la Institutul Goethe. În Tanzania, am colaborat cu muncitorii handicapaţi prin inter-

mediul Asociaţiei tinerilor artişti. Byron Black din Djakarta a editat prima noastră carte teoretică "Discuţii despre reţea", care include şi capitolele: "Criterii pentru o arhivă de mail art", "Rolul femeii în mail art", "Reutilizarea imaginilor în reţea", "Computerele în reţea", "Impactul social al reţelei", "Folosirea pseudonimelor în reţea", "Rolul revistelor din reţea", "Trebuie să fie reţeaua mai implicată politic?", "De ce reţeaua nu include ţările în curs de dezvoltare?", "Sinele şi reţeaua", "Psiho-sociologia reţelei", "Putem influenţa societatea împotriva fascismului?", "Contactul cu instituţiile de artă" şi "Copyart şi reţeaua". *Reţeaua m-a tran.format în artist călător şi în critic.*

Vă amintesc o frază esenţială de la începutul relatării mele despre mail art: "Trebuie să ai bani pentru poştă". Şi este din ce în ce mai dificil astăzi, chiar dacă lucrezi zi şi noapte. Nu trebuie să te gândeşti niciodată că vei face bani cu ajutorul reţelei de mail art, mai curând priveşte-o ca pe o valoroasă investiţie de timp, bani şi energie. Mail art nu este o sursă de existenţă, ci un scop în sine. Astăzi, pot să strâng fonduri pentru prezentarea proiectelor mele de mail art, dacă reuşesc să cointeresez parteneri din oraşul meu. A trebuit să învăţ dificila lecţie a cooperării cu birocraţia culturală şi cu lumea de afaceri şi asta pentru ca arta poştală să fie văzută şi împărtăşită nu doar de noi, cei din interiorul fenomenului, ci şi de publicul larg, ca o formă de manifestare artistică contemporană. Am învăţat de la Guy Bleus care şi-a prezentat lucrările de mail art în Muzeul Poştei belgiene şi organizatorii i-au făcut un catalog minunat. Apreciez cererile de finanţare şi solicitările de sponsorizare făcute cu profesionalism de *Anna Banana*. Şi ea merită titlul de campion mondial pentru efortul său. Însuşi Consiliul Canadian de Artă i-a sponsorizat proiectul de cercetare prin care motivează de ce germanii cumpără banane (noi avem cel mai mare consum pe cap de locuitor din lume). Ea a făcut un seminar de bananologie, care a inclus şi un masterat pe aceeaşi temă pentru cetăţenii mai vârstnici, fiind sprijinită de BÜZ. Televiziunea vest-germană a transmis în repetate rânduri relatări despre Mail Art Mekka Minden, iar acum manifestările noastre sunt incluse în programul biroului de turism. Noi toţi avem nevoie de curaj şi nu trebuie să fim timoraţi de mass media şi de instituţiile culturale oficiale. Să le foloseşti fără să te prostituezi înseamnă, adesea, să faci imposibilul şi ai nevoie de mult tact. Totuşi, sunt convins de justeţea frazei lui *Lon Spiegelman* că "mail art şi banii sunt ca uleiul şi apa, nu se amestecă niciodată", aşa cum susţinea şi Clemente Padin; dar totuşi *se pot atinge. Reţeaua m-a tran.format într-un independent colector de fonduri.*

Pentru proiectul "Arta în oraş" am montat şase cabine telefonice pline de mail art în zona pietonală şi un fax în vitrina unui mare magazin pentru primirea contribuţiilor. Minden Marketing a sprijinit aceste acţiuni artistice, fără cenzură, pentru a atrage clienţii înapoi, în centrul oraşului. Ei consideră astăzi mail art ca o nouă identitate a Minden-ului. În ciuda temerilor iniţiale, cooperarea s-a dovedit un succes. Încurajaţi de succes, în 1998, am lansat un nou proiect cu ocazia celei de-a 1200 aniversări a oraşului. Felicitările primite prin poştă au fost filmate şi prezentate pe un ecran uriaş, în faţa catedralei din Minden, la petrecerea din ajunul Anului Nou. În anul următor am prezentat timbre de artist în raionul unui mare magazin, transformat într-un original oficiu poştal, cu participarea unor poştaşi adevăraţi şi a fidelilor mail artişti din regiunea noastră: *Michael Fox, Ruediger Axel Wesiphal şi Ralph Schröder*. În anul 2000, cu ocazia proiectului nostru de sfârşit de mileniu, Centrul Cultural BÜZ a găsit suficiente fonduri, datorită implicării Ministerului Culturii, ca să invite peste 20 de artişti, care au venit în oraşul nostru să celebreze şi să participe activ, pe parcursul unei săptămâni întregi, la numeroasele acţiuni şi la deschiderea expoziţiei de mail art "Timpul schimbării". Printr-un efort comun, ei au pictat pe un zid public un timbru uriaş, ca o parte a acţiunii UNESCO "Zidul global". Asta ne-a legat de un program din întreaga lume: *70 de ziduri pentru Agenda 21*. Tuturor le-a plăcut experienţa atât de mult încât ar dori să vină în fiecare an din nou, nu doar pentru a se întâlni cu cea care veghează noaptea şi care proclamă versuri medievale în îmbrăcămintea de epocă. Între timp şi ea a devenit un mail artist şi produce primele sale timbre de artist. *Reţeaua m-a tran.format într-un coordonator local-global.*

Am asistat la numeroasele schimbări produse în reţea şi bucuros am luat parte la ele. De exemplu, am fost unul dintre mulţii Monty Cantsins în perioada neoistă a anilor optzeci, scriind articole în revistele "Smiles", care s-au înmulţit ca ciupercile peste tot în ţara reţelei (Netland). Consider revistele de reţea şi alte asemenea media ca necesare pentru larga distribuţie, efectivă şi necostisitoare, a proiectelor, invitaţiilor, dar şi pentru documentare. Admir energia artiştilor care editează periodice ca "Wild Rabbit News" al Annei Boschi, "Opens World" al lui Dobrica Kamperelic, "Karain" al lui Gianni Simone şi "Opuntia" lui Dale Speir, ca să dau doar câteva exemple. Mă incită şi noile revistele on line "Vortice" din Argentina şi "Sztuka Fabryka", acolo unde internetul este la îndemână. Folosesc comunicarea prin internet, dar totuşi prefer "snail art" – poşta melcului - ca fenomen estetic şi provocare. E-mailurile îmi trezesc nostalgia vremurilor când aşteptam nerăbdător să primesc un plic colorat plin de timbre: "Acest obiect care a trecut prin atâtea mâini până să ajungă la mine!". Am avut o şansă importantă de exprimare nu doar prin interpretarea unor poveşti şi istorioare ale prietenilor mei networkeri, dar şi prin a scrie despre formele de artă în revistele înrudite cu mail art, chiar dacă acestea acopereau o arie mai largă ca "Umbrella" Judithei Hofberg sau luciosul "Rubberstamp Madness". În ceea ce mă priveşte, consider constanta documentare ca un status quo al mail art. Viaţa noastră cotidiană este la fel de importantă ca şi arta pe care o facem şi trebuie cercetate înainte ca istoricii din afara reţelei să poată falsifica realităţile noastre holistice şi vulnerabile pentru a-şi construi propriile lor teorii. *Reţeaua m-a tran.format în critic şi istoric.*

(continuare în nr. viitor)

■

Ideledependenţa

Paştele postului

■ *Monica Gheţ*

Nu ştim ce a fost în capul lui Malraux cînd a formulat celebra frază disjunctivă cu privire la secolul XXI: *„...va fi religios sau nu va fi deloc."* Ce bizare mecanisme mentale au determinat acest produs strălucitor a două secole de democraţie laică, vechi combatant împotriva fascismului, cunoscător al civilizaţiilor, scriitor şi istoric al artelor, să rostească o asemenea „proorocire"? Cert este că lumea predispusă la „genuflexiuni" sau la impactul frunţii cu podeaua profită de aceste misterioase vorbe. Şi nu numai... De regulă mai sobri în ritualul „bisericesc", protestanţii/ reformaţii ori neoprotestanţii se adeveresc azi pătrunşi de inflamanta aplicare a sus-numitei fraze, luată drept axiomă. În consecinţă, la Congresul SUA s-a votat printr-o „covîrşitoare majoritate" rezoluţia 158 privitoare la rugăciunile şi ziua de post menite să îmbărbăteze acţiunile armatei împotriva „axei răului", cu pivotul deocamdată în Irac.[1]

La limită, e de înţeles solidaritatea de spirit a unei naţiuni aflată în război. Numai că naţiunea cu pricina este fatalmente multietnică şi multiconfesională...De vreo 10-15 ani, creşte vertiginos populaţia de culoare din SUA convertită la Islam. Printre „albi" sunt catolici, protestanţi, persoane de religie iudaică, ortodocşi, buddhişti, adepţi ai New Age-ului, etc. Astfel, acapararea lui dumnezeu într-o singură „barcă" suportă destule critici, deşi pe moment majoritatea e favorabilă acestui discurs cu tentă de mesianism cruciat.

Canalul CNN, diferit în State faţă de ce vedem aici în Europa – o versiune „overseas"/ internaţional ajustată - , este un post „public" unde predicile mobilizatoare şi moralizatoare nu-şi află (încă) prioritatea. Discursurile de gen se rezumă la „God Bless America" şi la gravarea textului pe bancnota verde cu circulaţie internaţională: „In God We Trust"– „dumnezeiască" în ordinea valorii tranzacţiilor. Fireşte, sunt diverse alte canale TV al căror public ţintă aşteaptă mereu confirmarea convingerilor nutrite încă înaintea războiului de secesiune: maniheismul. Plămadă etică ideală pentru cultura extremelor, şi mai ales pentru înflorirea fascinaţiei exercitată de Diavol – de unde ramificaţia horrorului, proliferarea cazuisticii paranormale, terestre ori extraterestre...De diavol te aperi, nu-i aşa, cu gîndul/ cuvîntul, fapta şi *arma*, căci îţi dă mîna să-ţi păstrezi super-tehnologia: „sărăciei, nevoilor şi neamului". Cînd, însă, nu-ţi prea „dă mîna armată", te aliniezi *postului*. Cîte sărbători, atîtea „posturi" preventive (nu TV, *ci alimentare*, transmise şi popularizate de TV). Un echilibru impus de pragmatismul igienei/ dietei se transformă în cult. Nu doar la noi! Uitîndu-se vorba Scripturii că *„nu spurcă ce intră pe gură, ci acele care ies din gură"*. Dar mai ţine cineva răbcjul arheologiei confesionale ?

Mi-au căzut ochii pe o emisiune spiritual-duminicală (la TVR1 !), filmată integral într-un sat românesc „uitat de lume"; imaginea era susţinută de un text mai apropiat incantaţiilor *woo-doo*, decît cel cunoscut în dreapta creştinătate. Printre altele se spunea că pe acele meleaguri *„nu s-a schimbat nimic de 2000 de ani!"* Nu ştiu dacă mă înţelegeţi... Adică: „vax-albina" douămii de ani! Nici romanii, nici migratorii, nici turcii, tătarii, Unirea, capitalismul, vorbe!; aiureli modernitatea, democraţia, fascismul, comunismul, prostii orice libertate, inclusiv cea „de-a trage cu puşca". Ei toţi stau pironiţi în direcţia Stelei Polare, şi noi (se subînţelege) ar trebui să le urmăm exemplul, De-ar prinde vreun abur de „poluare", li s-ar adumbri cugetul. Şi atunci, adio „preistorie", se deschide „Apocalipsa"!

■

NOTE

1. S-a mai extins „pivotul" înspre Siria, şi poate, cine ştie...să n-ajungă „axa" un cerc al maleficului globalizat.

SUMAR

agenda

Mihaela Bidilică-Vasilache: Monumentul cuvintelor • 2

editorial

Oana Pughineanu: De la Europa naţiunilor la comunitatea europeană • 3

Cartea

Ion Cristofor: Eliezer Palmor sau vocaţia diplomaţiei • 4
Teodor Tanco: Mircea Popa despre lumea universitară clujeană • 6
Marius Jucan: Prin lentilele feminismului • 6
Sorin Nemeti: Esoterism valah • 7

DIVERSITATE ETNICĂ ŞI CULTURĂ ISTORICĂ

Adrian Ivan: Conceptul de "minoritate" • 8
Ela Cosma: Personalităţi săseşti ale revoluţiei de la 1848 / 1849 în Transilvania • 11

Interviu

Alexandru C. Lungu • 15

blocnotes

Ilie Rad: Secvenţe berlineze • 18

film

Ioan-Pavel Azap: Prinde-mă! Dacă poţi!; Jaf armat; A 25-a oră • 19

teatru

Claudiu Groza: Festivalul Internaţional de Animaţie "Puck-Animafest", ediţia a II-a. O lume minunată • 20

Interviu

Traian Savinescu • 21

Corespondenţă din Germania

Peter Netmail: Reţeaua mi-a schimbat viaţa (2) • 22

teledependenţa

Monica Gheţ: Paştele postului • 23

arte

Livius George Ilea: „Marca" unei vocaţii • 24
Claudiu Groza: Sobrietate şi exuberanţă • 24

arte

„Marca" unei vocaţii

■ *Livius George Ilea*

În exasperantul climat de după anii '90, de perpetuă insecuritate estetică, instituit de profeţi ai iminentei "morţi a artei", a experimentelor demolatoare, nu arareori artificial motivate – expresie a unei patetice furii tardive în recuperarea unor paşi pierduţi – pictura lui Carol Nebert propune un stenic, reconfortant armistiţiu.

Calmul şi echilibrul de sorginte clasică al compoziţiilor sale, recursul la temele predilecte, iniţiale ale picturii de şevalet – portret, natură statică, peisaj – decenţa cromatică, estomparea accentelor tradiţiei expresioniste, reafirmă aici şi acum privilegiul unei durabile convieţuiri în cadrul mediului nostru natural/spiritual.

Absolvent al Institutului de arte plastice "Ion Andreescu" din Cluj, secţia pictură, în anul 1968 i-a avut ca profesori pe Aurel Ciupe şi Petre Abrudan. Pe lângă numeroase participări la expoziţii colective şi de grup, a organizat un număr impresionant de personale – în jur de 20. A luat parte la memorabilele reuniuni artistice clujene din cadrul taberelor de creaţie de la Calica (1986, 1987, 1990) şi Portiţa (1989).

Prezenţă constantă în mediul artistic clujean, cu anumite oscilaţii dictate de obligaţiile de serviciu, pictorul şi-a urmărit cu perseverenţă imperativele estetice iniţial asumate. O natură statică intitulată *Trompetă* reînvie, în refuzul originalităţii cu orice preţ, funciarul "farmec discret al burgheziei" realului, misterul existenţial al unor simple obiecte – reflex simbolic al lumii culturii, al tradiţiilor spirituale. Structura compoziţională induce o forţă reţinută, vibrând de energia potenţială a raporturilor dintre volume, a subtilelor contraste cromatice. Dinamica tuşelor suprapuse, sacadate, realizează în aparenta lor dispunere aleatorie o compoziţie solidă, savant elaborată, în care senzaţia de trăire directă, imperioasa necesitate a comunicării "cu sufletul la gură" se eternizează.

Deloc întâmplător, acest "sunet roşu" – conform iei simboliste – al trompetei care, în cadrul compoziţiei, ia prim-planul Cărţii.

Un prim înscris în memoria locului apare cunoscutul conducător al fanfarei infanteriei concertând în pavilionul special destinat din Parcul Central începând din anii '20 decenii de-a rândul, educând şi formând generaţii de muzicieni, "copiii lui Nebert". Tatălui pictorului, eminentul om de ştiinţă din Graz, Dr. Karl Nebert, i s-a conferit de către statul austriac Crucea de onoare pentru ştiinţă şi artă, în special pentru cercetarile sale în domeniul geologiei, care au condus la descoperirea unor mari zăcăminte de cărbune brun in Burgenland.

Din 1991, Dr. Karl Nebert dă curs unui intens imbold artistic, pictând remarcabile peisaje evocând atmosfera locurilor periplului său prin ţări ale Orientului Apropiat (Turcia, Arabia Saudită, Iran) ca expert UNESCO. Realizează portrete şi inspirate compoziţii de gen realiste demonstrând o solidă cultură vizuală, un înnăscut simţ al culorii şi o bună cadrare a compoziţiei.

Absolvenţi ai Academiei de Arte Vizuale din Cluj, fiica pictorului, Anne Nebert şi fiul, Radu Nebert continuă o confirmată tradiţie artistică susţinută şi de expoziţia găzduită de Galeria Forumului Democrat German din Cluj, anul acesta, intitulată "Drei Generationen", ce relevă acest lanţ al continuum-ului generaţional ce poarta marca "Nebert".

Rezistând cântecului de sirenă al modelor şi modelelor exemplare, pictorului Carol Nebert i-a rămas străină starea tensionată de permanentă oscilaţie stilistică între extreme, de esenţă expresionistă. Poetica subtilă şi luminoasă a acuarelei, acea tuşă irepetabilă a memoriei afective, starea de graţie a trăirii i-mediate, nemărginita bucurie a împărtăşirii pare mult mai apropiată sufletului pictorului ispitit să clameze goetheeanul: "Clipă opreşte-te!". Personajele se retrag din concreteţea imaginii păstrând vie respiraţia locului, pictura codificând umbrele colorate remanente, vocaţia unei adânci spiritualităţi. ■

Muzeul de Artă Cluj-Napoca

Sobrietate şi exuberanţă

■ *Claudiu Groza*

O imaginaţie artistică imprevizibilă şi, de aceea, mereu surprinzătoare, caracterizează pictura lui Anne Nebert. Ca şi o anume mobilitate a orientărilor artistice, care dă varietate temelor abordate. Dacă în primele sale tablouri Anne Nebert folosea o cromatică rece, cu tonuri ample de albastru şi griuri, compunînd un univers pictural umbros, crepuscular, dar deloc terifiant, cele două expoziţii personale ulterioare acestui moment au marcat o schimbare de formulă. În spaţiul cromatic rece s-au insinuat tuşe de culori calde, vii – ocru, portocaliu, chiar purpuriu –, şi au apărut noi compoziţii în marouri pastelate sau vîrtejuri cromatice ce ţîşnesc parcă din spaţiul bidimensional al pînzei.

Indiscutabil, recenta expoziţie de la Muzeul Naţional de Artă din Cluj marchează un moment important în biografia artistică a pictoriţei. Pe de o parte, un astfel de eveniment poate fi socotit drept un „certificat" de maturitate artistică. Pe de alta, expunerea unui număr mare de lucrări oferă, cu certitudine, o imagine aproape completă asupra unui profil artistic.

Anne Nebert este, aşa cum au afirmat şi specialiştii, o artistă aparţinînd postmodernismului. Există în lucrările sale o emergenţă a non-figurativului, a combinaţiei cromatice sugestive, dar şi un apel permanent, decadent-rafinat, la tehnici folosite odinioară. O manieră tipic postmodernă, similară aceleia din tehnica fotografică prin care clişeele contemporane capătă patina timpului în culoare sepia.

Expoziţia despre care vorbim a oferit publicului atît lucrări de început – unele chiar din perioada studenţiei – cît şi altele inedite. Deşi axată pe cele două direcţii cromatice amintite, expoziţia îşi găseşte liantul în tablouri de „frontieră", le-aş spune. Aşa este, de pildă, *Natură statică II*, în care desfăşurarea de albastru dă impresia că se diluează în griuri pale şi în galben, în timp ce în partea opusă ţîşnesc tuşe de galben-lămîie.

Remarcabile, prin efectul de *spectacol* pe care îl creează, sînt şi lucrările compuse în tehnici mixte, în care temele non-figurative îşi găsesc pandantul în reprezentări antropomorfe, adică în imagini pe suport de hîrtie aplicate peste pînza tabloului. Ciclul *Cubanezilor* este ilustrativ, culorile folosite – portocaliu, galben solar – dînd şi senzaţia de torid, de palpit vital. În alte lucrări de aceeaşi factură, efectul este diferit: *The Beauty and the Beast* emană mister şi tristeţe, *Toreadoare* are un aer hieratic ş.a.

Există, în expoziţia lui Anne Nebert, şi cîteva tablouri non-figurative amintind, prin combinaţiile cromatice, de Gustav Klimt. (Autoarea are, de altfel, printre lucrările sale, şi una care se cheamă chiar... Klimt.) Trebuie spus însă că aceste pînze nu sînt epigonice, ci originale, căci prelungesc de fapt posteritatea unei maniere picturale de cert impact.

Am mai remarcat, prin forţa vizuală pe care o transmit, *Festin*, *Flori albe*, *Compoziţie* şi *Frica*.

Expoziţia lui Anne Nebert de la Muzeul Naţional de Artă din Cluj a fost una de văzut. Fie şi doar ca un interludiu colorat printre prăfoasele senzaţii cotidiene. ■